

**FUNGSI *SIMULFIKS* KANGGE NGGAMBARAKEN *CITRA* PARAGA
UTAMA WONTEN ING NOVEL CINTRONG PAJU-PAT
ANGGITANIPUN SUPARTO BRATA**

SKRIPSI

Dipunajengaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
minangka Jejangkeping Pandadaran
Anggayuh Gelar
Sarjana Pendidikan

Kasusun dening
Rizki Kurniawan
NIM 09205244061

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2015**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Fungsi *Simulfiks* kangge Nggambaraken *Citra* Paraga Utama wonten ing Novel Cintrong Paju-Pat Anggitanipun Suparto Brata” menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah saking *pembimbing*.

Yogyakarta, 24 Desember 2014
Pembimbing I

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.
NIP. 19571231 198303 2 004

Yogyakarta, 24 Desember 2014
Pembimbing II

Avi Meilawati, S.pd. M.A.
NIP. 19830502 200912 2 003

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Fungsi *Simulfiks* kangge Nggambaraken *Citra Paraga* Utama wonten ing Novel Cintrong Paju-Pat Anggitanipun Suparto Brata” menika sampun dipunandharaken wonten ing pendadaran sangajenging *Dewan Penguji* Tanggal 16 Januari 2015 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

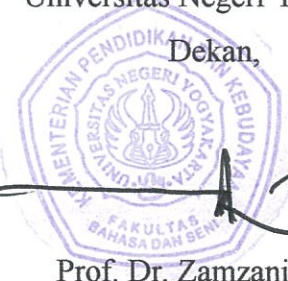
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Ketua Penguji		28-01-2015
Avi Meilawati, S.Pd., M.A.	Sekretaris Penguji		26-01-2015
Prof. Dr. Suharti, M.Pd.	Penguji I		23-01-2015
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Penguji II		26-01-2015

Yogyakarta, Januari 2015

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Inggang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : Rizki Kurniawan

NIM : 09205244061

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika asil panaliten kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* menika boten ngandhut *materi* inggang kaserat dening tiyang sanes, kejawi perangan-perangan tartamtu inggang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* inggang umum sarta dipunserat wonten kapustakan.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadi.

Ngayogyakarta, Desember 2014

Panyerat,

Rizki Kurniawan

SESANTI

Aja gumunan, aja kagetan, aja dumeh

Sabar sareh mesthi bakal pikoleh

Niyat ingkang kiyat, donga kanthi khusyuk, sarta ikhtiar tanpa kandheg, menapa ingkang dados panjangkanipun saged kasembadan.

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT, *karya ilmiah* menika kula
pisungsungaken dhateng tiyang sepuh kula, Bapak Warsito saha Ibu Pujiyati Sri
Rahayu, ingkang tansah paring panyengkuyung saha pandonga.

PRAWACANA

Puji sukur konjuk wonten ing ngarsaning Allah SWT ingkang tansah paring rahmat, barokah, saha hidayah dhateng panyerat, satemah *skripsi* kanthi irah-irahan “Fungsi *Simulfiks* kangge Nggambaraken *Citra* Paraga Utama wonten ing Novel Cintrong Paju-Pat Anggitanipun Suparto Brata”, saged rampung kanthi nir ing sambekala. *Skripsi* menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat anggayuh *gelar sarjana pendidikan*.

Panyerating *skripsi* menika saged rampung amargi panyengkuyungipun dening priyantun kanthah. Awit saking menika, panaliti ngaturaken agunging panuwun ingkang langkung utami dhateng Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka pembimbing I saha Ibu Avi Meilawati, S.Pd. M.A. minangka pembimbing II, ingkang sampun kersa paring bimbingan, wewarah, saha ngelmi kanthi tlatos saha sabar saengga *skripsi* menika saged rampung kanthi sae. Salajengipun priyantun-priyantun sanes ingkang sampun paring pambiyantu salebeting panaliti ngantos pungkasaning pendadaran wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta, inggih menika:

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M.Pd., M.A., minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula sinau wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M.Pd., minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring idin saha kalodhangan wekdal kangge nyerat *skripsi* menika;
3. Bapak Prof. Dr. Suwardi, M. Hum., minangka ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring piwulang saha pandom salebeting kula sinau wonten ing *Prodi* Pendidikan Bahasa Jawa;
4. Ibu Hesti Mulyani, M. Hum., minangka *penasehat akademik* ingkang sampun paring piwulang saha wejangan salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
5. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni ingkang murakabi tumrap panyerat;

6. Dewan penguji Tugas Akhir Skripsi (TAS) ingkang sampun paring pamrayogi saha pitedahipun;
7. Sedaya staf Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring pambiyantu bab administrasi saengga *skripsi* menika saged kaserat ngantos rampung;
8. Bapak Warsito saha ibu Pujiyati ingkang kula tresnani awit sedaya panjurung saha donga pangestunipun, mas Deris, mas Budi, mas Arif, kaliyan Adi ingkang sampun paring panyengkuyung tumrap panyerat saengga saged ngrampungaken *skripsi* menika;
9. Kanca-kanca mahasiswa kelas H PBD angkatan 2009, kanca-kanca kos B-19b, saha sedaya pihak ingkang sampun paring panyengkuyung saha donganipun tumrap panyerat satemah *skripsi* menika saged paripurna kanthi sae.

Temtu kemawon skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa dene sampurna. Awit saking menika, sadaya wawasan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning *skripsi* menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi andhap asoring manah, panyerat gadhah pangajap mugimugi *skripsi* menika saged murakabi tumrap pamaos saha sintenipun kemawon.

Ngayogyakarta, Desember 2014

Panyerat,

Rizki Kurniawan

PRATELAN ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
PRATELAN ISI	ix
PRATELAN <i>TABEL</i>	xii
PRATELAN <i>LAMPIRAN</i>	xiii
PRATELAN <i>TANDA</i>	xiv
SARINING PANALITEN	xv
BAB I PURWAKA	1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	6
C. Watesaning Perkawis	7
D. Wosing Perkawis	7
E. Ancasing Panaliten	8
F. Paedahing Panaliten	8
G. Pangretosan	9
BAB II GEGARAN TEORI	11
A. <i>Morfologi</i>	11
B. <i>Proses Morfologi</i>	13
1. <i>Afiksasi (Wuwuhan)</i>	14
2. <i>Reduplikasi (Tembung Rangkep)</i>	17
3. <i>Komposisi (Tembung Camboran)</i>	17
C. <i>Simulfiks (Wuwuhan Gabung)</i>	18
1. <i>Wujud Simulfiks</i>	20

2. Makna <i>Simulfiks</i>	28
3. Fungsi <i>Simulfiks</i>	35
D. <i>Citra</i> saha Paraga Utama.....	42
E. Novel.....	44
F. Panaliten Ingkang Jumbuh	46
G. Nalaring Pikir	47
BAB III CARA PANALITEN	49
A. Jinising Panaliten	49
B. <i>Data</i> saha <i>Sumbering Data</i>	49
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	49
D. Pirantining Panaliten	50
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	51
F. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	52
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	54
A. Asiling Panaliten	54
B. Pirembagan.....	63
1. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks N– i</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	64
2. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks N– aké</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	79
3. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks N– a</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	86
4. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks N– é</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	88
5. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks di– i</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	95

6. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks di – aké</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	104
7. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks di – ana</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	110
8. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks dak – i</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	114
9. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks dak – aké</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	116
10. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks sa – é</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	120
11. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks pa – an</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	122
12. Wujud, Makna, saha Fungsi <i>Simulfiks kami – en</i> ingkang Nggambaraken <i>Citra</i> Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat	127
BAB V PANUTUP	130
A. Dudutan	130
B. Pamrayogi	131
C. Implikasi.....	132
KAPUSTAKAN	133
LAMPIRAN	135

PRATELAN *TABEL*

	Kaca
<i>Tabel 1</i> : Kartu Data.....	50
<i>Tabel 2</i> : Analisis Data.....	51
<i>Tabel 3</i> : Wujud <i>Simulfiks</i> , Makna <i>Simulfiks</i> , saha Fungsi <i>Simulfiks</i> ingkang nggambaraken <i>citra</i> paraga utama novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.....	54

PRATELAN *LAMPIRAN*

Kaca

<i>Lampiran</i>	:	<i>Tabel Analisis Wujud, Makna, saha Fungsi wuwuhan</i>	
		<i>Simulfiks</i> ingkang nggambaraken Citra Paraga Utama	
		wonten novel Cintrong Paju-Pat.....	136

PRATELAN *TANDA*

- : nedahaken *proses simulfiks*
- △ : nedahaken *bagan* proses pandhapuking tembung andhahan *simulfiks*
- {...} : nedahaken ingkang wonten salebeting kurung menika *morfem*
- (...) : ingkang wonten salebeting kurung menika katrangan tambahan
- +
- ‘...’ : wonten salebeting tanda petik inggih menika makna utawi *satuan lingual*
- “...” : nedahaken *kutipan langsung*

FUNGSI *SIMULFIKS* KANGGE NGGAMBARAKEN *CITRA* PARAGA UTAMA WONTEN ING NOVEL CINTRONG PAJU-PAT ANGGITANIPUN SUPARTO BRATA

**Dening Rizki Kurniawan
NIM 09205244061**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika ngandharaken fungsi *Simulfiks* kangge nggambaraken *Citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata. Panaliten menika ngandharaken wujudipun *simulfiks*, makna *simulfiks* kangge nggambaraken *citra* paraga utama, kaliyan fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *Citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. *Data* ing panaliten menika awujud tembung, *frase*, kaliyan langkung jangkep ukara ingkang ngewrat wuwuhan *simulfiks* salebeting novel Cintrong Paju-Pat. *Data* dipunpanggiaken kanthi *teknik* maos saha *teknik* nyathet. Cara kangge nganalisis data inggih menika ngginakaken teknik *analisis deskriptif*. Panaliten menika ngginakaken *validitas semantik*, saha *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika ngandharaken wujud *simulfiks*, makna *simulfiks*, saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat. Wujudipun *simulfiks* wonten 12 inggih menika *N-i*, *N-aké*, *N-a*, *N-é*, *di-i*, *di-aké*, *di-ana*, *dak-i*, *dak-aké*, *sa-é*, *pa-an*, saha *kami-en*. Makna *simulfiks* wonten 18 antawisipun nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes, ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun, nedahaken papan panggonan, nedahaken makna cacah, wekdal, (*subjek*) dipundados-aken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun, umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi, nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes, (*subjek*) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten tembung lingganipun, nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes, (*subjek*) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun, nerangaken babagan ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun, saha makna sapanunggalanipun dipunandharaken salebeting panaliten menika. Fungsi *simulfiks* ingkang dipunpanggiaken wonten ing novel Cintrong Paju-Pat inggih menika andhapuk tembung kriya *pasif*, tembung kriya *aktif transitif*, tembung *nomina*, tembung *adverbia*, saha tembung kriya *repetitif*.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa minangka sarana kangge ngandharaken gagasan, pamanggih, saha raos pangraos dhateng tiyang sanes. Wedharan gagasan menika saged awujud wicantenan. Panganggenipun Basa ugi saged dipunginakaken wonten ing saperangan babagan. Salah satunggalipun inggih menika kangge sarana ndamel karya sastra. Tegesipun, basa menika minangka sarana ingkang dipunginakaken pangripta kangge ngandharaken gagasan utawi ancas kangge pamaos mawi *media* seratan, kadosipun geguritan, novel, roman, lan sapanunggalipun.

Novel menika dipundamel kanthi sarana media seratan, saengga wonten novel ngewrat maneka warni peranganing basa. Salah satunggalipun peranganing basa ingkang dipunginakaken wonten *novel* inggih menika tembung. Amargi cacahipun tembung wonten *novel* antawis 50.000 tembung. Pramila tatanan tembungipun wonten *novel* saged kaperang dados tiga, inggih menika tembung wod, tembung lingga, saha tembung andhahan. Kangge mratelakaken satunggal perkawis kanthi boten *langsung* menika pramila *novel* mbetahaken basa-basa sinerat kangge mratelakaken saben-saben perkawisipun. Saengga saged kababar Anggenipun nyuguhaken cariyos kasebat dipunandharaken mawi awujud tembung-tembung ingkang dipunronce dados ukara-ukara. Saengga *novel* ugi saged dipunsebat cariyos prosa ingkang dawa.

Cariyos ing *novel* menika namung cariyos damelanipun panganggit kemawon ingkang dipundamel kados kasunyatan ing masarakat. Saengga *novel*

kathah ingkang dipunanggit kanthi *tema* ingkang maneka warni. Kadosta *tema* katresnan, mistik Jawi, kabudayan, perjuangan, lan sanes-sanesipun. Sedayanipun nyariosaken pagesangan manungsa wonten ing salebeting masarakat, Saengga saged dipunsebat *novel* inggih menika satunggaling jenis karya sastra fiksi ingkang nggambaraken panggesangan.

Kadosipun wonten novel Cintrong Paju-Pat ingkang nyariyosaken tema katresnan. Novel Cintrong Paju-pat menika salah satunggaling novel Jawa anggitanipun sastrawan Jawi Suparto Brata. Novel Cintrong Paju-pat anggitanipun Suparto Brata minangka dumadi saking 74 sub judul. Novel menika dipuncithak taun 2010. Basa ing novel Cintrong Paju-Pat menika kalebet basa ingkang sinerat. Basa sinerat menika kadadosan saking perangan-perangan ingkang awujud wacana, *paragraf*, ukara, *klausa*, *frasa* saha tembung-tembung.

Panaliten menika mendhet *novel* anggitanipun Suparto Brata amargi, ing *novel* ingkang irah-irahanipun Cintrong Paju-Pat kathah dipunpanggiaken wujudipun tembung. Salah satunggaling wujudipun tembung inggih menika tembung ingkang sampun mboten wetah saka linggane. Tembungipun kathah ingkang nyebat kanthi aranipun tembung andhahan.

Salah satunggaling wujudipun tembung andhahan ingkang asring dipunpanggihi wonten ing karya sastra inggih menika panganggening wuwuhan, rangkepan saha camboran. Ginanipun wuwuhan, rangkepan saha camboran inggih menika ingkang sepisan kangge ngewahi wujudipun morfem. Kaping kalih, kangge ngewahi jenising tembung. ingkang pungkasan inggih menika kangge

ngewahi tegesipun tembung. Salah satunggalipun cara ngewahi tembung inggih menika kanthi dipunparingi wuwuhan.

Proses wuwuhan ingkang tasih arang dipuntliti inggih menika babagan *Simulfiks* mliginipun fungsipun *simulfiks* wonten ing salebeting karya sastra novel. Wuwuhan gabung *simulfiks* inggih menika wuwuhan ingkang gunggungipun kalih sarta mapan ing sangajengipun saha sawingkingipun tembung lingga kanthi cara ngraketipun boten sesarengan, tegesipun ingkang dipunwuwuhaken ing tembung lingga saged ater-ater langkung rumiyin utawi panambang rumiyin. Wuwuhan gabung *simulfiks* wonten basa Jawi kathah wujud-wujudipun antawisipun *di-akè*, *N-i*, *N-aké*, *di-i*, *di-ana*, *pi-an*, saha *sa-é*. Tuladhanipun tembung lingga ‘cedhak’ dados tembung andhahan ‘nyedhaki’. Ngrimbag tembungipun kados wonten ngandhap menika.

Wonten tembung andhahan ‘nyedhaki’ menika ater-ater *{ny-}* dipunwuwuhaken rumiyin menawi makna tembung ingkang badhe dipundhapuk nedahaken tokoh menika nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun, inggih menika ‘nyedhak’. Panambang *{-i}* dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘cedhaki’ menawi makna tembung ingkang badhe dipundhapuk nedahaken tokoh menika ndhawuhi tiyang sanes nindakaken pakaryan kados tembung lingga, inggih menika ‘cedhaki’. Fungsipun wuwuhan gabung *simulfiks* ingkang awujud *ny-i* inggih menika andamel tembung kriya *aktif transitif* ‘nyedhaki’. Pramila makna tembung andhahan ‘nyedhaki’ inggih menika Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun.

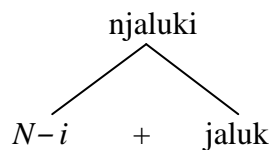
Wonten panaliten menika *subjek* panalitenipun inggih menika kanthi naliti fungsi *kebahasaan simulfiks* saha maknaipun *simulfiks* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ingkang ngewrat *citra* tokoh utamanipun. Ingkang dipunsebat *pencitraan* wonten ing novel menika ngandharaken sedaya wujud gambaran *mental*, saha tingkah laku ingkang dipungambaraken dening tokoh utamanipun. Wonten novel Cintrong Paju-Pat menika kathah paraga-paraganipun ingkang dipuncariyosaken, ananging wonten novel menika paraga ingkang dipuntengenaken inggih menika Lirih Nagari.

Wujud *citra* ingkang dipunteliti ing panaliten menika mencakup *aspek fisiologis, psikologis*, saha *sosiologis* budaya ingkang dipunlampahi dening tokoh Lirih Nagari. *Citra* tokoh utama menika dipuntingali saking tembung-tembungipun ngantos ingkang langkung jangkep, Inggih menika ukaranipun ingkang nggadhahi gayut kalihan *subyek* panaliten.

Babagan wuwuhan kathah dipunginakaken dening Suparto Brata anggenipun nyerat novel Cintrong Paju-Pat. Ananging wonten ing panaliten menika panaliti badhe ngrembag salah satunggaling wujudipun wuwuhan ingkang kathah dipunpanggihaken wonten ing novel Cintrong Paju-Pat inggih menika wuwuhan gabung *simulfiks*. Salah satunggaling tembung andhahan ingkang pikantuk wuwuhan gabung *simulfiks* wonten novel Cintrong Paju-Pat kados ing ngandhap menika.

“Pola pikirku aku urip iki tansah weweh, ora nyadhong, lan akeh tetulung tinimbang **njaluki** tulung” (*Novel Cintrong Paju-Pat, Hal. 51, 2010*)

Tembung ‘njaluki’ menika kalebet tembung ingkang pikantuk wuwuhan gabung *simulfiks*. Amargi wuwuhan ingkang dipunraketaken ing tembung lingganipun saged ater-ater langkung rumiyin, utawi dipunraketaken panambang rumiyin. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Bagan I. Pandhapuking tembung ‘njaluki’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Tembung ‘njaluki’ menika saking tembung lingga ‘jaluk’ pikantuk wuwuhan ater-ater *{n-}* saha panambang *{-i}*. Pramila wujudipun wuwuhan *simulfiks* inggih menika *N-i*. *Fungsipun* wuwuhan *simulfiks* ingkang awujud *N-i* inggih menika andamel tembung kriya *repetitif* ‘njaluki’.

Pramila, makna panganggenipun wuwuhan *simulfiks* *N-i* inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘njaluk’ kanthi cara makopang-kaping. Wondene, *citranipun* ingkang kagambar inggih menika *aspek psikis* saking tokohipun nggadhahi watak *perhatian* saha dhemen tetulung. *Citra* menika katingal saking konteks ‘akeh tetulung tinimbang **njaluki** tulung’. Pramila anggenipun nemtokaken *citra* paraganipun mboten namung saking tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks*, ananging ugi kaliyan *konteks*-ipun.

Menika namung salah satunggaling tuladha tembung andhahan wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata. Saengga saged dipunmangertosi bilih saben wujudipun wuwuhan *simulfiks* menika nggadhahi

makna saha fungsi maneka warni gumantung wuwuhan ingkang ngraket wonten tembung lingga. Awit saking menika Panaliti milih babagan *simulfiks* amarga babagan menika taksih arang wonten ing panaliten saksampunipun, kajawi menika wonten novel Cintrong Paju-Pat kathah dipunpangguhaken tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks*. Pramila panaliti badhe nglampahi panaliten menika supados mangguhaken variasi-variasi saking wujud *simulfiks* ingkang saged ngewahi makna saha fungsi saking tembung andhahanipun. Bab menika ingkang dados *alasan* peneliti ngrembag babagan *simulfiks*.

Sesambetan kaliyan dhasaring panaliten ing nginggil ingkang ngengingi perkawis *simulfiks*. Pramila wonten panaliten menika panaliti badhe ngrembag babagan wujud, *fungsi*, saha maknanipun wuwuhan gabung *simulfiks* ingkang saged nggambaraken *citra* tokoh utama wonten novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

B. Underaning Perkawis

Gegayutan kaliyan dhasaring panaliten ing nginggil nuwuhaken perkawis-perkawis ingkang badhe kaandharaken. Perkawis-perkawisipun saged katata kados ing ngandhap menika.

1. Jinising wuwuhan wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
2. Wujudipun *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
3. Fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,

4. Makna *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
5. Ewahipun jinis tembung ingkang pikantuk wuwuhan gabung *simulfiks* wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar underaning perkawis ingkang taksih wiyar, panaliten menika badhe dipunwatesi. Wondene perkawis ingkang wigati, inggih menika.

1. Wujud *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
2. Makna *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
3. Fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning perkawis ing inggil, pirembagan panaliten menika lumantar wosing perkawis. Wosing perkawis saged dipunbabar ing ngandhap menika.

1. Kadospundi wujud *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata?
2. Kadospundi makna *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata?
3. Kadospundi fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata?

E. Ancasing Panaliten

Ancasing panaliten ingkang dipunjumbuhaken kaliyan wosing perkawis inggih menika.

1. Kangge ngandharaken wujud *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
2. Kangge ngandharaken makna *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata,
3. Kangge mratelakaken fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten salebeting novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten menika kaajab saged suka paedah kanti *teoritis* saha *praktis*. Wondene paedah teoritisipun saking panaliten menika saged nambah seserepan babagan tata tembung wonten mliginipun ngengingi wujud, makna, saha *fungsi* saking wuwuhan gabung *simulfiks*. Dene paedah praktisipun saking panaliten menika kaajab paring paedah dhateng:

1. Mahasiswa, saged dipundadosaken pathokan kangge nyinau bab tata tembung basa Jawa,
2. Guru, saged dipundadosaken sumbering piwulang basa Jawa ngengingi wuwuhan tembung wonten basa Jawa utawa *afiksasi*,
3. Panaliti, saged dipundadosaken *stimulus* supados nindakaken panaliti ingkang sanesipun saha saged nambah wawasan panaliti.

G. Pangretosan

Pangertosan dipunginakaken kangge njumbuhaken pamahaman babagan *variable* panaliten menika.

1. Morfologi

Morfologi utawa Tata tembung inggih menika cabang ngelmu basa ingkang nyinau bab tembung kalebet cara dumadosipun saha ewahipun tembung ingkang saged njalari ewahipun teges saha jinising tembung.

2. Simulfiks

Simulfiks menika *proses* kalih *morfem* wuwuhan utawi langkung ingkang cara ngraketipun selang-seling utawa *bergantian* (Endang Nurhayati, 2001:11).

3. Citra

Citra inggih menika image utawa gambaran tokoh wonten *fiksi* ingkang nggadhahi wujud *fisik* saha *non fisik* ingkang saged maringi pratandha khas dhateng pamaosipun.

4. Paraga Utama

Paraga Utama inggih menika paraga ingkang dipuntengenaken wonten ing cariyos karya sastra.

5. Novel Cintrong Paju-Pat

Novel Cintrong Paju-pat anggitanipun Suparto Brata minangka dumadi saking 74 sub judul. Novel menika kaping pisan dipuncithak taun 2010. Basa ingkang dipungginakaken wonten novel menika kathahipun ngginakaken basa Jawa Surabaya. Wosipun novel Cintrong Paju-Pat nggambaraken cariyos *kisah cinta segi empat* saking *latar belakang* tokoh ingkang beda-beda. Sekawan paraga

menika antawisipun Luhur Dirgantara, Trengginas, Lirih Nagari, saha Abrit
Mayamaya. Ananging ingkang dados paraga utama inggih menika Lirih Nagari.

BAB II GEGARAN TEORI

A. *Morfologi*

Ngelmu ingkang ngrembag babagan tembung wonten basa Jawi dipunsebut tata tembung. Tata tembung inggih menika ngelmu ingkang ngrembag wujud-wujuding tembung, antawisipun tembung lingga saha tembung kang wis owah saka linggane (Antunsohono, 1960: 13). Sedaya perkawis babagan tata tembung menika dipunrembag ing salebeting *kajian morfologi*, mliginipun ngandharaken kadospundi tembung-tembung menika kadhapuk, ewah-ewahipun tembung, sarta dampak saking ewah-ewahanipun.

Pangertosan tata tembung utawa *morfologi* menawi dipunpirsani saking *segi istilah*. *Morfologi* asalipun saking basa inggris inggih menika ‘*morphology*’, tegesipun *cabang* ngelmu *linguistik* ingkang nyinaoni babagan susunan utawi perangan-perangan tembung kanthi cara *gramatikal*. Menawi dipunpirsani saking cara *etimologis* Ralibi (Mulyana, 2007: 5) ngandharaken bilih, *morfologi* asalipun saking basa Yunani, inggih menika ‘*morphe*’ ingkang tegesipun ‘wujud/bentuk’ sarta ‘*logos*’ tegesipun ‘ngelmu’.

Pamanggih menika laras kaliyan andharanipun Ramlan (1987: 15) ingkang ngandharaken *morfologi* menika perangan saking ngelmu basa ingkang nyinau seluk beluk tembung sarta ewahipun wujud tembung. Andharan menika dipunsengkuyung dening Nurhayati (2001: 2) ingkang ngandharaken bilih *morfologi* inggih menika *cabang linguistik* ingkang ngrembag utawi *mengidentifikasi seluk-beluk* pandhapuking tembung. Saking andharan menika

saged dipunmangertosi bilih *morfologi* menika perangan saking ngelmu basa ingkang mbabar ngengingi wujudipun tembung sarta gegayutanipun ewah-ewahipun wujud tembung dhateng jinis kaliyan tegesipun.

Pamanggih sanesipun dipunandharaken dening Mulyana (2007: 6) mahyakaken bilih *morfologi* ugi dipunarani dados saperangan cabang *kajian linguistik* ingkang nyinaoni babagan wujud tembung, ewahaning tembung, lan *dampak* saking ewahan tembung menika dhateng pangertosan lan kelas tembung. Gayut kaliyan menapa ingkang dipunandharaken Mulyana, Kridalaksana (1993: 142) ugi mratelaken bilih *morfologi* menika cabang *linguistik* ingkang nerangaken *morfem* saha *kombinasinipun*. *Kombinasi* ingkang dipunmangertosi inggih menika ewahaning *morfem*, ugi kalebet saking ewahan menika. Dados intinipun *kajian morfologi* inggih menika cabang *linguistik* ingkang ngandharaken utawa nliti asalipun perwujudan kaliyan ewah-ewahanipun tembung.

Menawi dipun-analisis sedaya pamanggih ngengingi pangertosan *morfologi*, kathah para ahli ngandharaken bilih *morfologi* menika minangka salah satunggaling *cabang* saking ngelmu basa *linguistik*, kathahipun pangertosan menika mirsani bilih bidang *kajian morfologi* menika inggih saking *seluk-beluk* pandhapuking tembung. Saking *analisis* menika saged dipunpendhet dudutanipun ngengingi pangertosan *morfologi* inggih menika cabang *linguistik* ingkang ngrembag wujud kaliyan proses pandhapuking tembung. Proses pandhapuking tembung menika paring pengaruh dhateng ewah-ewahan wujud tembung menika dhateng makna, *golongan* tembung, saha *fungsinipun*.

Sesambetan kaliyan Perwujudan lan ewah-ewahanipun tembung wonten basa boten *langsung* dados saktembung, ananging wonten prosesipun. Wonten *morfologi* dipunsebut *proses morfologi*. Saklajengipun ing ngandhap menika badhe dipunandharaken menapa ingkang dipunwastani *proses morfologi* menika.

B. Proses Morfologi

Proses morfologi inggih menika proses ewah-ewahaning tembung saking wujud aslinipun dados wujud sanes (Ramlan, 2001: 51). Saking andharan menika saged dipunmangertosi bilih *proses morfologi* inggih menika proses pandhapuking tembung. Samsuri (1988: 190) ugi ngandharaken bilih cara pandhapuking tembung-tembung kanthi nggabungaken *morfem* setunggal kaliyan *morfem* sanesipun dipunwastani *proses morfologi*. Andharan menika menawi dipunpirsani, saged dipundudut bilih *proses morfologi* inggih menika pandhapukipun tembung kanthi cara ngraketaken *morfem* setunggal kaliyan *morfem* sanesipun. Pandhapukipun *morfem* kasebut nuwuhaken teges ingkang beda kaliyan wujud asalipun.

Ngelmu basa tumrap istilah tata tembung wonten basa Jawi nggadhahi *proses* ingkang dipunwastani pandhapuking tembung. Miturut Antunsuhono (1960: 14) *proses* pandhapuking tembung wonten basa Jawi saged dumados saking tigang cara inggih menika tembung lingga ingkang dipunrimbag (wuwuhan), tembung lingga ingkang dipunrangkep (tembung rangkep), lan tembung lingga ingkang dipunowahi kanthi ngraketaken kalih utawa langkung morfem asal (tembung camboran).

Sami kaliyan Antunsohono, Poedjosoedarmo (1979: 6) ugi nerangaken bilih pandhapukipun tembung wonten basa Jawa saged dumados saking tembung-tembung basa Jawi ingkang awujud morfem bebas lan saged dipunowahi kanthi cara dipunraketaken wuwuhan (*afiksasi*). Adhedhasar saking pamanggihipun para *ahli* kalawau saged dipunmangertosi bilih *proses morfologi* wonten basa Jawi inggih menika *proses* pandhapuking tembung kanthi cara ngraketaken wuwuhan, ngrangkep tembung lingga, saha tembung camboran.

Gayut kaliyan menika, Verhaar (1992:60-64) mratelakaken bilih *proses morfologi* kathahipun kaperang dados tiga inggih menika *afiksasi* (wuwuhan), *reduplikasi* (rangkep), *komposisi* (tembung camboran). *Definisi* saking perangan-perangan menika dipunterangaken wonten ing ngandhap.

1. *Afiksasi* (Wuwuhan)

Miturut Antunsohono (1960: 14) asilipun *afiksasi* wonten basa Jawi dipunsebut tembung andhahan, tegesipun tembung lingga menika owah amargi pikantuk wuwuhan ingkang manggon wonten ngajeng (ater-ater), tengah (seselan), lan mburi (panambang). Pamanggih menika laras kaliyan andharanipun Poedjosoedarmo (1979: 6) ingkang nerangaken bilih *Afiksasi* (wuwuhan) inggih menika *proses* pandhapukipun tembung kanthi ngraketaken *afiks* wonten ing ngajeng, tengah, saha wingkingipun saking tembung lingga.

Wuwuhan salebeting basa Jawi miturut Nurhayati saha Siti Mulyani (2006: 70) cacahipun wonten gangsal, inggih menika *prefiksasi*, *infiksasi*, *sufiksasi*, *konfiksasi*, saha *Simulfiks* (*afiks gabung*). Sasangka (2001:36)

ngginakaken istilah imbuhan bebarengan kangge mastani *konfiks*. Ing ngandhap menika badhe kaandharaken wuwuhan kanthi langkung jangkep.

1) Ater-ater (*Prefiksasi*)

Prefiksasi inggih menika proses muwuhaken *afiks* wonten ing sakngajengipun tembung lingga. Miturut Nurhayati (2001:13) *prefiksasi* inggih menika *proses* muwuhaken *morfem* tunggal utawi *kompleks* wonten sakngajenging tembung lingga. Jinising ater-ater wonten basa Jawi kathah wujudipun. Tuladhanipun wuwuhan {*di-*}, {*ka-*}, {*ke-*}, {*sa-*}, {*pa-*}, {*pi-*}, {*dak-/tak-*}, {*kok-/tok-*}, *N-* {*n-*, *ny-*, *m-*, *ng-*}, lsp. Tuladhanipun kados tembung dipangan, katulis, kegepuk, saomah, pawarta, pitakon, daksiram, koksapu, ndelok, nyucuk, medang, nggotong lsp.

2) Seselan (*infiksasi*)

Wuwuhan ingkang manggenipun wonten satengahing tembung lingga dipunwastani seselan. Seselan menika cacahipun mboten kathah kadosdene ater-ater, Miturut andharanipun Nurhayati (2001:23) seselan wonten basa Jawi cacahipun namung wonten 4 *morfem* inggih menika {*-in-*}, {*-um-*}, {*-er-*}, kaliyan {*-el-*}. Seselan {*-in-*} ndhapuki *fungsi* tembung kriya *pasif*. Tuladha tembungipun inggih menika tinampa, sumunar, cerongat, keluruk, lsp.

3) Panambang (*sufiksasi*)

Wuwuhan ingkang raketipun wonten ing sawingkinging tembung lingga inggih menika dipunarani panambang utawa *sufiksasi*. Miturut Nurhayati (2001:25) Panambang wonten basa Jawi wujudipun inggih menika {*-i*}, {*-ake*}, {*-a*}, {*-en*}, {*-na*}, {*-ana*}, saha {*-an*}, {*-e*}. Panambang {*-i*} saha {*-ake*} kathahipun

ndadosaken wuwuhan ingkang manggone sesarengan kadosdene *simulfiks* saha *konfiks*. Tegesipun panambang menika dipunwuwuhaken sesarengan dhateng sawijining tembung lingga. Tuladhanipun nglegani, diuwongake, lungaa, abangen, paculna, sebutana, jagongan, wayahe, lsp.

4) *Konfiksasi*

Konfiksasi inggih menika proses muwuhaken *afiks* ingkang awujud *konfiks* (*prefiks* saha *sufiks*). Tegesipun menawi muwuhi tembung menika ater-ater saha panambang rumaket ing tembung lingganipun kanthi cara sesarengan. Tuladhanipun tembung *tiba* pikanthuk wuwuhan *konfiks ke-an* mujudaken tembung *ketiban*, tembung *abang* pikanthuk wuwuhan *konfiks N(m)-i* mujudaken tembung *ngabangi*, lan sapanunggalipun. Wonten basa Jawi *konfiks* menika cacahipun kathah antawisipun *ke-an*, *N-i*, *di-ake*, *di-i*, *pa-an*, saha sapanunggalipun.

5) *Simulfiks*

Simulfiks inggih menika *proses* muwuhaken *afiks* ingkang wujudipun wuwuhan gabung, tegesipun kados awujud gabungan saking ater-ater saha panambang utawa seselan saha panambang ingkang rumaket wonten tembung lingga. Tuladhanipun *afiks N-aké* ingkang dipunraketaken dhateng tembung *jupuk* mujudaken tembung *njupukaké*, saklajengipun tembung *jupuk* pikanthuk *afiks di-i* ndadosaken tembung *dijupuki*, lan sapanunggalipun. Wonten basa Jawi wuwuhan gabung *simulfiks* menika maneka warni antawisipun *N-ake*, *di-i*, *di-ake*, *N-i*, *ka-an*, *pa-an*.

Limrahipun wuwuhan gabung *simulfiks* kaliyan *konfiks* menika kathah ingkang mirsani wuwuhan menika sami, ananging sejatosipun beda. Bedanipun inggih menika *konfiks* anggenipun muwuhi tembung menika, ater-ater saha panambang rumaket ing tembung lingga kanthi cara sesarengan, wondene *simulfiks* menika caranipun muwuhi tembung menika, ater-ater saha panambang rumaket ing tembung lingga boten kanthi sesarengan, tegesipun ingkang dipunwuwuhaken saged ater-ater langkung rumiyin utawi panambangipun rumiyin. Langkung kathahipun *simulfiks* menika badhe dipunrembag wonten andharan babagan *simulfiks* salajengipun.

2. Reduplikasi (Tembung Rangkep)

Proses morfologi ingkang kaping kalih inggih menika *reduplikasi*. Wonten paramasastra Jawi *reduplikasi* menika sami kaliyan tembung rangkep. Wonten basa Jawi tembung rangkep inggih menika proses pandhapuking tembung kanthi ngambali sedaya utawa sakperangan saking tembung lingganipun (Wedhawati, 2006:41).

Tembung rangkep wonten basa Jawi miturut Endang Nurhayati (2001: 39-47) saged dipunperang dados 7. Antawisipun; tembung dwilingga, tembung dwilingga salin swara, tembung dwipurwa, tembung dwiwasana, tembung rangkep kanthi muwuhi *afiks*, tembung rangkep semu, *reduplikasi semantik* utawa saroja rangkap.

3. Komposisi (Tembung Camboran)

Wonten basa Jawi, *komposisi* menika dipunwastani Tembung Camboran. Sasangka (1989: 79) mratelakaken bilih *proses komposisi* menika *proses* kalih

tembung utawa langkung ingkang dipunraketaken dados setunggal tembung enggal ugi gadhah teges enggal. Saking andharan ahli menika saged kadudut bilih Tembung Camboran (*komposisi*) dipunmangertosi *proses* ngraketaken kalih *morfem* dasar ingkang gadhah wuwuhan utawa mboten ingkang ngasilaken tembung enggal utawa makna enggal.

Tembung Camboran wonten basa Jawi nggadhahi kalih jinis, kekalih jinisipun wonten ing ngandhap menika:

a) Tembung Camboran Wutuh

Pangertosan tembung camboran wutuh inggih menika tembung camboran ingkang pandhapukipun kedadosan saking wujud lingga ingkang wutuh. Tuladha saking tembung camboran wutuh kados raja lele, lembah manah, tepaslira, semar mendem, lsp.

b) Tembung Camboran Tugel

Pangertosan tembung camboran tugel inggih menika tembung camboran ingkang pandhapukipun kedadosan saking wujud lingga ingkang dipuncakakaken. Tuladha saking tembung camboran tugel kados dhegus (gedhe lan bagus), dubang (idu lan abang), lunglit (balung lan kulit), lsp.

C. Simulfiks (Wuwuhan Gabung)

Simulfiks inggih menika wuwuhan ingkang mapan wonten sangajenging tembung saha sawingkingipun tembung lingga. Ewadene, Wuwuhan gabung wonten basa Jawi menika dipunbedakaken dados kalih, ingkang sepisan menika *konfiks*, lajeng kaping kalih menika *simulfiks*. Ananging wonten kathah-kathahipun tiyang menika ngraos sami antawisipun wuwuhan gabung *konfiks* saha

simulfiks amargi papan panggonanipun sami. Sejatosisipun kekalih wuwuhan gabung menika nggadhahi bedanipun.

Nurhayati (2001: 11) ngandharaken bilih *konfiks* menika proses kalih morfem wuwuhan utawi langkung ingkang cara ngraketipun sesarengan, wondene *simulfiks* menika *proses* kalih *morfem* wuwuhan utawi langkung kanthi cara ngraketipun gentosan utawa selang-seling. *Simulfiks* kalawau wonten basa Jawi ugi saged dipunwastani wuwuhan bebarengan lumrah.

Miturut Sasangka (2001: 60-63) wuwuhan bebarengan lumrah inggih menika wuwuhan ingkang awujud ater-ater saha panambang ingkang kasambungake wonten wujud lingga boten kanthi bebarengan (*tidak serentak*). Dados ingkang dipunwuwuhaken ing tembung lingga menika saged ater-ater langkung rumiyin, utawi panambangipun rumiyin. Wondene *konfiks* inggih menika wuwuhan awujud ater-ater saha panambang ingkang rumaket wonten ing tembung lingganipun kanthi cara sesarengan. Tegesipun ater-ater saha panambang dipunraketaken sesarangan dhateng tembung lingganipun. Adhedhasar saking pirembagan ngengingi wuwuhan gabung *simulfiks* wonten nginggil menika, saged dipunmangertosi bilih *simulfiks* menika beda kaliyan *konfiks*.

Saking kathah-kathahipun andharan bab *simulfiks* kalawau saged kapendhet dudutanipun menawi *simulfiks* inggih menika *proses* ngraketaken kalih wuwuhan ingkang awujud ater-ater saha panambang ingkang kasambungake wonten tembung lingga boten kanthi bebarengan (*tidak serentak*). Dados ingkang dipunwuwuhaken ing tembung lingga menika saged ater-ater langkung rumiyin, utawi panambangipun rumiyin. Ananging, wonten kasunyatan menika boten

namung gabungan antawisipun ater-ater saha panambang ananging ugi wonten gabungan antawisipun *infiks* saha panambang tuladhanipun *-in-an* ingkang ngraket kaliyan tembung *gambar* dados *ginambar*. Gayut kaliyan menika, wonten panaliten menika *proses* ingkang badhe dipunkatindakaken inggih menika *proses* wuwuhan gabung *simulfiks* antawisipun ater-ater saha panambang wonten novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

1. Wujud *Simulfiks*

Wuwuhan gabung wonten basa Jawa miturut Mulyana (2007: 41) saged dipunperang, wujud-wujudipun inggih menika *kami-en*, *di-i*, *di-ana*, *di-aké*, saha *{N-}* (anuswara/ *nasal*) ingkang kasusun saking *alomorf* *{m-}*, *{n-}*, *{ng-}*, *{ny-}* ingkang dipungabung kaliyan panambang *{-i}*, *{-a}*, *{-ana}*, *{-aké}*, *{-na}* saha *{-é}*. Saksanesipun ugi wonten *tak-é*, *tak-né*, *tak-ké*, *tak-ané*, *tak-i*, *tak-ana*, *tak-a*, *dak-né*, *dak-é*, *kok-i*, *kok-aké*, *kok-ana*, *di-a*.

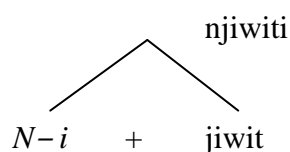
Tuladha wuwuhan gabung *simulfiks* ingkang rumaket wonten tembung andhahan inggih menika *simulfiks* *m-ana*, *ny-aké*, *n-i*, *ng-aké* wonten tembung mbalanga, nyilikake, nulisi, saha ngabangake. Tembung mbalanga menika kadapuk saking tembung lingga balang pikantuk wuwuhan *m-a*, tembung nyilikake kadapuk saking tembung lingga cilik ingkang pikantuk wuwuhan *ny-aké*, tembung nulisi kadapuk saking tembung lingga tulis ingkang angsal wuwuhan *n-i*, saha tembung ngabangake kadapuk saking tembung lingga abang kaliyan wuwuhan *ng-aké*.

Pamanggih sanesipun ngengingi bab wuwuhan gabung (*simulfiks*) menika saking Sasangka (2001: 80-90), ingkang ngandharaken bilih wuwuhan gabung

(*simulfiks*) basa Jawa wujudipun wonten 12 jinis, Antawisipun $N-i$, $N-a$, $N-aké$, $N-ana$, $di-i$, $di-a$, $di-aké$, $di-ana$, $-in-i$, $-in-aké$, $-in-ana$, saha $sa-é$. Saksanesipun wuwuhan ingkang sampun dipunsebataken para ahli kalawau, wuwuhan gabung *simulfiks* ugi wonten ingkang wujudipun $pa-an$ saha $pi-an$. Umpaminipun tembung lingga ‘gawe’ saha ‘takon’ dipunraketaken kaliyan wuwuhan $pa-an$ saha $pi-an$ saengga andadosaken tembung andhahan ‘pagawean’ saha ‘pitakonan’.

Saklajengipun Proses pandhapuking tembung andhahan ingkang pikanthuk wuwuhan *simulfiks* badhe dipunandharaken mawi sarana *bagan* utawi *diagram* supados gampang dipunmangertosi. Saengga wonten ing perangan asiling panaliten saha pirembagan panaliti ugi ngginakaken bagan menika kangge ngandharaken wujud *simulfiks* ingkang nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat. *Bagan* menika kapendhet saking Ramlan (1997: 141). Proses saha tuladha saking wujud-wujudipun tembung andhahan ingkang pikanthuk wuwuhan *simulfiks* badhe wonten ngandhap:

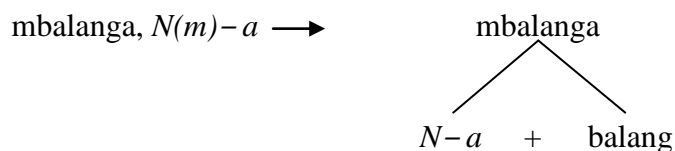
njiwiti, $N(n)-i \rightarrow$

Bagan II. Pandhapuking tembung ‘njiwiti’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘njiwiti’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(n)-i$ ing tembung ‘njiwiti’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘jiwit’, ananging saged dipunraketaken ater-ater $\{n-\}$ langkung rumiyin inggih menika $\{n- + jiwit\}$ ‘njiwit’, utawi ugi saged dipunraketaken

panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika $\{\text{jíwit} + -i\}$ ‘jíwiti’. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘njiwiti’ inggih menika ater-ater $\{N(n-)\}$ dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘jíwit’ saengga ndhapuk tembung andhahan ‘njiwit’ ingkang nggadhahi makna nindakaken pakaryan kados tembung lingga. Lajengipun tembung ‘njiwit’ dipunwuwuhi panambang $\{-i\}$ saengga andhapuk tembung andhahan kados wonten ing nginggil ‘njiwiti’ ingkang nggadhahi teges ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga kanthi cara ngambal-ambali. Wonten tembung menika ater-ater saha panambang saged dipunraketaken rumiyin ing tembung lingga.

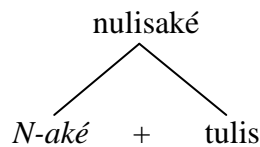

Bagan III. Pandhapuking tembung ‘mbalanga’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘mbalanga’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(m) - a$ ing tembung ‘mbalanga’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘balang’, ananging saged dipunraketaken ater-ater $\{m-\}$ langkung rumiyin inggih menika $\{m- + \text{balang}\}$ ‘mbalang’, utawi ugi saged dipunraketaken panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika $\{\text{balang} + -a\}$ ‘balanga’. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘mbalanga’ inggih menika, Ater-ater $\{N(m-)\}$ dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘balang’ saengga ndapuk tembung andhahan ‘mbalang’ ingkang nggadhahi makna nindakaken pakaryan kados tembung lingga. Lajeng tembung ‘mbalang’ menika

dipunwuwuhi panambang $\{-a\}$ saengga ndhapuk tembung andhahan ‘mbalanga’ ingkang ngandhut makna ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga.

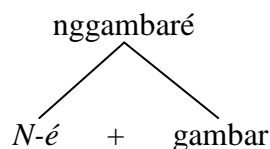
nulisaké, $N-aké \rightarrow$

Bagan IV. Pandhapuking tembung ‘nulisaké’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘nulisaké’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(n)-aké$ ing tembung ‘nulisaké’ boten sesarengan anggenipun muwuh ing tembung lingga ‘tulis’, ananging saged dipunraket ingkang rumiyin inggih menika $\{n- + tulis\}$ ‘nulis’, utawi ugi saged dipunraket ingkang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika $\{tulis + -aké\}$ ‘tulisaké’. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘nulisaké’ inggih menika, Ater-ater $\{N(n)-\}$ dipunraketaken rumiyin wonten tembung ‘tulis’ supados mujudaken makna nindakaken pakaryan kados tembung lingga. Menawi tembung ‘tulis’ menika dipunwuwuhi panambang $\{-aké\}$ rumiyin dadosipun saged ndhapuk tembung andhahan ‘tulisaké’ ingkang ngandhut makna ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga.

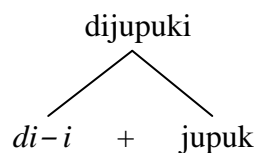
nggambaré, $N-é \rightarrow$

Bagan V. Pandhapuking tembung ‘nggambaré’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘nggambaré’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(ng)-é$ ing tembung ‘nggambaré’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘gambar’, ananging saged dipunraketi ater-ater $\{ng-\}$ langkung rumiyin inggih menika $\{ng- + gambar\}$ ‘nggambar’, utawi ugi saged dipunraketi panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika $\{gambar + -é\}$ ‘gambaré’. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘nggambaré’ inggih menika, Ater-ater $\{N(ng-)\}$ dipunwuwuhaken dhateng tembung lingga ‘gambar’ supados kadhapuk tembung andhahan ‘nggambar’ ingkang nggadhahi makna nedahaken tumindak kados tembung lingga. Lajeng tembung ‘nggambar’ dipunwuwuhi panambang $\{-é\}$ saengga ndhapuk tembung andhahan kados nginggil ‘nggambaré’.

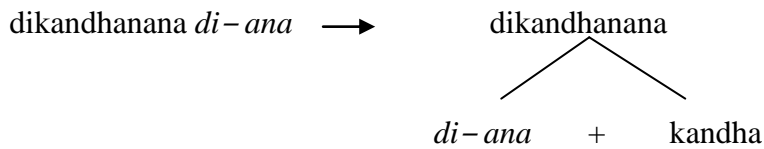
dijupuki, $di-i \rightarrow$

Bagan VI. Pandhapuking tembung ‘dijupuki’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘dijupuki’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika ater-ater $\{di-\}$ saha panambang $\{-i\}$ rumaket dhateng tembung lingga boten kanthi bebarengan. Cara ngrimbag tembungipun inggih menika, ater-ater $\{di-\}$ dipunwuwuhaken dhateng tembung lingga ‘jupuk’ supados kadhapuk tembung andhahan ‘dijupuk’ ingkang nggadhahi teges dikenai tindakan kados tembung lingga. Lajeng tembung ‘dijupuk’ dipunwuwuhi panambang $\{-i\}$ saengga ndhapuk

tembung andhahan kados nginggil ‘dijupuki’. Wonten tembung menika ater-ater saha panambang saged dipunraketaken rumiyin ing tembung lingga.

Bagan VII. Pandhapuking tembung ‘dikandhanana’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

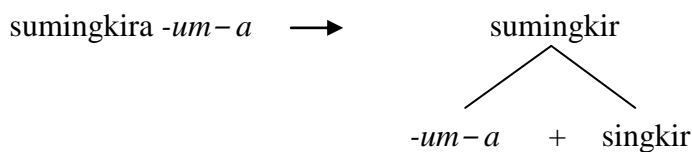
Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘dikandhanana’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks* amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks di-i* ing tembung ‘dijupuki’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘jupuk’, ananging saged dipunraketaken ater-ater {*di-*} langkung rumiyin inggih menika {*di-* + jupuk} ‘dijupuk’, utawi ugi saged dipunraketaken panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika {jupuk + *-i*} ‘jupuki’. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘dijupuki’ inggih menika, ater-ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘kandha’ saengga ndapuk tembung andhahan ‘dikandha’ ingkang nggadhahi makna nindakaken pakaryan kados tembung lingga. Lajeng tembung ‘dikandha’ menika dipunwuwuhi panambang {*-ana*} saengga ndhapuk tembung andhahan ‘dikandhanana’ ingkang ngandhut makna ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga.

Bagan VIII. Pandhapuking tembung ‘diunggahaké’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

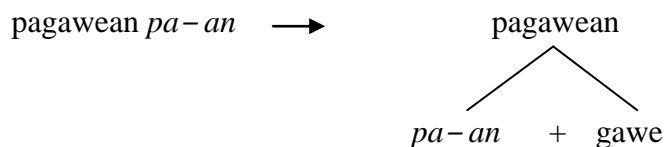

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘diunggahaké’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika ater-ater {*di-*} saha panambang {-*aké*} rumaket dhateng tembung lingga boten kanthi bebarengan. Cara ngrimbag tembungipun inggih menika, panambang {-*aké*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘unggah’ supados kadhapuk tembung andhahan ‘unggahaké’, Bab menika kedadosan amargi wonten basa Jawa tembung ‘diunggah’ mboten wonten tegesipun. Saklajengipun ater-ater {*di-*} dipunwuwuhaken wonten tembung ‘unggahaké’ dados tembung andhahan ‘diunggahaké’ ingkang nggadhahi teges ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga.

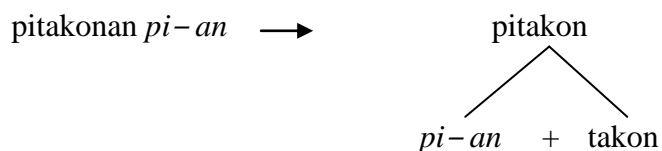
Bagan IX. Pandhapuking tembung ‘sumingkira’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘sumingkira’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika seselan {-*um-*} saha panambang {-*a*} rumaket dhateng tembung lingga boten kanthi bebarengan. Cara ngrimbag tembungipun inggih menika, seselan {-*um-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘singkir’ supados kadhapuk tembung andhahan ‘sumingkir’, Bab menika kedadosan amargi wonten basa Jawa tembung ‘singkira’ mboten wonten tegesipun. Saklajengipun panambang {-*a*} dipunwuwuhaken wonten tembung ‘sumingkir’ saengga kadhapuk tembung andhahan ‘sumingkira’ ingkang nggadhahi teges ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga.

Bagan X. Pandhapuking tembung ‘pagawean’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘pagawean’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika ater-ater {*pa-*} saha panambang {-*an*} rumaket dhateng tembung lingga boten kanthi bebarengan. Cara ngrimbag tembungipun inggih menika panambang {-*an*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘gawe’ supados kadhapuk tembung andhahan ‘gawean’, bab menika kedadosan amargi wonten basa Jawa tembung ‘pagawe’ mboten nggadhahi makna. Saklajengipun ater-ater {*pa-*} dipunwuwuhaken wonten tembung ‘gawean’ saengga ndhapuk tembung andhahan ‘pagawean’ ingkang nggadhahi teges nedahaken wujud saking tembung lingganipun.

Bagan XI. Pandhapuking tembung ‘pitakonan’
(bagan kapendhet saking Ramlan, 1997)

Wuwuhan wonten tembung andhahan ‘pitakonan’ menika kalebet wuwuhan gabung *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika ater-ater {*pi-*} saha panambang {-*an*} rumaket dhateng tembung lingga boten kanthi bebarengan. Cara ngrimbag tembungipun inggih menika, Ater-ater {*pi-*} dipunwuwuhaken dhateng tembung lingga ‘takon’ supados kadhapuk

tembung andhahan ‘pitakon’ ingkang nggadhahi makna nindakaken pakaryan kados tembung lingga. Lajeng tembung ‘pitakon’ dipunwuwuhi panambang {-an} saengga ndhapuk tembung andhahan kados nginggil ‘pitakonan’ ingkang nggadhahi teges nedahaken wujud saking tembung lingganipun. Bab menika kedadosan amargi tembung andhahan menika menawi dipunpisah saking wuwuhanipun tasih nggadhahi teges.

Adhedhasar saking pamanggihipun para ahli ngengingi wujud-wujudipun *simulfiks* kalawau saged dipundudut menawi wuwuhan gabung menika cacahipun kathah sanget. Wujud-wujudipun wuwuhan *simulfiks* wonten basa Jawi cacahipun ugi kathah antawisipun inggih menika *kami-en*, *ka-na*, *di-/i*, *di-aké*, *di-ana*, *sa-é*, *pa-an*, *pi-an*, *tak-i*, *tak-aké*, *tak-é*, *kok-i*, *kok-aké*, *N-i*, *N-a*, *N-é*, *N-ana*, *N-aké*, *-in-ana*.

2. Makna *Simulfiks*

Wuwuhan gabung ingkang rumaket wonten wujud lingga nggadhahi mapinten-pinten maknanipun. Wuwuhan gabung wonten basa Jawi miturut Sasangka (2001: 81-90) nggadhahi makna piyambak-piyambak, antawisipun kados ngandhap:

- a. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga (*imperatif*). Tuladhanipun wuwuhan gabung *N-a* ingkang ngraket wonten tembung ‘gambar’ saengga kadhapuk tembung ‘nggambar’, wuwuhan {-a} nyebabaken tembung menika nedahaken ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga inggih menika nggambar.

- b. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken *subjek* nindakaken pakaryan kados tembung lingga kanthi cara ngambal-ambali. Tuladhanipun tembung ‘jiwit’ ingkang pikantuk wuwuhan *N-i* dados tembung ‘njiwiti’, wuwuhan *{-i}* wonten tembung menika nyebabaken maknanipun nedahaken tiyang sanes ingkang nindakaken pakaryan kados dhasaripun kanthi cara ngambal-ambali (*repetitif*).
- c. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken sanadyan *{N-}+{dasar}* *{kontradiktif}*, tuladhanipun tembung lingga ‘tangis’ pikantuk wuwuhan *N-a* ingkang ndhapuk tembung andhahan ‘nangisa’, wuwuhan *{-a}* nedahaken bilih tembung kasebut nggambaraken bab kang *kontradiktif* kaliyan ingkang dipunpirsani.
- d. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken ngangge, ndadosaken, saha nyebabaken kados wujud dhasaripun (*kausatif aktif*). Tuladhanipun tembung lingga ‘ilang’ pikantuk wuwuhan *N-aké* ndadosaken ndhapuk tembung andhahan ‘ngilangake’ (*kausatif aktif*).
- e. Wuwuhan gabung nedahaken nindakaken pakaryan kados tembung dhasaripun kangge tiyang sanes (*benefaktif aktif*). Tuladhanipun tembung ‘adol’ pikantuk wuwuhan *N-aké* saenggga ndhapuk tembung andhahan ‘ngadolake’.
- f. Wuwuhan gabung nedahaken teges sanadyan *{di-}+{dasar}*, tuladhanipun tembung dhasar ‘jupuk’ pikantuk wuwuhan *N-ana* ndadosaken tembung andhahan ‘njupukana’ ingkang tegese sanadyan jupuk.
- g. Wuwuhan gabung nedahaken caranipun *{N-}+{dasar}* / cara ingkang kasebut wonten tembung lingga. Tuladhanipun tembung ‘ombè’ pikantuk wuwuhan

N-é ndadosaken tembung andhahan ‘ngombènè’ ingkang tegese carane ngombè.

- h. Wuwuhan gabung nedahaken tiyang sanes nindakaken pakaryan kangge piyambakipun (*benefaktif pasif*). Tuladhanipun wuwuhan *di-aké* wonten tembung andhahan ‘digawakake’.
- i. Wuwuhan gabung nedahaken *sampai* (dhasar); *dengan/dan* (dhasar); *sama dengan* (dhasar) (-é); sedaya ingkang wonten (dhasar) (-é). Tuladhanipun tembung ‘cilik’ pikantuk wuwuhan *sa-é* saengga ndhapuk tembung andhahan ‘sacilikè’ ingkang tegesipun nganti cilik.

Mulyana (2007: 32-37) mratelakaken bilih makna wuwuhan gabung wonten basa jawa saged dipunperang kados ngandhap menika:

- a. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken disukani wonten wujud lingganipun, tuladhanipun ‘gambar’ pikantuk wuwuhan *di-i* dados tembung ‘digambari’.
- b. Wuwuhan gabung nedahaken *dikenai* tindakan kados wujud lingganipun, tuladhanipun tembung ‘temu’ dipunwuwuhi *di-i* dados tembung ‘ditemoni’.
- c. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken tumindak mboten dipunsengaja, tuladha tembung ‘temu’ dipunwuwuhi *di-aké* dados tembung ‘ditemokaké’.
- d. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes, tuladha wuwuhan *di-aké* dipunraketaken kaliyan tembung lingga ‘jupuk’ saengga kadhapak tembung ‘dijupukaké’.
- e. Wuwuhan gabung nedahaken *dibuat menjadi* utawa *dalam keadaan pada* wujud dhasaripun, tuladha tembung ‘resik’ dipunwuwuhi *di-na* dados tembung lingga ‘diresikna’.

- f. Wuwuhan gabung nedahaken tumindak, tuladha tembung lingga ‘tulung’ pikantuk wuwuhan *pi-an* dados kadhapuk tembung ‘pitulungan’.
- g. Wuwuhan gabung nedahaken panggonan kados wujud lingganipun, tuladha tembung ‘turu’ ingkang pikantuk wuwuhan *pa-an* dados tembung andhahan ‘paturon’.

Sami kaliyan Mulyana, Wedhawati dkk wonten bukunipun “Tata Bahasa Jawa Mutakhir Edisi Revisi” ugi mbabaraken bilih makna wuwuhan gabung menika nggadhahi teges piyambak-piyambak, ananging wonten buku menika mboten mbedakaken antawisipun *konfiks* saha *simulfiks*, kekalih tiyang ahli menika nyebataken wuwuhan gabung wonten basa Jawi kanthi nama *konfiks*. Makna-makna wuwuhan gabung kasebat miturut Wedhawati dkk (2006: 118-404) antawisipun:

- a. Nerangaken (*subjek*) sebagai panggonan pakaryan ingkang dipunwujudaken wonten tembung lingganipun, tuladhanipun tembung ‘pancik’ dipunwuwuhi wuwuhan *di-i* saengga ndhapuk tembung andhahan ‘dipanciki’.
- b. Nerangaken (*subjek*) dipundadosaken *sasaran* saking pakaryan kados wujud lingganipun, tuladha tembung ‘kandha’ pikantuk wuwuhan *di-i* dados tembung andhahan ‘dikandhani’.
- c. (*subjek*) diberuntungkan saking pakaryan kados wujud lingganipun, tuladhanipun wuwuhan *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung lingga ‘kunci’ saengga ndhapuk tembung andhahan ‘dikuncekaké’.

- d. Nedahaken makna (*subjek*) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun. Tuladhanipun tembung ‘sosol’ pikantuk wuwuhan *kami-en* mujudaken tembung andhahan ‘kamisosolen’.
- e. Nedahaken ndhawuhi alus supados nindakaken pakaryan ingkang dipunwujudaken wonten wujud lingga, saha *semoga* ingkang dipunsebat wonten wujud lingga kedadosan. Makna menika saged kadhapuk saking wuwuhan gabung antawisipun *ka-na* saha *N-ana*. Tuladhanipu tembung ‘lenggah’ saha ‘tebih’ pikantuk wuwuhan *ka-na* dados tembung andhahan ‘kalenggahna’, ‘katebihna’.
- f. Meskipun menapa ingkang dipunsebat wonten wujud lingga, umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten wujud lingga dipunlampahi. Makna menika saged kadhapuk saking wuwuhan gabung antawisipun *ka-na*, *ka-ana*, *N-ana*, *di-ana*, saha *-in-ana*. Tuladha tembung andhahan ‘katambakna’, ‘katurutana’, ‘ngresikana’, ‘disaponana’, ‘tinangisana’.
- g. Wuwuhan gabung ingkang nerangaken (*subjek*) menika *dikenai*, dados papan panggonan tumindakipun, *berulang-ulang (repetitif) dikenai* tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun. Tuladhanipun tembung ‘tawa’, ‘turu’, saha ‘jupuk’ pikantuk wuwuhan *tak-i* utawa *dak-i* dados tembung andhahan ‘taktawani’, ‘dakturoni’, kaliyan ‘takjupuki’.
- h. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken (*subjek*) diberi, dibuat menjadi kados ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun, makna menika saged kadhapuk saking wuwuhan gabung antawisipun *tak-i* utawa *dak-i*, saha *kok-i*.

Tuladhanipun tembung ‘wedhak’, saha ‘owah’ pikantuk wuwuhan *tak-i* utawa *dak-i* dados tembung andhahan ‘takwedhaki’, saha ‘dakowahi’.

- i. Wuwuhan gabung ingkang maknanipun *kausatif pasif (subjek) dibuat kados* ingkang dipunsebat wonten wujud lingga, kaliyan ingkang nerangaken saya nindakaken pakaryan ingkang dipunsebat wonten wujud lingga kangge tiyang sanes. Tuladhanipun tembung ‘tiba’, saha ‘sarung’ pikantuk wuwuhan *tak-aké* utawa *dak-aké* dados tembung andhahan ‘takitbakaké’, saha ‘daksarungaké’.
- j. Wuwuhan gabung ingkang nerangaken *(subjek) dikenai* tindakan ingkang dipunlampahi dening tiyang kedua tunggal utawa jamak, saha *lokatif pasif* utawa *(subjek)* dados papan tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingga. Tuladhanipun tembung ‘weneh’ pikantuk wuwuhan *kok-i* dados tembung andhahan ‘kokwenehi’.
- k. Nedahaken makna *kausatif pasif (subjek) dibuat kados* ingkang dipunsebat wonten wujud lingga, kaliyan makna *benefaktif pasif* utawa *(subjek)* ngginakaken *sesuatu sebagai* akibat tumindak ingkang dipunlampahi dening tiyang kedua. Makna menika saged kadhapuk saking wuwuhan gabung antawisipun *kok-i* kaliyan *kok-aké*. Tuladhanipun tembung ‘ilang’ saha ‘tali’ pikantuk wuwuhan *kok-i* mujudaken tembung andhahan ‘kokilangaké’, saha ‘koktalèkaké’.
- l. Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun, tuladha tembung ‘lungguh’ dipunwuwuhi wuwuhan *N-i* saengga ndhapuk tembung andhahan ‘nglungguhi’.

- m. (*objek*) *terkena kejadian yang dinyatakan pada* wujud lingga kanthi cara mboten disengaja, tuladhanipun tembung lingga ‘tiba’ dipunwuwuhi wuwuhan *N-i* saengga ndhapuk tembung andhahan ‘nibani’.
- n. Nyukani, ngangge menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingga, tuladha tembung ‘kemul’ pikantuk wuwuhan *N-i* dados tembung andhahan ‘ngemuli’.
- o. Ndadosaken *lebih* saking menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun, tuladha tembung ‘kandel’ pikantuk wuwuhan *N-i* dados tembung andhahan ‘ngandeli’.
- p. Panggonan wontenipun menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingga, nerangaken jinis ingkang dipunsebut wonten wujud lingga, hal ingkang dipunsebut wonten wujud lingga. Tuladha tembung ‘suket’ pikantuk wuwuhan *pa-an* dados tembung andhahan ‘pasuketan’.
- q. Tumindak ingkang gayut kaliyan wujud lingga, nedahaken alat kangge nindakaken menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingga. Tuladha tembung lingga ‘suguh’ dipunwuwuhi wuwuhan *pa-an* dados tembung andhahan ‘pasuguhan’.
- r. *Jumlah* utawa cacahipun, tuladha tembung ‘kalih’ pikantuk wuwuhan *sa-an* dados tembung andhahan ‘sakalihan’.
- s. *Seberapa* (wujud lingga); *paling* (wujud lingga), tuladhanipun tembung ‘entuk’ dipunwuwuhi wuwuhan *sa-é* dados tembung andhahan ‘saentuké’, tembung lingga ‘apik’ pikantuk wuwuhan *sa-é* dados tembung andhahan ‘saapik-apiké’.

- t. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken *Keharusan* (tumindak ingkang kedah dipunlampahi), saha Nedahaken *hubungan perturutan* tuladha tembung lingga ‘pasti’, saha ‘banjur’ pikantuk wuwuhan *sa-é* dados tembung andhahan ‘samesthiné’ kaliyan ‘sabanjuré’.
- u. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken Gayutan makna *perlawanan*, Gayutan makna *sebab*, Gayutan makna *pangandaian*. Tuladha tembung ‘walik’, ‘réhné’, saha ‘upama’ pikantuk wuwuhan *sa-é* dados tembung andhahan ‘sawaliké’, ‘saréhné’, saha ‘saupamané’.
- v. Wuwuhan gabung ingkang nedahaken Gayutan makna *keusaian* (pakaryan ingkang sampun rampung), saha Gayutan makna *perkecualian*. Tuladha tembung ‘bubar’, saha ‘liya’ pikantuk wuwuhan *sa-é* dados tembung andhahan ‘sabubaré’ kaliyan ‘saliyané’.

3. Fungsi Simulfiks

Wonten ing basa Jawi wuwuhan nggadhahi wujud ingkang langkung kathah, antawisipun ater-ater, seselan, panambang, saha wuwuhan sesarengan (*konfiks* lan *simulfiks*). Raketipun wuwuhan-wuwuhan menika dhateng tembung lingga ingkang andamel ewahipun jinising tembung wonten basa Jawi. Tuladhanipun tembung lingga ‘tulis’ kalebet golongan *verbal*, saksampunipun pikantuk wuwuhan *{-an}* andamel tembung andhahan ‘tulisan’ dados kalebet tembung golongan *nomina*.

Kasunyatan menika sami kaliyan *definisi* saking Ramlan (2009: 106-107), ingkang ngandharaken bilih ewahipun *kelas* tembung saking *kelas* tembung setunggal dumugi *kelas* tembung sanesipun amargi *penambahan afiks* dipunsebut

fungsi gramatik utawa *fungsi afiksasi* wonten *kajian morfologi*. Mboten namung nggadhahi *fungsi gramatik*, ananging *afiksasi* ugi nggadhahi *fungsi semantik*. Wonten kahanan menika wuwuhan *simulfiks* ugi nggadhahi perangan wigatos sanget inggih menika ngewahi tembung andhahan dados tembung lingga andhahan. Wonten ngandhap menika badhe dipunbabaraken *fungsi* saking jinis-jinisipun wuwuhan *simulfiks* wonten basa Jawi.

a. *Simulfiks N-i*

Simulfiks N-i nggadhahi *fungsi* ndhapuk tembung *verba aktif transitif* kanthi wujud lingganipun awujud *morfem* pangkal, *verba*, *adjektiva*, *nomina*, lan *numeralia* (Wedhawati, 2006: 140). Tuladhanipun: ngwenehi, nglungguhi, nelesi, ngemuli, mitoni.

b. *Simulfiks N-a*

Simulfiks N-a nggadhahi *fungsi* ndhapuk tembung *kriya*. Nurlina, dkk. (2003: 99) ngandharaken bilih wuwuhan menika saged mapan wonten tembung lingga awujud *nomina*, *adjektiva*, *verba*. Tuladhanipun: njupuka, nggawaa, nembunga, mbathia.

c. *Simulfiks N-ana*

Simulfiks N-ana nggadhahi *fungsi* ndhapuk tembung *verba aktif transitif*. Wuwuhan gabung *N-ana* ugi nggadhahi variasi *N-nana*. Tuladha: ngresikana, nambanana.

d. *Simulfiks N-aké*

Simulfiks N-aké nggadhahi *fungsi* ndhapuk tembung *verba aktif transitif* kanthi wujud lingganipun awujud *morfem* pangkal, *verba*, *adjektiva*, *nomina*.

Wuwuhan gabung menika nggadhahi *varian N-aken* wonten tingkat tutur krama (wedhawati, 2006: 139}. Tuladha: madhahake, nyilikake, nemokake, ngubengake.

e. *Simulfiks tak-i* utawa *dak-i*

Simulfiks tak-i nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif*. Wuwuhan menika nggadhahi *variasi dak-i* (Wedhawati, 2006: 120). wujud lingganipun awujud pangkal *verba*, *verba*, *adjektiva*, *nomina*. Tuladha: takkeki, takwedhaki.

f. *Simulfiks tak-aké* utawa *dak-aké*

Simulfiks tak-aké nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif* ingkang ngemot makna umum ‘tumindak ingkang dipunlampahi dening orang pertama tunggal’ (wedhawati, 2006: 121). wujud lingganipun awujud pangkal *verba*, *verba*, *adjektiva*, *nomina*. Tuladha: takjupukaké, taktibakaké.

g. *Simulfiks kok-aké*

Simulfiks kok-aké nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif* ingkang ngemot makna ‘tumindak ingkang dipunlampahi dening orang kedua baik tunggal maupun jamak’ (Wedhawati, 2006: 124). Wujud lingganipun awujud pangkal *verba*, *verba*, *adjektiva*, *nomina*. Tuladha: koktukokaké, kokilangaké.

h. *Simulfiks kami-en*

Simulfiks kami-en nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba* keadaan yang ingkang nedahaken makna (*subjek*) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebutaken wonten wujud lingga (Wedhawati, 2006: 137). Kahanan ingkang dipunmangertosi asipat sanget (banget anggone nandang). Wuwuhan

menika kalebet *afiks improduktif* amargi arang dipunginakaken. Tuladha: kamigilanen, kamisesegen.

i. *Simulfiks di-i*

Simulfiks di-i nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif*. Wuwuhan menika nggadhahi *variasi dipun-i* (Wedhawati, 2006: 118). Wujud lingganipun awujud pangkal *verba, verba aktif, adjektiva, nomina*. Tuladha: dibalangi, dipageri, diresiki.

j. *Simulfiks di-aké*

Simulfiks di-aké nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif*. Wuwuhan menika nggadhahi *variasi dipun-aken* (Wedhawati, 2006: 119). Wujud lingganipun awujud *verba, adjektiva, nomina*. Tuladha: dithuthukaké, digaringaké.

k. *Simulfiks sa-né*

Simulfiks sa-né nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif*. Wuwuhan menika nggadhahi *variasi sa-e* (Wedhawati, 2006: 126). Wujud lingganipun awujud *verba aktif, adjektiva, nomina*. Tuladha: salungané.

l. *Simulfiks pa-an*

Simulfiks pa-an nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *nomina*. Tuladha: pakulitan, pangilon, pagawean.

m. *Simulfiks ka-na, -in-ana, lan di-ana*

Simulfiks ka-na lan *-in-ana* nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *verba pasif* ingkang sami kaliyan wujud *di-ana* (Wedhawati, 2006: 130). Bedanipun inggih menika wonten *verba di-ana* dipunginakaken ing ragam tutur *formal*,

menawi verba *ka-na* lan *-in-ana* dipunginakaken ing ragam pustaka (Wedhawati, 2006: 131). Tuladha: katurutana, tinangisana, dijupukana.

Kathah-kathahipun wuwuhan *simulfiks* wonten ing nginggil menika nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya pasif, tembung kriya *aktif transitif*, tembung *nomina*, tembung adverbial, tembung kriya *repetitif*. Wonten ngandhap menika badhe dipunterangaken pratandha-pratandha tembung andhahan ingkang kadhapuk saking raketipun wuwuhan *simulfiks* dhateng tembung lingga.

a. Tembung Kriya Pasif

Miturut Wedhawati (2006: 155) *verba pasif* nggadhahi tanda inggih menika, *verba-nipun* ngewrat subjek ingkang dados sasaran, penderita, saha peruntung. *Verba pasif* wonten basa Jawa dipunsukani afiks *di-*, *di-i*, *di-aké*, *kok-aké*, *tak-*, *tak-i*, *tak-aké*, *tak-né*, *tak-ané*, *kok-*, *kok-i*, *ke-*, *ke-an*, *ka-an*, *ka-aké*. Tuladha: ‘anakè kwalon diopeni kanthi apik’ wonten ukara menika ‘*anake kwalon*’ minangka subjek ingkang dados sasaran predikat verba pasif-ipun ‘*diopeni*’, pramila ‘*kanthi apik*’ menika dados katranganipun.

b. Tembung Kriya Aktif Transitif

Adhedasar KBBI (1991: 563) tembung kriya inggih menika salah satunggaling tembung ingkang saged nggambaraken babagan proses, tumindak, kalihan kahanan. Tembung kriya menika saged kaperang dados 2 jinis, antawisipun *verba transitif* kaliyan *verba intransitif*. Tembung kriya *aktif transitif* inggih menika tembung kriya ingkang mbetahaken objek salebeting tata ukaranipun. Tembung kriya *aktif transitif* saged dipunowahi dados wujud

pasif. Wujud pasif menika saged kapirsani saking raketipun ater-ater {di-} dhateng tembung andhahan.

Miturut Wedhawati (2006: 105-107) verba aksi mboten saged dipungathukaken kaliyan tembung ingkang nggadhahi makna *kesangatan* (sanget) Tuladha: ‘Bagong ngresiki omah’ wonten ukara kasebat tembung ngresiki minangka tembung *kriya aktif transitif*-ipun, lajeng omah dados objekipun. Ukara kasebat saged dipunowah dados ukara *pasif* inggih menika ‘omah diresiki Bagong’. Mekaten ugi bilih tembung ‘ngresiki’ dipungathukaken kaliyan tembung *sanget*, tembung ingkang kadhapuk dados mboten nggadhahi makna “ngresiki sanget”.

c. Tembung Aran (Nomina)

Nomina saged dipundefinisikaken kanthi cara semantis saha sintaksis. Miturut Wedhawati (2006: 219-220) *nomina* bilih dipunpirsani saking segi semantis inggih menika jinis utawa kategori tembung leksikal ingkang ngewrat makna kebendaan ingkang asipat konkrit saha abstrak. Wondene kanthi cara sintaksis *nomina* nggadhahi pratandha, *nomina* saged gathuk kaliyan tembung ingkar ‘*dudu*’, ananging mboten saged ngraket kaliyan tembung ‘*ora*’, upaminipun tembung ‘*kembang*’ dipugathukaken kaliyan tembung ‘*dudu*’ dados kadhapuk tembung andhahan ‘*dudu kembang*’. Menawi tembung ‘*kembang*’ menika dipunraketaken kaliyan tembung ‘*ora*’ dados tembung andhahan ingkang kadhapuk mboten nggadhahi makna.

d. Tembung Katrangan (Adverbia)

Tembung adverbial miturut Wedhawati (2006: 329-330) inggih menika tembung ingkang nggadhahi fungsi nyukani katrangan kadospundi tumindak ingkang dipunsebat dening *verba-nipun*. Ananging wonten kasunyatan pangertosan menika dados wiyar, tegesipun inggih menika tembung katrangan nggadhahi fungsi nyukani katrangan dhumateng unsur tartamtu wonten ing salah satunggaling konstruksi. Unsur menika saged awujud tembung, *frasa*, utawa *klausa*. Unsur ingkang dipunsukani katrangan kasebat saged *verba*, *adjektiva*, *nomina*, *pronominal*, *numeralia*, utawa *adverbia* sanesipun.

Wonten ing *klausa* utawa ukara, *adverbia* nyukani katrangan dhateng *subjek*, *predikat*, *objek*, *pelengkap*, katrangan, utawa sedayanipun *klausa* utawa ukara. Tuladhanipun ‘Bapak nembé tindak kaliyan ibu’, *adverbia* ‘nembé’ nyukani katrangan dhateng *verba* ‘tindak’ ingkang nggadhahi fungsi *predikat*. Tuladha sanesipun ‘Ratri menyang manca Negara mung karo anaké’, *adverbia* ‘mung’ nyukani katrangan dhateng *frase preposisional* ‘karo anaké’ ingkang nggadhahi fungsi dados katrangan.

e. Tembung Kriya Repetitif

Tembung kriya *repetitif* inggih menika tembung *verba* ingkang nggadhahi makna wongsal-wangsul utawa *subjek*-ipun nindakaken pakaryan ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali (Wedhawati, 2006: 169). Tuladhanipun tembung andhahan ‘njupuki’, ‘dipangani’.

D. *Citra* saha Paraga Utama

Novel menika dumados saking mapinten-pinten *unsur intrinsik*, salah satunggaling inggih menika paraga utawa *penokohan*. Paraga miturut Abrams (wonten ing Nurgiyanto, 2010: 165) dipunpirsani tiyang-tiyang ingkang dipungambaraken wonten ing karya *naratif* utawa drama, ingkang dipunpahami dening pamaos anggadahi kualitas moral lan saged dipunekspresikan mawi tuturan lan menapa ingkang dipuntindakaken.

Wonten karya sastra mliginipun novel limrahipun nggadahi kathah-kathahipun tokoh ingkang dipuncariyosaken. Ananging menawi dipuntingali saking perananipun wonten sedaya cariyos, tokoh *fiksi* saged dipunperang dados kalih warni inggih menika tokoh utama saha tokoh tambahan (*periferal*). Miturut Nurgiyanto (2010: 176-178) Paraga utama dipunpirsani paraga ingkang dipuncariyosaken langkung kathah lan langkung utama tinimbang paraga sanesipun. Paraga utama ing satunggal cariyos saged langkung saking setunggal ananging kautamanipun boten sami.

Pangertosan tokoh wonten karya fiksi kados novel mboten lepas saking *penokohan*. *Penokohan* gayut kaliyan *pencitraan*, kados andharanipun Sudjiman (wonten ing Widayat, 2004: 27) bilih penokohan inggih menika reriptan *citra*-ning paraga wonten ing karya sastra. Andharan menika dipunsengkuyung dening Alwi (2001: 289) ingkang mratelaken bilih *citra* inggih menika kesan *mental* utawi *bayangan visual* ingkang dipuntuwuhaken dening satunggaling tembung utawi ukara, saha minangka unsur dhasar ingkang khas wonten ing karya prosa saha *fiksi*.

Sapamanggih kaliyan Alwi, Sugihastuti (2000: 45) negesi *citra* minangka rupi, gambaran utawi saged awujud gambaran ingkang dipungadhahi dening tiyang kathah babagan pribadi, utawi kesan *mental* (*bayangan*) *visual* ingkang dipuntedahaken dening satunggaling tembung, *frasa*, utawi ukara, saha minangka unsur dhasar wonten ing karya prosa, *fiksi*, saha geguritan. Dados *citra* ugi gadhah arti *deskripsi* saking kesan *mental* tokoh ingkang dipungambaraken wonten ing tembung, *frase* utawi ukara saking salah satunggaling prosa.

Saking pangertosan ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *citra* inggih menika *kesan mental* utawi *bayangan* ingkang tuwuh awit unsur-unsur *linguistik* saha titikan ingkang maringi pitedah tumrap menapa ingkang dipuntingali, menapa ingkang dipunwaos, dipunraosaken, ingkang kawujudaken mawi pikiran (*imajinasi*) utawi gambaran saking saben individu. Boten namung menika, *citra* inggih menika *kesan mental* ingkang tuwuh awit wontenipun tembung, *frasa*, utawa saking basa ingkang nggambaraken.

Citra inggih menika wujud gambaran sikap saha sipat paraga saben dintenipun ingkang nedahaken praupan saha ciri khas satunggaling paraga. Miturut pamanggihipun Wiyatmi (2009: 51) penokohan saged dipungambaraken mawi tigang dimensi, inggih menika *dimensi fisiologis*, *sosiologis*, lan *psikologis*. Babagan menika dipunterangaken wonten ngandhap:

a. *Citra Fisiologis*

Citra Fisiologis saged katitik saking ciri *fisik* (Raga). Cara manggihi *citra dimensi fisik* saged dipuntingali saking lahiriah, yuswa, jinis kelamin, kawontenan

raga, saha titikan ingkang khas ngengingi wujudipun praupan salah satunggaling paraga.

b. *Citra Sosiologis*

Citra Sosiologis saged katingal saking titikan *sosiologis*ipun paraga. Kangge manggihi *citra dimensi sosial* saged dipuntingali saking *status sosial*, padamelan, *pendidikan*, *jabatan*, *organisasi*, suku, bangsa, saha peran paraga wonten kulawarga lan masyarakat.

c. *Citra Psikologis*

Citra Psikologis inggih menika gambaran saking satunggaling paraga ingkang katitik saking aspek *psikologis*ipun utawa kejiwaan. Cara manggihi *citra dimensi psikis* saged dipuntingali saking *mentalitas*, kawontenan jiwa, emosi, sipat-sipatipun, tumindak, lan intelektualitasipun.

Gayut kaliyan pamanggihipun para ahli ngengingi *citra* ing nginggil saged dipendhet dudutanipun bilih tokoh saha *citra* mboten saged dipunpisah, utamanipun paraga utama ing karya fiksi. Saengga wonten panaliten menika panaliti badhe ngawontenaken panaliten babagan *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata mawi sarana tembung-tembungipun. Langkung jangkep dipuntingali saking *konteks*-ipun supados gampil dipunanalisis.

E. Novel

Adhedhasar *KBBI Kontemporer* (1991: 1042), tembung *Novel* inggih menika wujud saking prosa panjang ingkang nedahaken rantamaning cariyos pagesangan setunggal paraga kaliyan paraga-paraga sanesipun ingkang langkung

ngetingalaken gambaran watak kaliyan sipatipun saben paraga. Sami kaliyan wonten ing *KBBI*, Forster (1971: 34) ugi ngandharaken bilih *novel* saged dipunpirsani cariyos prosa ingkang dawa. Cacahipun tembung wonten *novel* menika limrahipun dumadi saking antawisipun 50.000 tembung, saengga *novel* langkung dawa tinimbang cerkak. Pramila wonten *novel* menika saged ngandharaken sipat lan prastawa *sosial* kanthi langkung jangkep.

Kangge mratelakaken satunggal perkawis kanthi boten *langsung* menika pramila *novel* mbetahaken basa-basa sinerat kangge mratelakaken saben-saben perkawisipun. Saengga saged kababar Anggenipun nyuguhaken cariyos kasebat dipunandharaken mawi wujud tembung-tembung ingkang dipunronce dados ukara-ukara. Ukara-ukara kala wau salajengipun dipundhapuk dados *paragraf-paragraf* ingkang gayut satunggal lan sanesipun pramila mujudaken alur cariyos lan ndadosaken wacana *novel*. Ukara-ukara ingkang gegayutanipun satunggal lan sanesipun dados wacana *novel* menika minangka satunggaling wacana ingkang gembleng.

Maos *novel* minangka wacana ingkang gembleng saha weruh menika mbethaken wekdal ingkang langkung kathah tinimbang cariyos cekak supados paham aluripun ingkang kasusun rinci. Kangge maos wacana *novel* menika kedah ngeling-eling saben aluripun pramila pamaos saged paham lampahipun cariyos. Cariyos ingkang dawa menika kedah kajurung saking pamanggihipun para ahli. Saged dipunandharaken bilih *novel* inggih menika asiling karya sastra ingkang awujud seratan wacana *fiksi*, ingkang kalebet *naratif* lan gembleng. *Novel* minangka wacana ingkang wetah ngelmu wujudipun tembung andhahan

mliginipun panganggening wuwuhan ingkang variatif sanget, pramila gadhah *fungsi kebahasaan* ingkang cetha lan endah.

Adhedhasar pamanggih-pamanggih ing nginggil pramila saged dipunpendhet dudutan ngengingi novel. *Novel* inggih menika karangan prosa ingkang panjang, ingkang ngginakaken basa minangka sarananipun. Basa-basa ingkang dipunginakaken minangka basa ingkang saged nedahaken *totalitas* satunggaling *novel*. *Totalitas* menika karengkuh awit panganggenipun tembung ing basa salebeting *novel*, salah satunggalipun inggih menika kangge nggambaraken perwujudanipun saking paraga-paraga wonten novel menika.

F. Panaliten Inggih Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh inggih menika panaliten ingkang dipunlampahi dening Afiya Ulfah (08205241044) mahasiswa pendidikan Bahasa Daerah tahun 2012 kanthi irah-irahan ‘*Afiks Gabung Dalam Novel Grombolan Gagak Mataram Karya Any Asmara*’. Panaliten menika sami-sami ngrembag babagan *morfologi* mliginipun babagan wuwuhan. Cara *analisis data* ingkang dipunginakaken ugi sami-sami ngginakaken cara *analisis data* arupi cara *deskriptif*.

Point ingkang bedakaken panaliten ingkang dipuntindakaken dening Afiyah Ulfah kaliyan panaliten sakmenika inggih menika *asal sumber data*-nipun, saha *subyek* panalitenipun. Wonten panaliten menika *sumber data*-nipun saking novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Soeparto Brata, lajeng wonten panaliten ingkang dipuntindakaken dening Afiyah Ulfah menika ngginakaken novel *Grombolan Gagak Mataram* anggitanipun Any Asmara minangka *sumber data*-nipun. Saksanesipun sumber datanipun, point ingkang mbedakaken malih kaliyan

panalitenipun Afiyah Ulfah inggih menika wonten panalitenipun ugi nerangaken kadospundi pencitraan tokoh utama wonten novel Cintrong Paju-Pat karyanipun Suparto Brata.

G. Nalaring Pikir

Panaliten kanthi irah-irahan “Fungsi *Simulfiks* kangge Nggambaraken *Citra* Paraga Utama wonten ing Novel Cintrong Paju-Pat Anggitanipun Suparto Brata” kalebet panaliten ingkang ngginakaken *metode* saha teori. *Metode* ingkang dipunginakaken inggih menika *metode* panaliten *deskriptif* kanthi ngecakaken teori *morfologi*. *morfologi* inggih menika cabang *linguistik* ingkang ngrembag wujud saha pangrimbagan tembung. Ngrimbag tembung menika nuwuhaken ewah-ewahan wujud tembung menika dhateng makna, *golongan* tembung, saha *fungsinipun*.

Salah satunggal cara ngrimbag tembung wonten basa Jawi inggih menika kanthi ngraketaken wuwuhan *simulfiks*. Kanthi cara nuwuhaken wuwuhan *simulfiks* dhateng tembung lingga saged ngewahi wujud, makna, saha fungsi saking tembung menika. Saking pangrimbagan tembung menika menawi wonten novel ugi saged sarana kangge nerangaken *citra* paraga wonten novel. Wonten novel, *citra* paraga menika boten namung dipuntingali saking wuwuhan ingkang rumaket, ananging langkung jangkep kaliyan *konteks* cariyosipun. Adhedhasar saking *metode* saha teori menika, pramila saged dipunginakaken kangge ngandharaken wujud, makna saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama Lirih Nagari wonten novel Cintrong Paju-Pat. Wonten ing panaliten

menika, *sumber data* ingkang kapendhet inggih menika saking novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

Sesambetan kaliyan andharan wonten ing nginggil, Panaliten menika gadhah perkawis-perkawis ingkang badhe dipuntliti saha dipunandharaken inggih menika wujud, makna *simulfiks*, sarta fungsi *simulfiks* ingkang ngraket wonten tembung-tembung andhahan salebeting novel Cintrong Paju-Pat ingkang nggambaraken *citra* paraga utama Lirih Nagari.

Jinising panaliten menika inggih menika panaliten *deskriptif*, ingkang lampah-lampahing panaliten kados mekaten : maos novel Cintrong Paju-Pat menika kanthi tliti saha ngati-ati, lajeng pados tembung-tembung ingkang dipunraket wuwuhan *simulfiks* wonten ing novel Cintrong Paju-Pat, salajengipun nindakaken nyathet wonten ing *kartu data*. *Data* ingkang sampun dipuncatet lajeng dipunanalisis wujud *simulfiks*, makna *simulfiks*, saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken citra paraga utama Lirih Nagari. *Data* saking asiling panaliten lajeng dipunlebetaken miturut kategorinipun. Dene cara ngesahaken *data* wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantik*, saha *reliabilitas stabilitas*.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinising panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika panaliten *deskriptif*. Panaliten *deskriptif* ingkang dipuntindakaken inggih menika adhedhasar kasunyatan wonten ing *subyek* panaliten saengga *data* ingkang dipunasilaken minangka *data* menapa wontenipun (Sudaryanto, 1986: 62). Panaliten menika ngasilaken *data* ingkang sipatipun *deskriptif*, ingkang gayut kaliyan ancasing panaliten inggih menika ngandharaken babagan wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* kangge nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.

B. Data saha Sumbering Data

Data panaliten inggih menika tembung-tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks*. Sumber *data* panaliten inggih menika novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata. Novel Cintrong Paju-Pat menika dipunterbitaken dening penerbit Narasi taun 2010. Novel Cintrong Paju-Pat menika kalebet Romanè ingkang ngginakaken basa Jawi.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Caranipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika ngginakaken *teknik* maos saha *teknik* nyathet. Miturut Sudaryanto (1993: 133-136), *teknik* dhasar saking *teknik simak* inggih menika *teknik sadap* saha ngginakaken *teknik lanjutan* ingkang awujud *teknik catat*. *Teknik* maos saha *teknik* nyathet dipuntindakaken kanthi cara: (1) panaliti maos sumber *data* (novel) kanthi cara

makaping-kaping supados kepanggih *data-data* ingkang badhe dipunpendhet inggih menika tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks*; (2) nyukani tandha tembung-tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks* wonten ing ukara kasebat; (3) nyatet tembung-tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks* kalawau wonten ing *kartu data* kanthi jangkep trep kaliyan *data* ingkang dipunbetahaken.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika minangka sarana ingkang dipunginakaken panaliti kangge ngempalaken saha nganalisis *data*. Wujudipun piranti ing panaliten inggih menika panaliti piyambak. Panaliti ingkang manggihaken, ngempalaken saha nganalisis *data*. Pramila, panaliti kedah nguwaosi saha ngecakaken teori-teori ingkang jumbuh kaliyan datanipun. Ingkang kaping pisan panaliti migunakaken kertu *data* minangka piranti pambiyantu kangge ngempalaken *data*. Wujudipun kertu *data* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika ing ngandhap.

Tabel 1. Kertu Data

No. 1	Sumber Data : CP/93//P3/K2	
	Data	Ambane mung samono we, aku bisa nglumpati! Alas neng caruban ya akeh kali kaya ngono aku bisa kok mlumpat.
	Wujud	<i>{N-/i}</i>
	Makna	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun
	Fungsi	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>
	Citra	Citra psiko: <i>percaya diri</i>

Katrangan:

CP : Nuduhake novel *Cintrong Paju-Pat*

51 : Nuduhake kaca 93

P2 : Nuduhake Paragraf kaping 3

K5 : Nuduhake ukara kaping 2

Menawi data sampun dipunlebetaken ing kertu data, panaliti mantha-mantha miturut wujud *simulfiks*, makna *simulfiks*, fungsi *simulfiks*, kalihan Citranipun. Salajengipun panaliti ugi migunakaken tabel analisis data. Ginanipun tabel analisis inggih menika kangge nganalisis data ingkang sampun dipunkempalaken ing kertu data. Wujudipun tabel analisis menika kados wonten ing ngandhap.

Tabel 2. Analisis Data

No.	Data	Wujud <i>Simulfiks</i>	Makna <i>Simulfiks</i>	Fungsi <i>Simulfiks</i>	Citra	Katrangan

E. Caranipun Nganalisis Data

Wonten ing panaliten cara nganalisis datanipun inggih menika ngginakaken *teknik deskriptif*. Data ingkang dipunkempalaken menika sanes angka-angka, ananging wujudipun tembung utawa *gambaran sesuatu* (Djajasudarma, 1993: 15). Analisis *deskriptif* dipuntindakaken kangge nggambaraken data kaliyan kawontenan. Analisis data ing panaliten menika sampun kawiwiti nalika manggihaken wujud, makna, lan fungsi wuwuhan *simulfiks*ipun.

Data ingkang dipunkempalaken wonten panaliten menika awujud data seratan. Pramila lelampahan panaliti kangge nganalisis data dipunandharaken kanthi runtut kados ing ngandhap menika.

1. Data ingkang sampun dipunserat wonten ing kertu data salajengipun dipunserat wonten ing *tabel analisis* data, ananging wonten babagan analisis pandhapuking tembungipun ngangge bagan saking Ramlan (1997).
2. Data ingkang sampun dipunserat wonten ing *tabel analisis* data, salajengipun dipun*identifikasi* miturut teori ingkang dipunginakaken.
3. Sasampunipun dipun*identifikasi* data dipunpantha-pantha miturut *kategori* ingkang sampun katemtokaken.
4. Data dipunserat ing *tabel* asiling panaliten.
5. Ngrembag data kanthi cara *deskriptif* miturut *kategorinipun*.

F. Validitas saha Reliabilitas

Data wonten ing panaliten menika kedah leres saha *valid*. Kangge ngecek kaleresan data, panaliti ngginakaken *validitas* kalihan *reliabilitas*. *Validitas data* wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas semantik*, saha ngginakaken *reliabilitas stabilitas*.

Validitas wonten ing panaliten menika *validitas semantik* ingkang dipunlampahi wonten panaliten menika kanthi ngamati data ingkang awujud ukara, tembung, wacana, pacelathon, *monolog*, *interaksi* antawisipun paraga, saha *alur* cariyos saking data pundi kemawon ingkang dipun-temukaken kangge ngamati ngantos pundi data menika saged dipuntegesi jumbuh kalihan *konteks-ipun*.

Pustaka sanesipun saha panaliten ugi dipunrujuk kangge *keabsahan* panaliten menika.

Uji reliabilitas minangka kangge *ngukur* kapitadosan kanthi data panaliten ingkang dipunpanggihi. Wonten ing panaliten menika, Panaliti ngginakaken *reliabilitas stabilitas*. Tegesipun *stabilitas* inggih menika Panaliti ningali lan nganalisis data kanthi teliti lan dipunambali wonten kalodhangan sanes saengga dipunpanggihi data ingkang *konsisten* supados saged *valid*. Dados, Panaliti ngambali malih maos data ingkang sampun dipunpanggihaken inggih menika tembung-tembung ingkang pikantuk wuwuhan *simulfiks*, Lan nliti bilih data ingkang dipunpanggihi lan dipunserat sami kaliyan data ingkang dipunpanggihi wonten kalodhangan sanes.

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Jumbuh kalihan ancasing panaliten menika, ing ngandhap samangke badhe dipunandharaken asiling panaliten saha pirembaganipun. Asiling panaliten inggih menika wujud, makna, saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat. Data ingkang ngemot babagan wujud, makna, saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama lajeng dipunkelompokaken supados langkung gampil dipunanalisis.

Data asiling panaliten menika banjur dipunlebetaken wonten ing salebeting *tabel analisis*. Wujudipun data asiling panaliten ngemot wujud, makna, fungsi *simulfiks*, *citra* paraga utama, saha *indikator* saking data menika. Langukung jangkep asiling panaliten wonten bab menika badhe dipunbabaraken mawi awujud tabel saha kaandharaken wonten bab pirembagan.

Tabel 3. Wujud *Simulfiks*, Makna *Simulfiks*, saha Fungsi *Simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata

No	Data	Tata Tembung			Citra Lirih Nagari	Indikator
		Wujud SIM	Makna SIM	Fungsi SIM		
1	“Ambane mung samono we, aku bisa nglumpati kali kuwi! Alas neng caruban ya akeh kali kaya ngono aku bisa kok mlumpat”.	<i>N-i</i> (<i>ng-i</i>)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: <i>percaya diri</i>	<div style="text-align: center;"> nglumpati $\swarrow \quad \searrow$ <i>N-i</i> + lumpati </div> (dt 35: CP/93//P3/K2) Citranipun katingal saking ‘aku bisa nglumpati !’

Tabel Salajengipun

2	Marsidik: “Dhik Lirih iki, ora sah diomongi Dhik Trengginas, wis bisa nggolèki klirune”.	(ng-i)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: lantip	<p>nggolèki</p> <p>$N-i + \text{golék}$</p> <p>(dt 45: CP/104//P2/K5)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘wis bisa nggolèki klirune’</p>
3	Mlumpat, pencolotan, penekan, njegur blumbang, ngrogohi rong yuyu, bengok-bengok, ngguyu cekakakan, mbayangke yen dheweke kuwi <i>superwoman</i> , wedok sing kuwate kaya wong lanang.	(ng-i)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: <i>kekanak-kanakan</i>	<p>ngrogohi</p> <p>$N-i + \text{rogoh}$</p> <p>(dt 36: CP/94//P0/K1)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘ngrogohi rong yuyu, bengok-bengok, ngguyu cekakakan, mbayangke yen dheweke kuwi <i>superwoman</i>, wedok sing kuwate kaya wong lanang’</p>
4	“Kaet biyen aku rak wis sepata. Wis sumpah. Wis brejanji ing ngarepe bu Langit lan ibumu. Ora bakal srawung karo kowe. Ya aku kudu netepi janji, ta”.	(n-i)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: <i>menepati janji</i>	<p>netepi</p> <p>$N-i + \text{tetep}$</p> <p>(dt 72: CP/272//P10/K6)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘Ya aku kudu netepi janji’</p>
5	“Pola pikirku aku urip iki tansah weweh, ora nyadhong, lan	(n-i)	Nindakaken pakaryan kados tembung	Ndhapuk tembung kriya <i>repetitif</i>	Citra psikolog:se neng tetulung	<p>njaluki</p> <p>$N-i + \text{jaluk}$</p> <p>(dt 7: CP/51//P5/K3)</p>

Tabel Salajengipun

	akeh tetulung tinimbang njaluki tulung”.		lingganipun kanthi cara ngambal-ambali.			Citranipun katingal saking ‘akeh tetulung tinimbang njaluki tulung’
6	Luhur: Embusan hawa ambegane sripanggung kuwi nyebuli gulune,	(ny – i)	(objek) <i>terkena</i> pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara mboten disengaja	Ndhapak tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra fisiologis: ambegane Sripanggung	<p>nyebuli</p> <p>$N-i + \text{sebul}$</p> <p>(dt 28: CP/79//P4/K2)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘ambegane sripanggung kuwi nyebuli gulune’</p>
7	Atine isih ora trima mau kok nganti Lirih nulungi wong gemlundhung, jebule kuwi laku bujuk-bujukan. Mulane lirih nduweni pikiran ora apa-apa genten ndhugali luhur,	(n – ni)	(subjek) dipun-dadosaken kados tembung lingganipun	Ndhapak tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: <i>pen-dendam</i>	<p>nduweni</p> <p>$N-i + \text{duwe}$</p> <p>(dt 37: CP/94//P1/K6)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘Atine isih ora trima’ kalihan ‘nduweni pikiran ora apa-apa genten ndhugali luhur’</p>
8	Trengginas kanthi jatmika ngeterake tekan omahe ing Duren Sawit. “matur nuwun banget, ya, mas!” Sepisan maneh Lirih ngaturaké maturnuwun.	$N-aké$ (ng – aké)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes	Ndhapak tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Citra psikologis: merak ati	<p>ngaturaké</p> <p>$N-aké + \text{atur}$</p> <p>(dt 50: CP/137//P2/K1)</p> <p>Citranipun katingal saking ‘Sepisan maneh Lirih ngaturaké maturnuwun.’</p>

Tabel Salajengipun

9	“Allah SWT wis nyiptakaké sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha. Ya rupane, atine, klompoke, kepercayaan”. Citra psikologis: beriman	(<i>ny-aké</i>)	nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes (<i>benefaktif aktif</i>)	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	nyiptakaké N-aké + cipta (dt 65: CP/205//P2/K6) Citranipun katingal saking sedaya konteks-ipun
10	“Sing sabar ta Dhimas. Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu keglontor! utawa sinaua nyekel urusan marketing, ngenali para relasi, ben judhegmu keplawur!”. Citra psikologis: perhatian/ simpati	N-a (<i>ng-a</i>)	Ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	ngombéa N-a + ombé (dt 53: CP/150//P7/K2) Citranipun katingal saking ‘ Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu keglontor!’
11	„Sentak-sentik dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepé Luhur. Citra fisiologis: wadon enom, dhadha manglung	N-é (<i>ng-é</i>)	Nedahaken papan panggonan	Ndhapuk tembung <i>Adverbia</i>	ngarepé N-é + arep (dt 29: CP/79//P4/K3) Citranipun katingal saking ‘ <i>dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepé.</i> ’
12	Langit maspadake. Ngunandhika, Lirih iki jan mumpuni. Nggarapé cepet, meh ora tau ana salahe. Citra psikologis: lanthip, tiliti	(<i>ng-é</i>)	Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	Nggarapé N-é + garap (dt 59: CP/182//P5/K3) Citranipun katingal saking ‘ Nggarapé cepet, meh ora tau ana salahe’

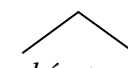

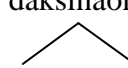
Tabel Salajengipun

13	Lirih luwih somah. Ora papa, bayarane cukup, isih enom, legan. Golek pasangan kanggo urip jaman mbesuké mesthi wae tetep diangkah.	$(m - \acute{e})$	Nedahaken makna cacah, wekdal	Ndhapuk tembung <i>adverbia</i>	Citra sosiologis: esih legan utawa <i>single</i> Citra fisiologis: isih enom	$\begin{array}{c} \text{mbesuké} \\ \swarrow \quad \searrow \\ N - \acute{e} \quad + \quad \text{sesuk} \end{array}$ (dt 58: CP/177//P2/K4) Citranipun katingal saking ‘ <i>Golek pasangan kanggo urip jaman mbesuké mesthi wae tetep diangkah</i> ’
14	“Terus dakwaone, saiki wis dudu jamane tentara kuwasa. Pangkat-pangkate ora perlu dicatheti dadi tetimbangane ati social, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi”.	$di - i$	(<i>subjek</i>) dipundados-aken <i>sasaran</i> pakaryan tembung lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: wicaksana	$\begin{array}{c} \text{dicatheti} \\ \swarrow \quad \searrow \\ di - i \quad + \quad \text{cathet} \end{array}$ (dt 47: CP/130//P4/K4) Citranipun katingal saking ‘Pangkat-pangkate ora perlu dicatheti dadi tetimbangane ati sosial’
15	“Simbokku wis hebat, randha anak telu bisa dirampung kabeh sekolahe nganti SMA”.	$di - i$	(<i>subjek</i>) dipundados-aken <i>sasaran</i> pakaryan tembung lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra sosiologis: lulusan SMA	$\begin{array}{c} \text{dirampung} \\ \swarrow \quad \searrow \\ di - i \quad + \quad \text{rampung} \end{array}$ (dt 16: CP/59//P1/K1) Citranipun katingal saking ‘ <i>dirampung kabeh sekolahe nganti SMA</i> ’
16	Dicekeli wong wadon sripanggung sinetron, Luhur seneng banget. Ora mung dicekeli dening Lirih, prasasat	$di - i$	(<i>subjek</i>) <i>dikenai</i> tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra fisiologis: wadon sripanggung, lengene alus	$\begin{array}{c} \text{dicekeli} \\ \swarrow \quad \searrow \\ di - i \quad + \quad \text{cekel} \end{array}$ (dt 26: CP/79//P2/K2) Citranipun katingal saking ‘ <i>Dicekeli wong wadon sripanggung</i> ’ kalihan ‘ <i>Ora</i>

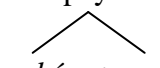
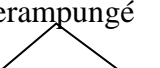
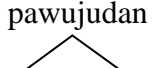
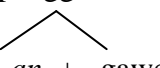
Tabel Salajengipun

	dirangkul, rangkulane lengen alus!					<i>mung dicekeli dening Lirih, prasasat dirangkul, rangkulane lengen alus'</i>
17	Luhur: “Ya sakarepmu. Pendheke dimunasikani wong ayu ki kepenak!”	(<i>di-ni</i>)	(subjek) <i>dikenai</i> tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra fisiologis: praupan ayu	<div style="text-align: center;"> <p><i>di-ni</i> + <i>munasika</i> (dt 39: CP/95//P5/K2)</p> </div> <p>Citraniipun katingal saking 'Pendheke dimunasikani wong ayu ki kepenak!'</p>
18	“Ya negarane ben dadi lirik ta, Mbak. Ora udreg brangasan ngene iki wae terus. Rak ya kesel, bangsane dhewe iki anggone diguncang teror merga bodhone dhewe lan panasten atine. Mula Panas ati kuwi lho mbak, bangsa kita sing kudu diempet, dilirihaké ”.	<i>di-aké</i>	Nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: <i>perhatian</i>	<div style="text-align: center;"> <p><i>di-aké</i> + <i>lirih</i> (dt 12: CP/57//P3/K4)</p> </div> <p>Citraniipun katingal saking sedaya <i>konteks</i>-ipun</p>
19	“Wis..wis..wis Luhur, Aja ditutugaké dorane! Gojeg ya gojeg, guyon ya. guyon, sembrana ya kena nanging aja kliwat wates”	<i>di-aké</i>	Nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: tegas	<div style="text-align: center;"> <p><i>di-aké</i> + <i>tutug</i> (dt 33: CP/89//P1/K1)</p> </div> <p>Citraniipun katingal saking konteks 'Wis wis, Aja ditutugaké dorane!'</p>

Tabel Salajengipun

20	“Yen saben wong tuwa njenengake putrane ngiras pantes dadi sesantine bangsa kaya jenengku, mesthi bangsa lan negara iki sidane klakon kaya sing disesantikaké kuwi mau”	<i>di – aké</i>	(<i>subjek</i>) <i>diberuntung-</i> <i>kan</i> saking pakaryan kados wujud lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: <i>perhatian</i>	<p>disesantikaké</p> <p> <i>di – aké</i> + sesanti (dt 15: CP/58//P1/K3) </p> <p>Citranipun katingal saking sedaya <i>konteks-ipun</i></p>
21	“Dhirektur Anom! Aja nglalu layung kaya mengkono. Kowe isih duwe mbak Abrit sing ayu, sugih, misuwur! Becike muliha wae, diopénana mbak Abrit! aku wis ana sing ngopeni!”	<i>di – ana</i>	Umpaman-ipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: wicaksana	<p>diopénana</p> <p> <i>di – ana</i> + kopén (dt 73: CP/273//P2/K3) </p> <p>Citranipun katingal saking <i>Becike muliha wae, diopénana mbak Abrit!</i></p>
22	“Saora-orane ing kana mengko mesthi ana kegiatan penguripan, karibetan, kang nyengkuyung obah musike wong ayu kuwi, sing aku durung wanuh. Bisa dakdeleng lan daksinaoni. ”	<i>dak – i</i> (<i>dak – ni</i>)	(<i>subjek</i>) dipundados-aken <i>sasaran</i> pakaryan tembung lingganipun	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: sregep	<p>daksinaoni</p> <p> <i>dak – ni</i> + sinau (dt 2: CP/49//P3/K3) </p> <p>Citranipun katingal saking ‘Bisa <i>dakdeleng lan daksinaoni</i>’</p>

Tabel Salajengipun

23	“Yen ngono orderane dakupayaké bisa gul”.	<i>dak – ak é</i>	Nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: <i>pekerja keras</i>	<p>dakupayaké</p> <p style="text-align: center;"> <i>dak – aké + upaya</i> (dt 67: CP/228//P2/K3) </p> <p>Citranipun katingal saking ‘dakupayaké bisa gul’</p>
24	“ Serampungé gawean umbah-ubah iki aku arep resik-resik omahe dhewe”. Jawabane Lirih marang Maniking sing arep menyang Senen.	<i>sa – é (se – é)</i>	Nedahaken makna wekdal, keusaian	Ndhapuk Tembung kriya <i>pasif</i>	Citra psikologis: resikan	<p>serampungé</p> <p style="text-align: center;"> <i>se – é + rampung</i> (dt 57: CP/176//P1/K1) </p> <p>Citranipun katingal saking ‘Serampungé gawean umbah-ubah iki aku arep resik-resik omahe dhewe’</p>
25	Luhur ya kepranan atine, wong Lirih Nagari nduwe pawujudan rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes.	<i>pa – an</i>	Nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun	Ndhapuk tembung <i>nomina</i>	Citra fisiologis: praupan ayu Citra psiko: luruh, grapyak semanak, wicarane tetes	<p>pawujudan</p> <p style="text-align: center;"> <i>pa – an + wujud</i> (dt 31: CP/84//P1/K1) </p> <p>Citranipun katingal saking ‘Lirih Nagari nduwe pawujudan rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes.’</p>
26	“Kowe wis ngreti kelantipanku. Yen ana panggawean kantor kaya mengkono aku ajokna, ya. Aku iki saprene rak pengangguran”.	<i>(paN – an)</i>	Nerangaken babagan ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun	Ndhapuk tembung <i>nomina</i>	Citra sosiologis: pengangguran	<p>panggawean</p> <p style="text-align: center;"> <i>paN – an + gawean</i> (dt 48: CP/133//P1/K2) </p> <p>Citranipun katingal saking Yen ana panggawean kantor kaya mengkono aku ajokna’</p>

Tabel Salajengipun

27	Lirih kamisesegen. Mbres mili ora kena diempet. “Boten Bu. Huh, huh. Kula ngulandara dhateng Jakarta menika pados pagesangan. Kumawantun mriki madosi Dhirektur Anem, ugi margi pados tedha mboten pados bojo. Huh, huh..”	<i>kami-en</i>	<i>(subjek)</i> ngalami kahanan kados ingkang dipunsebatake n wonten wujud lingganipun	Ndhapuk tembung <i>adverbia</i>	Citra psikologis: trenyuh	<div style="text-align: center;"> kamisesegen / \ <i>kami-en</i> + <i>sese</i> (dt 61: CP/195//P1/K12) </div> Citranipun katingal saking ‘Lirih kamisesegen. <i>Mbres mili ora kena diempet</i> ’
----	---	----------------	--	---------------------------------------	---------------------------------	--

Adhedasar *tabel* asiling panaliten wonten ing nginggil, saged dipuntingali bilih novel Cintrong Paju-Pat ngewrat wujud wuwuhan *simulfiks* langkung kathah kangge nggambaraken *citra* paraga utamanipun. Wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i*, *N-aké*, *N-a*, *N-é*, *di-i*, *di-aké*, *di-ana*, *dak-i*, *dak-aké*, *sa-é*, *pa-an*, *kami-en*. Saperangan ageng wuwuhan *simulfiks*-ipun nggadhahi *alomorf* piyambak-piyambak. *Alomorf-alomorf* menika antawisipun *ng-i*, *n-i*, *ny-i*, *n-ni*, *ng-aké*, *ny-aké*, *ng-a*, *ng-é*, *m-é*, *di-ni*, *dak-ni*, *se-é*, saha *paN-an*.

Lajeng makna-makna ingkang kaandhut dening wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utamanipun inggih menika, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun, nindakaken pakaryan kados tembung

lingganipun kanthi cara ngambal-ambali, nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun, nedahaken makna wekdal, keusaian, nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes, (*subjek*) dipundadosaken kados tembung lingganipun, nerangaken babagan ingkang dipunsebat tembung ing lingganipun, lan sapanunggalipun mangke badhe dipunterangaken salebeting pembahasan. Pramila saking maknanipun *simulfiks* menika medalaken citra paraga utama antawisipun saking aspek *fisiologis*, *psikologis*, saha *sosiologis*.

Wonten panalitenipun wuwuhan *simulfiks* ingkang dipuntliti mboten namung wujud saha makna ananging ugi fungsipun. Fungsi basanipun wuwuhan *simulfiks* wonten ing novel Cintrong Paju-Pat antawisipun ndhapuk tembung kriya pasif, tembung kriya *aktif transitif*, tembung *nomina*, tembung adverbial, saha tembung kriya *repetitif*.

B. Pirembagan

Asiling panaliten salajengipun badhe dipunandharaken wonten ing bab menika. Pirembagan ingkang badhe dipunandharaken wonten panaliten menika nggadhahi ancas panaliten wonten tiga inggih menika wujud *simulfiks*, makna *simulfiks* ingkang nggambaraken citra paraga utama, kalihan fungsi *simulfiks*. Ananging anggenipun ngrembag mboten setunggal-setunggal, amargi antawisipun ancas panaliten setunggal, kalih, saha tiga menika nggadhahi sambet-sinambet utawa wonten gegayutanipun. Wonten pirembagan menika dipunpendhet saperangan tuladha datanipun ingkang sampun dipunanggep makili babagan

wujud, makna, kalihan fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat.

1. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *N-i* ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan simulfiks wujud *N-i* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun nggadhahi 4 *alomorf* inggih menika *ng-i*, *n-i*, *ny-i*, *n-ni*. *Variasi-variasi* menika badhe dipunterangaken wonten ngandhap.

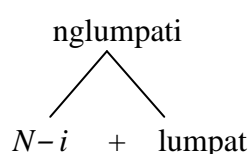
a. Simulfiks *N-i* kanthi variasi *ng-i*

Simulfiks wujud *N-i* kanthi variasi *ng-i* nggadhahi makna kalihan fungsi *simulfiks* ingkang sami ananging nerangaken citra paraga utama Lirih Nagari ingkang beda-beda. Wuwuhan *simulfiks* wujud *ng-i* kanthi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“....*Ambane mung samono we, aku bisa **nglumpati** kali kuwi! Alas neng caruban ya akeh kali kaya ngono aku bisa kok mlumpat*”. (dt 36: CP/93//P3/K2)

Wuwuhan *{ng-i}* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nglumpati*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

nglumpati →

Tembung ‘*nglumpati*’ menika saking tembung lingga ‘*lumpat*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {*-i*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi ng-i*. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘*nglumpati*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil Panambang {*-i*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*lumpat*’, menawi makna ingkang badhe dipundhapuk inggih menika ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*lumpat*’ saengga tembung ingkang kadhapuk ‘*lumpati*’. Lajeng tembung ‘*lumpati*’ dipunraketaken ater-ater {*ng-*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*nglumpati*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nglumpati*’ nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Ambane mung samono we, aku bisa **nglumpati** kali kuwi! Alas neng caruban ya akeh kali kaya ngono aku bisa kok mlumpat*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*lumpat*’ dhateng objekipun ‘*kali*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun. Sinaosa piyambakipun tiyang estri ananging menawi mlumpati kali Lirih percaya diri saged nglumpati, amargi sampun nate asring saged mlumpati kali ingkang cacahipun kathah wonten ing *Alas caruban*. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak *percaya diri*.

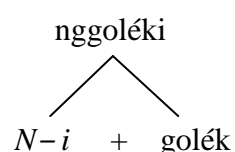
Wuwuhan *simulfiks ng-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, Tegesipun *verba 'nglumpati'* wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ukara *pasif*. Wonten data, ukaranipun awujud ukara *aktif* '*Aku bisa nglumpati kali kuwi*', saengga ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*kali kuwi*' lajeng saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Kali kuwi bisa dilumpati aku*', '*kali kuwi*' fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-i* wonten tembung andhahan '*nglumpati*' panci leres nedahaken fungsi *simulfiks ng-i* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* dhateng tembung andhahan ingkang sami ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

Marsidik: "*Dhik Lirih iki, ora sah diomongi Dhik Trengginas, wis bisa nggoléki klirune*". (dt 46: CP/104//P2/K5)

Wuwuhan *ng-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*nggoléki*' kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

nggoléki →

Tembung ‘*nggoléki*’ menika saking tembung lingga ‘*golék*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {*-i*}. Tembung andhahan menika kalebet wuwuhan *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* *N(ng)-i* ing tembung ‘*nggoléki*’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘*golék*’, ananging saged dipunraketaken ater-ater {*ng-*} langkung rumiyin inggih menika {*ng-* + *golék*} ‘*nggolék*’, utawi ugi saged dipunraketaken panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika {*golék* + *-i*} ‘*goléki*’. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi ng-i*. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘*nggoléki*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ng-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*golék*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*nggolék*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*golék*’. Lajeng tembung ‘*nggolék*’ dipunraketaken panambang {*-i*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*nggoléki*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nggoléki*’ nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Dhik Lirih iki, ora sah diomongi Dhik Trengginas, wis bisa nggoléki klirune*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*golék*’ dhateng objekipun ‘*klirune*’. Pramila saking makna *simulfiks* saha konteks data katingal bilih Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi citra *psikologis* inggih menika pamikiran ingkang

lanthip, sanajan anggone Lirih nyambutgawe mboten dipunajar dening Trengginas ananging sampun saged madosi klentunipun piyambak.

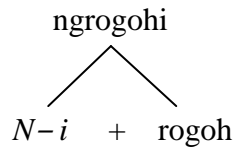
Wuwuhan *simulfiks ng-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif* tegesipun *verba 'nggolèki'* wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* 'Wis bisa **nggolèki** *klirunè*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika 'klirune' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* 'Klirunè wis bisa digolèki', 'klirune' menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-i* wonten tembung andhahan 'nggolèki' panci leres nedahaken fungsi *simulfiks ng-i* inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang sami dhateng tembung andhahan ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

...*Mlumpat, pencolotan, penekan, njegur blumbang, ngrogohi* rong yuyu, bengok-bengok, ngguyu cekakakan, mbayangke yen dheweke kuwi superwoman, wedok sing kuwate kaya wong lanang.(dt 37: CP/94//P0/K1)

Wuwuhan *ng-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan 'ngrogohi' kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

ngrogohi →

Tembung ‘*ngrogohi*’ menika saking tembung lingga ‘*rogoh*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {*-i*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi ng-i*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*ngrogohi*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ng-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*rogoh*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*ngrogoh*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*rogoh*’. Lajeng tembung ‘*ngrogoh*’ dipunraketaken panambang {*-i*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*ngrogohi*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngrogohi*’ nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan *konteks* data ‘*Mlumpat, pencolotan, penekan, njegur blumbang, ngrogohi rong yuyu, bengok-bengok, ngguyu cekakakan, mbayangke yen dheweke kuwi superwoman, wedok sing kuwate kaya wong lanang*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*rogoh*’ dhateng objekipun ‘*rong yuyu*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun. Sinaosa piyambakipun tiyang estri ingkang sampun ageng ananging piyambakipun ngrumasani tasih alit, tasih nindakaken pakaryan-pakaryan kados *ngrogohi rong yuyu* salah satunggalipun. Pramila citranipun Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak *kekanak-kanakan*.

Wuwuhan *simulfiks ng-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif* tegesipun verba '*ngrogohi*' wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* '*Ngrogohi rong yuyu*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*rong yuyu*' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Rong yuyu dirogohi*', '*rong yuyu*' menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-i* wonten tembung andhahan '*ngrogohi*' panci leres nedahaken fungsi *simulfiks ng-i* inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

Saking data-data ingkang sampun dipunrembag wonten ing nginggil saged kapendhet dudutanipun inggih menika wuwuhan *simulfiks wujud N-i* variasi *ng-i* nedahaken bilih paraga utama Lirih Nagari nggadhahi citra watakipun, *percaya diri*, pamikiranipun kang lantip, saha *kekanak-kanakan*.

b. Simulfiks *N-i* kanthi variasi *n-i*

Simulfiks N-i kanthi variasi *n-i* nggadhahi makna ingkang beda. Makna-makna kasebat kados wonten ing ngandhap.

- a) *Simulfiks wujud N-i* kanthi variasi *n-i* ingkang nggadhahi makna 'Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun' saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*

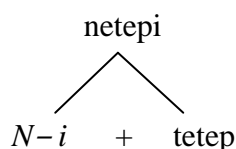
Wuwuhan *simulfiks wujud n-i* kanthi makna 'Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objekipun', ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih

menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*“Kaet biyen aku rak wis sepata. Wis sumpah. Wis brejanji ing ngarepe bu Langit lan ibumu. Ora bakal srawung karo kowe. Ya aku kudu **netepi** janji, ta”*. (dt 73: CP/272//P10/K6)

Wuwuhan *n-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*netepi*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

netepi $\longrightarrow$

Tembung ‘*netepi*’ menika saking tembung lingga ‘*tetep*’ pikantuk wuwuhan ater-ater $\{n-\}$ saha panambang $\{-i\}$. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi n-i*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*netepi*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater $\{n-\}$ dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*tetep*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*netep*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*tetep*’. Lajeng tembung ‘*netep*’ dipunraketaken panambang $\{-i\}$ saengga mujudaken tembung andhahan ‘*netepi*’.

Wuwuhan *simulfiks n-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*netepi*’ nggadhahi makna ‘nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng objek-ipun’. Tegesipun bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan

konteks data ‘*Kaet biyen aku rak wis sepata. Wis sumpah. Wis brejanji ing ngarepe bu Langit lan ibumu. Ora bakal sawung karo kowe. Ya aku kudu netepi janji, ta’*’ maknaipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*tetep*’ dhateng objek-ipun ‘*janji*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha konteks-ipun. Saking konteks data kasebat katingal bilih Lirih Nagari menawi sampun brejanji, pesti janji menika dipunleksanani dening Lirih Nagari. Pramila citranipun Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking aspek psikologis, bilih tokoh menika nggadhahi watak *menepati janji*.

Wuwuhan *simulfiks n-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif* tegesipun verba ‘*netepi*’ wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi objek wonten ukara *aktif* menawi dipunewahi dados ukara *pasif* fungsi objek kasebat ewah dados subjek wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* ‘*Aku kudu netepi janji*’, ingkang dados objek-ipun inggih menika ‘*janji*’ saksampunipun dipunewahi dados ukara *pasif* ‘*Janji kudu ditetepi aku*’, ‘*janji*’ menika fungsipun ewah dados subjek. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *n-i* wonten tembung andhahan ‘*netepi*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks n-i* inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

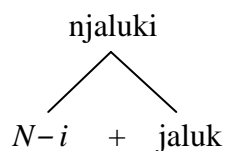
b) *Simulfiks* wujud *N-i* kanthi variasi *n-i* ingkang nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *repetitif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud $n-i$ kanthi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *repetitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“Pola pikirku aku urip iki tansah weweh, ora nyadhong, lan akeh tetulung tinimbang **njaluki** tulung”. (dt 8: CP/51/P5/K3)

Wuwuhan $n-i$ ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*njaluki*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

njaluki →

Tembung ‘*njaluki*’ menika saking tembung lingga ‘*jaluk*’ pikantuk wuwuhan ater-ater $\{n-\}$ saha panambang $\{-i\}$. Tembung andhahan menika kalebet wuwuhan *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(n)-i$ ing tembung ‘*njaluki*’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘*jaluk*’, ananging saged dipunraketaken ater-ater $\{n-\}$ langkung rumiyin inggih menika $\{n- + \text{jaluk}\}$ ‘*njaluk*’, utawi ugi saged dipunraketaken panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika $\{\text{jaluk} + -i\}$ ‘*jaluki*’. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika $N-i$ kanthi *variasi* $n-i$. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘*njaluki*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater $\{n-\}$ dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*jaluk*’,

dados mujudaken tembung andhahan ‘*njaluk*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*jaluk*’. Lajeng tembung ‘*njaluk*’ dipunraketi panambang {-i} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*njaluki*’.

Wuwuhan *simulfiks n-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*njaluki*’ nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Pola pikirku aku urip iki tansah weweh, ora nyadhong, lan akeh tetulung tinimbang **njaluki** tulung*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*jaluk*’ kanthi cara wongsal-wangsul. Saengga citra paraga utama ingkang katingal saking makna *simulfiks* wonten konteks-ipun inggih menika Lirih Nagari nggadhahi pola pikir sae inggih menika wonten pagesanganipun Lirih Nagari kathah tetulung tiyang sanes tinimbang piyambakipun nyuwun tulung tiyang sanes. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking aspek *psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak seneng tetulung.

Makna Wuwuhan *simulfiks n-i* ugi nyebabaken fungsi ndhapuk tembung kriya *repetitif*. Fungsi menika katingal saking tembung andhahan ingkang kadhapuk inggih menika ‘*njaluki*’ ingkang nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali’. Dados wonten ukara ‘*akeh tetulung tinimbang **njaluki** tulung*’ *verba*-nipun nindakakaken pakaryan njaluk tulung kanthi cara wongsal-wangsul. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *n-i* wonten

tembung andhahan ‘*njaluki*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks n-i* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *repetitif*.

Saking pirembagan data-data asiling panaliten wonten ing nginggil menika saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika wuwuhan *simulfiks* wujud *n-i* ingkang nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun’ kaliyan ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali’. Saking makna menika ugi medalaken fungsi ingkang beda inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*, kaliyan andhapuk tembung kriya *repetitif*.

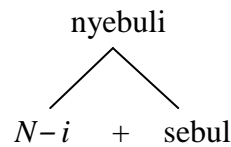
c. **Simulfiks *N-i* kanthi variasi *ny-i***

Wuwuhan *simulfiks* wujud *ny-i* kanthi makna ‘(*objek*) *terkena* pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara mboten disengaja’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Luhur: “*Embusan hawa ambegane sripanggung kuwi nyebuli gulune,,,*”
(dt 29: CP/79//P4/K2)

Wuwuhan *ny-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nyebuli*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

nyebuli →

Tembung ‘*nyebuli*’ menika saking tembung lingga ‘*sebul*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ny-*} saha panambang {*-i*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi ny-i*. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘*nyebuli*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ny-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*sebul*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*nyebul*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*sebul*’. Lajeng tembung ‘*nyebul*’ dipunraketaken panambang {*-i*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*nyebuli*’.

Wuwuhan *simulfiks ny-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nyebuli*’ nggadhahi makna ‘(*objek*) *terkena* pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara mboten disengaja’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan *konteks* data ‘Luhur: *Embusan hawa ambegane sripanggung kuwi **nyebuli** gulune*’ maknanipun nedahaken objek ‘*gulune* (Luhur)’ *terkena* pakaryan ‘*ambegane sripanggung* (Lirih Nagari)’ kanthi cara mboten disengaja. Pramila saking makna *simulfiks* saha *konteks data*, Lirih Nagari nggadhahi pratandha *fisik* utawa raga kados sripanggung katingal saking embusan hawa ambeganipun ingkang dipunraosaken dening Luhur Dirgantara wonten cariyosipun. Saking *konteks data* menika saged dipunmangertosi bilih Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi citra *fisiologis* inggih menika ambeganipun kados sripanggung.

Wuwuhan *simulfiks ny-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif* tegesipun *verba* ‘*nyebuli*’ wonten ukara datanipun saged dipunewahi

dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* ‘*Embusan hawa ambegane sripanggung kuwi nyebuli gulune*’, ingkang dados *objek*-ipun inggih menika ‘*gulune*’ saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* ‘*Gulune kuwi disebuli embusan hawa ambegane sripanggung*’, ‘*gulune*’ menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ny-i* wonten tembung andhahan ‘*nyebuli*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks ny-i* inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

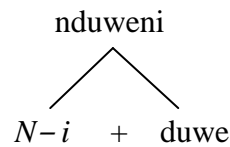
d. Simulfiks *N-i* kanthi variasi *n-ni*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *n-ni* kanthi makna ‘(*subjek*) dipun-dadosaken kados tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Atine isih ora trima mau kok nganti Lirih nulungi wong gemlundhung, jebule kuwi laku bujuk-bujukan. Mulane lirih nduweni pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur,, (dt 38: CP/94//P1/K6)

Wuwuhan *n-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nduweni*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

nduweni →

Tembung ‘*nduweni*’ menika saking tembung lingga ‘*duwe*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*n-*} saha panambang {*-ni*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i* kanthi *variasi n-ni*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*nduweni*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil Ater-ater {*n-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*duwe*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*nduwe*’. Lajeng tembung ‘*nduwe*’ dipunraketaken panambang {*-ni*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*nduweni*’.

Wuwuhan *simulfiks n-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nduweni*’ nggadhahi makna ‘(subjek) dipundadosaken kados tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan *konteks* data ‘*Atine isih ora trima mau kok nganti Lirih nulungi wong gemlundhung, jebule kuwi laku bujuk-bujukan. Mulane lirih nduweni pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur*’ maknanipun nedahaken *subjek ‘Lirih’* dipundadosaken kados tembung lingganipun ‘*duwe*’ (*pikiran ora apa-apa genten ndhugali luhur*). Saengga citra paraga utama ingkang katingal saking makna *simulfiks* wonten *konteks*-ipun inggih menika Lirih Nagari nggadhahi watak *pendendam*, awit saking Lirih Nagari ingkang dipunlarani dening Luhur ananging Lirih tasih dereng nrima wau kok ngantos Lirih nulungi tiyang ingkang ngapusi piyambakipun, saengga ndadosaken Lirih nggadhahi pamikir mboten napa-napa bilih males pratingkahipun musuhipun. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang

kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak *pendendam*.

Wuwuhan *simulfiks n-ni* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif* tegesipun verba '*nduweni*' wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* '*Mulane lirih nduweni pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur*' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Mulane pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur diduweni Lirih*', '*pikiran ora apa-apa genten ndhugali Luhur*' menika fungsipunipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *n-ni* wonten tembung andhahan '*nduweni*' panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks n-ni* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

2. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks N-aké ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *N-aké* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, nggadhahi 2 *alomorf* inggih menika *ng-aké*, saha *ny-aké*. *Variasi-variasi* menika badhe dipunterangaken wonten ngandhap.

a. Simulfiks N-aké kanthi variasi ng-aké

Wuwuhan *simulfiks* wujud *ng-aké* kanthi makna 'Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes', ugi nggadhahi fungsi basanipun

inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*Trengginas kanthi jatmika ngeterake tekan omahe ing Duren Sawit.
“matur nuwun banget, ya, mas!” Sepisan maneh Lirih **ngaturaké**
maturnuwun.* (dt 51: CP/137//P2/K1)

Wuwuhan *ng-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngaturaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*ngaturaké*’ menika saking tembung lingga ‘*atur*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-aké* kanthi *variasi ng-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*ngaturaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil Panambang {*-aké*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*atur*’ menawi makna ingkang badhe dipundhapuk inggih menika ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*atur*’ inggih menika ‘*aturaké*’. Lajeng tembung ‘*aturaké*’ dipunraketaken ater-ater {*ng-*}, dados kadhapuk tembung andhahan ‘*ngaturaké*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngaturaké*’ nggadhahi makna ‘nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun

kangge tiyang sanes'. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data '*Trengginas kanthi jatmika ngeterake tekan omahe ing Duren Sawit. "matur nuwun banget, ya, mas!" Sepisan maneh Lirih ngaturakè maturnuwun*' maknaipun nedahaken Lirih Nagari nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun '*atur*' (*maturnuwun*) kangge tiyang sanes '*Trengginas*'. Pramila saking makna *simulfiks* saha konteks data, Lirih Nagari nggadhahi watak merak ati, katingal saking andharanipun Lirih ingkang sampun dipuntulung dening Luhur, ngaturaken raos maturnuwun dhateng Luhur ingkang sampun ngeterake Lirih dumugi dalemipun wonten ing Duren sawit. Saking konteks data menika saged dipunmangertosi bilih Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi citra *psikologis* inggih menika watakipun merak ati.

Wuwuhan *simulfiks ng-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, tegesipun *verba 'ngaturaké'* wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* '*Sepisan maneh Lirih ngaturaké maturnuwun*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*maturnuwun*' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Maturnuwun diaturaké Lirih sepisan maneh*', '*maturnuwun*' menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-aké* wonten tembung andhahan '*ngaturakè*' panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks ng-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

b. Simulfiks *N-aké* kanthi variasi *ny-aké*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *ny-aké* kanthi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“Allah SWT wis **nyiptakaké** sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha. Ya rupane, atine, klompoke, kepercayaan”. (dt 66: CP/205//P2/K6)

Wuwuhan *ny-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nyiptakaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*nyiptakaké*’ menika saking tembung lingga ‘*cipta*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ny-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-aké* kanthi variasi *ny-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*nyiptakaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ny-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*cipta*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*nyipta*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*cipta*’. Lajeng tembung

‘nyipta’ dipunraket i panambang {-aké} saengga mujudaken tembung andhahan ‘nyiptakakè’.

Wuwuhan *simulfiks ny-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘nyiptakaké’ nggadhahi makna ‘nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘Allah SWT wis **nyiptakaké** sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha. Ya rupane, atine, klompoke, kepercayaan’ maknanipun nedahaken Gusti Allah SWT nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘cipta’ kangge tiyang sanes. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* wonten *konteks*-ipun. Pethikan data ing ngising nedahaken bilih Lirih Nagari pitados dhateng gusti Allah ingkang maha kuwaos. Awit saking Allah SWT ingkang sampun **nyiptakaké** sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha, ya rupane, atine, klompoke, kepercayaan. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi iman kandel (*beriman*).

Wuwuhan *simulfiks ny-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, tegesipun verba ‘nyiptakaké’ wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* ‘Allah SWT wis **nyiptakaké** sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha’, ingkang dados *objek*-ipun inggih menika ‘sakathahe manungsa’ saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* ‘Sakathahe manungsa wis diciptakaké Allah, ora tau ana sing padha’.

‘*sakathahe manungsa*’ menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ny-aké* wonten tembung andhahan ‘*nyiptakaké*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks ny-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* dhateng tembung andhahan ingkang sami ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

Langit: “Prekara komputer iki wae, dheweke wis nylametaké dhuwit prusahakan rong atus seket yuta!” (dt 64: CP/237//P1/K3)

Wuwuhan *ny-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nylametaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*nylametaké*’ menika saking tembung lingga ‘*slamet*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ny-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-aké* kanthi *variasi ny-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*nylametaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {*-aké*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*slamet*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*slametaké*’ saengga makna ingkang

kadhapak inggih menika ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga '*slamet*'. Lajeng tembung '*slametaké*' dipunraketi ater-ater {ny-} saengga mujudaken tembung andhahan '*nylametaké*'.

Wuwuhan *simulfiks ny-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*nylametaké*' nggadhahi makna 'nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes'. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data '*Langit: Prekara komputer iki wae, dheweke wis nylametaké dhuwit prusahakan rong atus seket yuta!*' maknanipun nedahaken Lirih Nagari nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun '*slametaké*' (*dhuwit*) kangge tiyang sanes '*prusahakan*'. Pramila saking makna *simulfiks* saha konteks data, Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi pamikiran lanthip, awit saking mungkasi perkawis *komputer* kemawon piyambakipun sampun saged nylametake arta prusahakan rong atus saket yuta. Saking konteks data menika saged dipunpirsani bilih Lirih Nagari nggadhahi citra *psikologis* inggih menika pamikiran ingkang lanthip.

Wuwuhan *simulfiks ny-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, tegesipun verba '*nylametaké*' wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* '*Prekara komputer iki wae, dheweke wis nylametaké dhuwit prusahakan rong atus seket yuta!*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*dhuwit prusahakan rong atus seket yuta*' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Prekara komputer iki wae, dhuwit*

prusahakan rong atus seket yuta wis dislametaké dheweke, ‘*dhuwit prusahakan rong atus seket yuta*’ menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ny-aké* wonten tembung andhahan ‘*nylametake*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks ny-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *kriya aktif transitif*.

3. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *N-a* ingkang Nggambaraken Citra

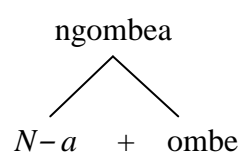
Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *N-a* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, namung nggadhahi setunggal *alomorf* inggih menika *ng-a*. Wuwuhan *simulfiks* wujud *ng-a* kanthi makna ‘ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung *kriya aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“*Sing sabar ta Dhimas. Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu keglontor! utawa sinaua nyekel urusan marketing, ngenali para relasi, ben judhegmu keplawur!*”. (dt 54: CP/150//P7/K2)

Wuwuhan *ng-a* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngombea*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

ngombea →

Tembung ‘*ngombea*’ menika saking tembung lingga ‘*ombe*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {-*a*}. Tembung andhahan menika kalebet wuwuhan *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks* $N(ng)-a$ ing tembung ‘*ngombea*’ boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga ‘*ombe*’, ananging saged dipunraketaken ater-ater {*ng-*} langkung rumiyin inggih menika {*ng-* + *ombe*} ‘*ngombe*’, utawi ugi saged dipunraketaken panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika {*ombe* + *-a*} ‘*ombea*’.

Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika $N-a$ kanthi *variasi* $ng-a$. Cara ngrimbag tembung andhahan ‘*ngombea*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ng-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*ombe*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*ngombe*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*ombe*’. Lajeng tembung ‘*ngombe*’ dipunraketaken panambang {-*a*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*ngombea*’. Wonten tembung andhahan ‘*ngombea*’ panambang kaliyan ater-ater saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*ombe*’.

Wuwuhan *simulfiks* $ng-a$ ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngombea*’ nggadhahi makna ‘ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Sing sabar ta Dhimas. Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu keglontor! utawa sinaua nyekel urusan marketing, ngenali para relasi, ben judhegmu keplawur!*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun

ndhawuhi tiyang sanes '*Dhimas*' supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun '*ombe*'. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* wonten *konteks*-ipun. Awit saking *konteks*-ipun katingali bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah raos empatinipun ageng dhateng tiyang sanesipun salah satunggalipun *Dhimas*. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi raos *perhatian* (*simpati*).

Wuwuhan *simulfiks ng-a* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, tegesipun *verba 'ngombea'* wonten ukara datanipun saged dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* '*Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu!*', ingkang dados *objek*-ipun inggih menika '*ben klelegen kadhalmu*' saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* '*Ben klelegen kadhalmu diombea sing akeh*', '*ben klelegen kadhalmu*' menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-a* wonten tembung andhahan '*ngombea*' panci leres nedahaken fungsi *simulfiks ng-a* inggih menika andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

4. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *N-é* ingkang Nggambaraken Citra

Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *N-é* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun nggadhahi 2 *alomorf* inggih menika *ng-é*, saha *m-é*. *Variasi*-nipun badhe dipunbabaraken wonten ngandhap.

a. Simulfiks *N-é* kanthi variasi *ng-é*

Simulfiks N-é kanthi *variasi ng-é* nggadhahi makna ingkang beda. Makna-makna kasebat kados wonten ing ngandhap.

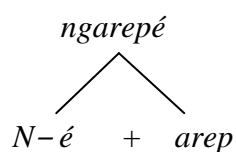
a) *Simulfiks* wujud *N-é* kanthi *variasi ng-é* ingkang nggadhahi makna ‘Nedahaken papan panggonan’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *Adverbia*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *ng-é* kanthi makna ‘Nedahaken papan panggonan’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung *Adverbia*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

„*Sentak-sentik dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepé Luhur.* (dt 30: CP/79//P4/K3)

Wuwuhan *ng-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngarepé*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

ngarepé →

Tembung ‘*ngarepè*’ menika saking tembung lingga ‘*arep*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {-*é*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-é* kanthi *variasi ng-é*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*ngarepè*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ng-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*arep*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*ngarep*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nerangaken papan panggonan. Lajeng tembung ‘*ngarep*’ menika dipunraketaken panambang {-*è*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*ngarepè*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-è* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ngarepè*’ nggadhahi makna ‘Nedahaken papan panggonan’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Sentak-sentak dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepé Luhur*’ maknanipun nedahaken papan panggonan dhadha paraga utamanipun manglung wonten ing sangarepe Luhur . Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* wonten *konteks*-ipun. Citranipun ingkang kagambar inggih menika saking *aspek fisiologis* Lirih Nagari ingkang nggadhahi peranan badan ingkang endah. Salah satunggaling inggih menika saking payudaranipun Lirih ingkang kasawang manglung. Andharan menika dipunsengkuyung saking datanipun inggih menika ‘*dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepè*’ data menika nedahaken bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah dhadha ingkang manglung.

Wuwuhan *simulfiks ng-è* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *adverbia*. Tegesipun pratanda *adverbia* ‘*ngarepè*’ katingal saking ukara

datanipun. Pramila wonten datanipun ‘*Sentak-sentik dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepé Luhur*’ tembung ‘*ngarepè*’ nyukani katrangan dhateng tembung ingkang sami-sami katrangan inggih menika ‘*katon ing*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-è* wonten tembung andhahan ‘*ngarepè*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks ng-è* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *Adverbia*.

b) *Simulfiks* wujud *N-é* kanthi variasi *ng-é* ingkang nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *ng-é* kanthi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Langit maspadake. Ngunandhika, Lirih iki jan mumpuni. Nggarapé cepet, meh ora tau ana salahe. (dt 60: CP/182/P5/K3)

Wuwuhan *ng-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nggarapé*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

nggarapé →

$N-\acute{e} + \text{garap}$

Tembung ‘*nggarapè*’ menika saking tembung lingga ‘*garap*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*ng-*} saha panambang {*-é*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika $N-\acute{e}$ kanthi *variasi ng-é*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*nggarapé*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*ng-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*garap*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*nggarap*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*garap*’. Lajeng tembung ‘*nggarap*’ dipunraketi panambang {*-é*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*nggarapé*’.

Wuwuhan *simulfiks ng-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*nggarapé*’ nggadhahi makna ‘Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan *konteks* data ‘*Langit maspadake. Ngunandhika, Lirih iki jan mumpuni. Nggarapé cepet, meh ora tau ana salahe*’ maknanipun nedahaken paraga utamanipun nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘*garap*’. Pramila saking makna *simulfiks* saha *konteks data* katingal bilih Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi citra *psikologis* inggih menika pamikiran ingkang lanthip. Lirih Nagari wonten *konteks data* dipungambaraken minangka wanodya ingkang menawi nyambet dhamel mumpuni, saha menawi dipunparingi pedamelan cepet mungkasinipun kaliyan mboten wonten kalepatanipun.

Wuwuhan *simulfiks ng-é* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *aktif transitif*, tegesipun *verba* ‘*nggarapé*’ wonten ukara datanipun saged

dipunewahi dados wujud *pasif*. Mekaten ugi *objek* wonten ukara *aktif* menawi dipunewah dados ukara *pasif* fungsi *objek* kasebat ewah dados *subjek* wonten ing ukara *pasif*. Wonten datanipun ingkang awujud ukara *aktif* ‘*Nggarapé cepet, meh ora tau ana salahe*’, ingkang dados *objek*-ipun inggih menika ‘*meh ora tau ana salahe*’ saksampunipun dipunewah dados ukara *pasif* ‘*Meh ora tau ana salahe, digarap cepet*’, ‘*meh ora tau ana salahe*’ menika fungsipun ewah dados *subjek*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *ng-é* wonten tembung andhahan ‘*nggarapé*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *ng-é* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

Saking pirembagan data-data asiling panaliten wonten ing nginggil menika saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika wuwuhan simulfiks wujud *ng-é* ingkang nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat nggadhahi makna ‘nedahaken papan panggonan’ kaliyan ‘nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun’. Saking makna menika ugi medalaken fungsi ingkang beda inggih menika andhapuk tembung *adverbia*, kaliyan andhapuk tembung kriya *aktif transitif*.

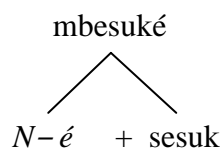
b. Simulfiks *N-é* kanthi variasi *m-é*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *m-é* kanthi makna ‘Nedahaken makna cacah, wekdal’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung *adverbia*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Lirih luwih somah. Ora papa, bayarane cukup, isih enom, legan. Golek pasangan kanggo urip jaman mbesuké mesthi wae tetep diangkah. (dt 59: CP/177//P2/K4)

Wuwuhan *m-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*mbesuké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

mbesuké →

Tembung ‘*mbesuké*’ menika saking tembung lingga ‘*sesuk*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*m-*} saha panambang {*-é*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-é* kanthi *variasi m-é*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*mbesuké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*m-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*sesuk*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*mbesuk*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika ‘nedahaken makna wekdal’. Lajeng tembung ‘*mbesuk*’ dipunraketeti panambang {*-é*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*mbesuké*’.

Wuwuhan *simulfiks m-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*mbesuké*’ nggadhahi makna ‘nedahaken makna cacah, wekdal’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Lirih luwih somah. Ora papa, bayarane cukup, isih enom, legan. Golek pasangan kanggo urip jaman mbesuké mesthi wae tetep diangkah*’ maknanipun inggih menika nedahaken makna wekdal golek pasangan ing sangajenging jaman. Pramila saking makna *simulfiks* saha *konteks data*-nipun katingal citranipun ingkang kagambar inggih

menika *aspek sosiologis* saking Lirih Nagari ingkang kacitrakaken wanodya tasih legan utawa *single*. Sinaosa piyambakipun tiyang estri ingkang sampun *dewasa* saha sampun pikantuk arta piyambak ananging Lirih tasih dereng kecarepan ndamel kulawarga. Ananging ugi mboten nolak menawi ing jaman sangajengipun diparingi jodho.

Wuwuhan *simulfiks m-é* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *adverbia*. Pratanda *adverbia 'mbesuké'* katingal saking ukara datanipun. Dados wonten ukara data '*Golek pasangan kanggo urip jaman **mbesuké** mesthi wae tetep diangkah*' *adverbia 'mbesuké'* nyukani katrangan dhateng *subjek 'Golek pasangan'*. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *m-é* wonten tembung andhahan '*mbesuké*' panci leres nedahaken fungsi *simulfiks m-é* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *Adverbia*.

5. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *di-i* ingkang Nggambaraken Citra

Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat.

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-i* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun nggadhahi 2 *alomorf* inggih menika *di-i*, saha *di-ni*. *Variasi*-nipun badhe dipunbabaraken wonten ngandhap.

a. Simulfiks *di-i* kanthi variasi *di-i*

Simulfiks di-i kanthi variasi *di-i* nggadhahi makna ingkang beda-beda. Makna-makna kasebat kados wonten ing ngandhap.

- a) *Simulfiks* wujud *di-i* kanthi *variasi di-i* ingkang nggadhahi makna ‘(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-i* kanthi makna ‘(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“*Terus dakwaone, saiki wis dudu jamane tentara kuwasa. Pangkat-pangkate ora perlu **dicatheti** dadi tetimbangane ati social, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi*”. (dt 48: CP/130//P4/K4)

Wuwuhan *di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dicatheti*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*dicatheti*’ menika saking tembung lingga ‘*cathet*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-i*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-i*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dicatheti*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*cathet*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*dicathet*’ saengga makna ingkang kadhapak inggih menika nindakaken pakaryan

kados tembung lingga ‘*cathet*’. Lajeng tembung ‘*dicathet*’ menika dipunraketi panambang {-i} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*dicatheti*’.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dicatheti*’ nggadhahi makna ‘(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Terus dakwaone, saiki wis dudu jamane tentara kuwasa. Pangkat-pangkate ora perlu **dicatheti** dadi tetimbangane ati sosial, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi*’ maknanipun nedahaken subjek ‘*pangkat-pangkate*’ dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun ‘*cathet*’. Pramila saking makna *simulfiks* saha konteks data katingal bilih Lirih Nagari dipungambaraken nggadhahi citra *psikologis* inggih menika sipatipun wicaksana. Watak kasebat katingal saking wangsulanipun Lirih dhateng pitakenan saking Abritmaya. Wangsulanipun inggih menika ‘*Pangkat-pangkate ora perlu **dicatheti** dadi tetimbangane ati sosial, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi*’. Lirih mangsuli pitakenan Abritmaya kanthi wicaksana kados wonten ukara datanipun.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados *sasaran*, kados wonten data menika ‘*Pangkat-pangkate ora perlu **dicatheti** dadi tetimbangane ati social, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*pangkat-pangkate*’ minangka subjek ingkang dados *sasaran predikat verba pasif*-ipun ‘*dicatheti*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-i* wonten tembung andhahan ‘*dicatheti*’ panci

leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks di-i* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* dhateng tembung andhahan ingkang sami ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

“*Simbokku wis hebat, randha anak telu bisa **dirampung**i kabeh sekolahe nganti SMA*”. (dt 17: CP/59//P1/K1)

Wuwuhan *di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dirampung*i’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*dirampung*i’ menika saking tembung lingga ‘*cathet*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-i*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-i*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dirampung*i’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*rampung*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*dirampung*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*rampung*’. Lajeng tembung ‘*dirampung*’ menika dipunraketaken panambang {*-i*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*dirampung*i’.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dirampung*’ nggadhahi makna ‘(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Simbokku wis hebat, randha anak telu bisa **dirampung** kabeh sekolahe nganti SMA*’ maknanipun nedahaken subjek ‘*randha anak telu*’ dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun ‘*rampung*’. Wondene, citranipun ingkang kagambar saking makna *simulfiks* saha konteks data-nipun inggih menika *aspek sosiologis*, bilih pendhidhikanipun Lirih Nagari namung dugi SMA (*Sekolah Menengah Atas*). Saking konteks datanipun nedahaken bilih Lirih Nagari nggadhahi tataran pendhidhikan namung dugi SMA. Amargi ‘*Simboku*’ tiyang sepuhipun Lirih Nagari namung saged mbiyayani sekolah dugi SMA.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data ‘*randha anak telu bisa **dirampung** kabeh sekolahe nganti SMA*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*randha anak telu*’ minangka subjek ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dirampung*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-i* wonten tembung andhahan ‘*dirampung*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks di-i* inggih menika andhapuk tembung kriya *pasif*.

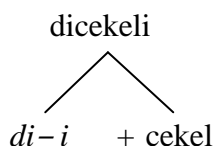
- b) *Simulfiks* wujud *di-i* kanthi *variasi di-i* ingkang nggadhahi makna ‘(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-i* kanthi makna '(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun', ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Dicekeli wong wadon sripanggung sinetron, Luhur seneng banget. Ora mung *dicekeli* dening Lirih, prasasat dirangkul, rangkulane lengen alus!
(dt 27: CP/79//P2/K2)

Wuwuhan *di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*dicekeli*' kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

dicekeli →

Tembung '*dicekeli*' menika saking tembung lingga '*cekel*' pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {-i}. Tembung andhahan menika kalebet wuwuhan *simulfiks*, amargi katingal saking pangrimbagipun tembung menika *simulfiks di-i* ing tembung '*dicekeli*' boten sesarengan anggenipun muwuhi ing tembung lingga '*cekel*', ananging saged dipunraketi ater-ater {*di-*} langkung rumiyin inggih menika {*di- + cekel*} '*dicekel*', utawi ugi saged dipunraketi panambang rumiyin ing tembung lingganipun inggih menika {*cekel + -i*} '*cekeli*'. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-i*. Cara ngrimbag tembung andhahan '*dicekeli*' inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-

ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga '*cekel*', dados mujudaken tembung andhahan '*dicekel*' saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga '*cekel*'. Lajeng tembung '*dicekel*' menika dipunraketi panambang {*-i*} saengga mujudaken tembung andhahan '*dicekeli*'. Saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika (subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*dicekeli*' nggadhahi makna '(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun'. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data '***Dicekeli** wong wadon sripanggung sinetron, Luhur seneng banget. Ora mung **dicekeli** dening Lirih, prasasat dirangkul, rangkulane lengen alus!*' maknanipun nedahaken subjek '*Luhur*' *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun '*dicekel*' dening Lirih. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* wonten *konteks*-ipun. Awit saking *konteks*-ipun katingal bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah badan *proporsional*, saha lengen alus. Saengga Lirih Nagari kalebet wanodya ingkang sampurna ing perangan *fisik*. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek fisiologis*, bilih Lirih Nagari kagolong wanodya ingkang nggadhahi perangan badan ingkang endah kados sripanggung sinetron.

Wuwuhan *simulfiks di-i* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data '***Dicekeli** wong wadon sripanggung sinetron, Luhur seneng banget*'. Awit

saking ukara menika katingal bilih ‘*Luhur seneng banget*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dicekeli*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-i* wonten tembung andhahan ‘*dicekeli*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks di-i* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

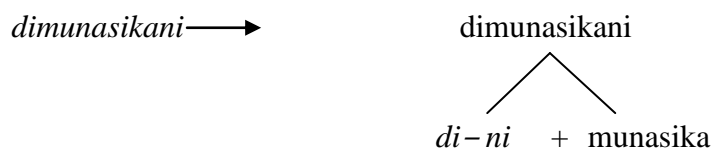
Saking pirembagan data-data asiling panaliten wonten ing nginggil menika saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika wuwuhan *simulfiks* wujud *di-i* ingkang nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat nggadhahi makna ‘(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun’ kaliyan ‘(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun’.

b. Simulfiks *di-i* kanthi variasi *di-ni*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-ni* kanthi makna ‘(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*Luhur: “Ya sakarepmu. Pendheke **dimunasikani** wong ayu ki kepenak!”*
(dt 40: CP/95//P5/K2)

Wuwuhan *di-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dimunasikani*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*dimunasikani*’ menika saking tembung lingga ‘*munasika*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-ni*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-ni*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dimunasikani*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*munasika*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*dimunasika*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*munasika*’. Lajeng tembung ‘*dimunasika*’ dipunraketaken panambang {*-ni*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*dimunasikani*’. Saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika (subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun.

Wuwuhan *simulfiks* *di-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dimunasikani*’ nggadhahi makna ‘(subjek) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Luhur: “Ya sakarepmu. Pendheke **dimunasikani** wong ayu ki kepenak!*’ maknanipun nedahaken subjek ‘*Luhur*’ *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun ‘*dimunasika*’ dening ‘*wong ayu*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun inggih menika bilih Lirih Nagari dipuncitrakaken wanodya ingkang nggadhahi praupan ingkang ayu. Citra kasebat katingal saking ukara ‘*Pendheke **dimunasikani** wong ayu ki kepenak*’. Data menika nedahaken bilih Lirih Nagari nggadhahi pawujudan rupa ingkang *anggun*. Saengga panci leres bilih Lirih

Nagari kalebet wanodya sulistya. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek fisiologis*, bilih Lirih Nagari kagolong wanodya ingkang nggadhahi praupan ingkang ayu.

Wuwuhan *simulfiks di-ni* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba-nipun* ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data ‘*Luhur*: “*Ya sakarepmu. Pendheke **dimunasikani** wong ayu ki kepenak!*”’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*Luhur*’ minangka subjek ingkang dados sasaran *predikat verba pasif-ipun* ‘*dimunasikani*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-ni* wonten tembung andhahan ‘*dimunasikani*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *simulfiks di-ni* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

6. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *di-aké* ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

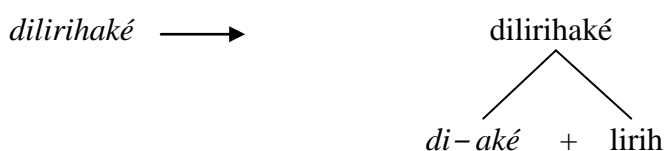
Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-aké* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, nggadhahi makna ingkang beda. Makna-makna kasebat badhe dipunterangaken wonten ing ngandhap.

a) *Simulfiks* wujud *di-aké* ingkang nggadhahi makna ‘Nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-aké* kanthi makna ‘nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*“Ya negarane ben dadi liri ta, Mbak. Ora udreg brangasan ngene iki wae terus. Rak ya kesel, bangsane dhewe iki anggane diguncang teror merga bodhone dhewe lan panasten atine. Mula Panas ati kuwi lho mbak, bangsa kita sing kudu diempet, **dilirihaké**”.* (dt 13: CP/57//P3/K4)

Wuwuhan *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dilirihaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*dilirihaké*’ menika saking tembung lingga ‘*lirih*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dilirihaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {*-aké*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*lirih*’ menawi makna ingkang badhe dipundhapak inggih menika ‘ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*lirih*’ inggih menika ‘*lirihaké*’. Lajeng tembung ‘*lirihaké*’ dipunraketaken ater-ater {*di-*}, dados kadhapuk tembung andhahan ‘*dilirihaké*’.

Wuwuhan *simulfiks* *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dilirihaké*’ nggadhahi makna ‘nerangaké tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Ya negarane ben dadi liri ta, Mbak. Ora udreg brangasan*

*ngene iki wae terus. Rak ya kesel, bangsane dhewe iki anggone diguncang teror merga bodhone dhewe lan panasten atine. Mula Panas ati kuwi lho mbak, bangsa kita sing kudu diempet, **dilirihaké*** maknanipun nerangaké tumindak kados tembung lingganipun ‘*lirih*’ dipunlampahi tiyang sanes ‘*bangsa kita*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha konteks-ipun inggih menika nedahaken bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah raos empatinipun ageng dhateng bangsa saha negara indonesia. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi raos *perhatian (simpati)*.

Wuwuhan *simulfiks di-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data ‘*Mula Panas ati kuwi lho mbak, bangsa kita sing kudu diempet, **dilirihaké***’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*bangsa kita*’ minangka subjek ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dilirihaké*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-aké* wonten tembung andhahan ‘*dilirihaké*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks di-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang sami dhateng tembung andhahan ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

“*Wis..wis..wis Luhur, Aja **ditutugaké** dorane! Gojeg ya gojeg, guyon ya guyon, sembrana ya kena nanging aja kliwat wates*”. (dt 34: CP/89/P1/K1)

Wuwuhan *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ditutugaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater {*di-*} kalihan panambang {-*aké*}) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*ditutugaké*’ menika saking tembung lingga ‘*tutug*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {-*aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*ditutugaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {-*aké*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*tutug*’ menawi makna ingkang badhe dipundhapuk ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*tutug*’ inggih menika ‘*tutugaké*’. Lajeng tembung ‘*tutugaké*’ dipunraketaken ater-ater {*di-*}, saengga kadhapuk tembung andhahan ‘*ditutugaké*’.

Wuwuhan *simulfiks* *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*ditutugaké*’ nggadhahi makna ‘nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Wis..wis..wis Luhur, Aja ditutugaké dorane! Gojeg ya gojeg, guyon ya guyon, sembrana ya kena nanging aja kliwat wates*’ maknanipun nerangaké tumindak kados tembung lingganipun ‘*tutug*’ dipunlampahi tiyang

sanes ‘*Luhur*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun inggih menika nedahaken bilih Lirih Nagari nggadhahi watak *tegas*. Sinaosa Lirih Nagari tiyang estri ananging nggadhahi watak tegas kadosta konteks datanipun, menawi badhe gojeg nggih angsal, guyon nggih kenging ananging bilih sembrana mboten kenging kliwat watesipun. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun Lirih Nagari nggadhahi watak *tegas*.

Wuwuhan *simulfiks di-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data ‘*Wis..wis..wis Luhur, Aja **ditutugaké** dorane!*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*dorane*’ minangka subjek ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*ditutugaké*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-aké* wonten tembung andhahan ‘*ditutugaké*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks di-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

b) *Simulfiks* wujud *di-aké* ingkang nggadhahi makna ‘*(subjek) diberuntungkan*’ saking pakaryan kados wujud lingganipun’ saha nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-aké* kanthi makna ‘*(subjek) diberuntungkan*’ saking pakaryan kados wujud lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“Yen saben wong tuwa njenengake putrane ngiras pantes dadi sesantine bangsa kaya jenengku, mesthi bangsa lan negara iki sidane klakon kaya sing *disesantikaké* kuwi mau.” (dt 16: CP/58//P1/K3)

Wuwuhan *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*disesantekaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*disesantikaké*’ menika saking tembung lingga ‘*sesanti*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*disesantikaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*di-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*sesanti*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*disesanti*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*sesanti*’. Lajeng tembung ‘*disesanti*’ dipunraketaken panambang {*-aké*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*disesantikaké*’. Saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika (*subjek*) *diberuntung-kan* saking pakaryan kados wujud lingganipun

Wuwuhan *simulfiks* *di-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*disesantekaké*’ nggadhahi makna ‘(*subjek*) *diberuntung-kan* saking pakaryan kados wujud lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken

kaliyan konteks data ‘*Yen saben wong tuwa njenengake putrane ngiras pantes dadi sesantine bangsa kaya jenengku, mesthi bangsa lan negara iki sidane klakon kaya sing **disesantikaké** kuwi mau.*’ maknanipun nedahaken subjek ‘*bangsa lan negara*’ *diberuntung-kan* saking pakaryan kados wujud lingganipun ‘*disesanti*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun ingkang nedahaken bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah raos empatinipun ageng dhateng bangsa kaliyan negara indonesia, saha nggadhahi pengarep supados bangsa lan negaranipun saged makmur kados ingkang dipunesantikake. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi raos *perhatian (simpati)*.

Wuwuhan *simulfiks di-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data ‘*bangsa lan negara iki sidane klakon kaya sing **disesantikaké** kuwi mau.*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*bangsa lan negara*’ minangka subjek ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*disesantikaké*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-aké* wonten tembung andhahan ‘*disesantekaké*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks di-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

7. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *di-ana* ingkang Nggambaraken

Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *di-ana* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, nggadhahi makna ‘umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“*Dhirektur Anom! Aja nglalu layung kaya mengkono. Kowe isih duwe mbak Abrit sing ayu, sugih, misuwur! Becike muliha wae, diopénana mbak Abrit! aku wis ana sing ngopeni!*” (dt 74: CP/273//P2/K3)

Wuwuhan *di-ana* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*diopénana*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*diopénana*’ menika saking tembung lingga ‘*sesanti*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-ana*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-ana*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*diopénana*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {*-ana*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*kopén*’ menawi makna ingkang badhe dipundhapuk ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*kopén*’ inggih menika ‘*kopénana*’. Lajeng tembung

‘*kopénana*’ dipunraket *ater-ater {di-}*, saengga kadhapuk tembung andhahan ‘*diopénana*’.

Wuwuhan *simulfiks di-ana* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*diopénana*’ nggadhahi makna ‘umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Dhirektur Anom! Aja nglalu layung kaya mengkono. Kowe isih duwe mbak Abrit sing ayu, sugih, misuwur! Becike muliha wae, **diopénana** mbak Abrit! aku wis ana sing ngopeni!*’ maknanipun nedahaken umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga ‘*kopén*’ dipunlampahi ‘*Dhirektur Anom*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun inggih menika nedahaken bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang nggadhahi pamikiran ingkang wicaksana. Pamikiran kasebat katingal saking wangsulanipun Lirih dhateng pitakenan saking dhirektur anom Luhur Dirgantara. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*.

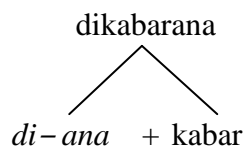
Wuwuhan *simulfiks di-ana* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data menika ‘*Becike muliha wae, **diopénana** mbak Abrit!*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*mbak Abrit*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*diopénana*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-ana* wonten tembung andhahan ‘*diopénana*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks di-ana* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang sami dhateng tembung andhahan ananging nggadhahi citra paraga utama ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

“*kowe rak wis ngreti omahku mas, yen ana penggawean kang kaya mau, aku **dikabarana** ya?*”(dt 52: CP/137//P3/K5)

Wuwuhan *di-ana* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dikabarana*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

dikabarana →

Tembung ‘*dikabarana*’ menika saking tembung lingga ‘*kabar*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*di-*} saha panambang {*-ana*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *di-ana*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dikabarana*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {*-ana*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*kabar*’ menawi makna ingkang badhe dipundhapak ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*kabar*’ inggih menika ‘*kabarana*’. Lajeng tembung ‘*kabarana*’ dipunraketaken ater-ater {*di-*}, seangga kadhapuk tembung andhahan ‘*dikabarana*’.

Wuwuhan *simulfiks di-ana* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dikabarana*’ nggadhahi makna ‘umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*kowe rak wis ngreti omahku mas, yen ana penggawean kang kaya mau, aku **dikabarana** ya?*’ maknanipun nedahaken umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga ‘*kabarana*’ supados dipunlampahi dening ‘*mas Trengginas*’. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun inggih menika nedahaken bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang dereng nggadhahi pakaryan (*pengangguran*). Wonten konteks data Lirih Nagari ngakeni piyambakipun dereng nggadhahi pakaryan, saengga Lirih ngendika dhateng ‘*mas*’ supados maringi kabar menawi wonten pakaryan ingkang dipunkarepaken. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek sosiologis*.

Wuwuhan *simulfiks di-ana* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten datanipun ‘*yen ana penggawean kang kaya mau, aku **dikabarana** ya*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*aku*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dikabarana*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *di-ana* wonten tembung andhahan ‘*dikabarana*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks di-ana* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

8. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *dak-i* ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *dak-i* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun nggadhahi *alomorf* inggih menika *dak-ni*. Wuwuhan *simulfiks* wujud *dak-ni* kanthi makna '(subjek) dipundados-aken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun', ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*“Saora-orane ing kana mengko mesthi ana kegiatan penguripan, karibetan, kang nyengkuyung obah musike wong ayu kuwi, sing aku durung wanuh. Bisa dakdeleng lan **daksinaoni**.”* (dt 2: CP/49//P3/K3)

Wuwuhan *dak-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*daksinaoni*' kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung '*daksinaoni*' menika saking tembung lingga '*kabar*' pikantuk wuwuhan ater-ater {*dak-*} saha panambang {-*ni*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *dak-i* kanthi *variasi* {*dak-/ni*}. Caranipun ngrimbag tembung andhahan '*daksinaoni*' inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*dak-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga '*sinau*', dados mujudaken tembung andhahan '*daksinau*' saengga makna ingkang

kadhapak inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga '*sinau*'. Lajeng tembung '*daksinau*' dipunraketni panambang {-ni} saengga mujudaken tembung andhahan '*daksinaoni*'.

Wuwuhan *simulfiks dak-ni* ingkang ngraket wonten tembung andhahan '*daksinaoni*' nggadhahi makna '(subjek) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun'. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data '*Saora-orane ing kana mengko mesthi ana kegiatan penguripan, karibetan, kang nyengkuyung obah musike wong ayu kuwi, sing aku durung wanuh. Bisa dakdeleng lan daksinaoni.*' maknanipun nedahaken subjek '*kegiatan penguripan*' dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun '*sinaoni*'. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha konteks-ipun inggih menika nedahaken bilih Lirih Nagari nggadhahi watak sregep. Sinaosa piyambakipun durung mangertosi mangke ingkang dipundamel wonten papan penggawean, ananging Lirih ingkang nggadhahi watak sregep sampun niat menawi wonten kegiatan panguripan ingkang piyambakipun dereng mangertos badhe dipunsinaoni. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak sregep.

Wuwuhan *simulfiks dak-ni* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados *sasaran*, kados wonten data menika '*mesthi ana kegiatan penguripan, karibetan, kang nyengkuyung obah musike wong ayu kuwi, sing aku durung wanuh. Bisa dakdeleng lan daksinaoni.*' Awit saking ukara menika katingal bilih '*kegiatan penguripan*'

minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*daksinaoni*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *dak-ni* wonten tembung andhahan ‘*daksinaoni*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks dak-ni* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

9. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *dak-aké* ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *dak-aké* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, nggadhahi makna ‘nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“*Yen ngono orderane dakupayaké bisa gul*”. (dt 68: CP/228//P2/K3)

Wuwuhan *dak-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dakupayaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

dakupayaké →

$$\begin{array}{c}
 \text{dakupayaké} \\
 \swarrow \quad \searrow \\
 \text{dak-aké} \quad + \quad \text{upaya}
 \end{array}$$

Tembung ‘*dakupayaké*’ menika saking tembung lingga ‘*upaya*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*dak-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan

simulfiks-ipun inggih menika *dak-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dakupayaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*dak-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*upaya*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*dakupaya*’ saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*upaya*’. Lajeng tembung ‘*dakupaya*’ dipunraketaken panambang {-*aké*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*dakupayaké*’. Saengga makna ingkang kadhapuk inggih menika nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes.

Wuwuhan *simulfiks dak-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dakupayaké*’ nggadhahi makna ‘nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Yen ngono orderane **dakupayaké** bisa gul*’ maknanipun nerangaken kula ‘*Lirih Nagari*’ nindakaken pakaryan tembung lingganipun ‘*upaya*’ kangge tiyang sanes. Wondene ngengingi citra paraga utama saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun inggih menika bilih Lirih Nagari wanodya ingkang gadhah *etos kerja* ageng, Kejawi mekaten Lirih Nagari ugi kersa mbiyantu rencang kerja supados orderanipun saged dipunsarujuki. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi watak ‘*pekerja keras*’.

Wuwuhan *simulfiks dak-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data menika ‘*Yen ngono orderane **dakupayaké** bisa gul*’. Awit saking

ukara menika katingal bilih ‘*orderane*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dakupayaké*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *dak-aké* wonten tembung andhahan ‘*dakupayaké*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *dak-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

Data sanesipun ingkang ngewrat wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang sami dhateng tembung andhahan ananging nggadhahi citra paraga utama novel Cintrong Paju-Pat ingkang beda saged dipunpirsani wonten ngandhap menika.

“*Keyakinanku bab urip kuwi ora perlu **dakobrolaké** marang kowe*”.(dt 10: CP/52//P1/K8)

Wuwuhan *dak-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dakobrolaké*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*dakobrolaké*’ menika saking tembung lingga ‘*obrol*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*dak-*} saha panambang {*-aké*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *dak-aké*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*dakobrolaké*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {*-aké*} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*obrol*’ menawi makna

ingkang badhe dipundhapuk ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘*obrol*’ inggih menika ‘*obrolaké*’. Lajeng tembung ‘*obrolaké*’ dipunraketi ater-ater {*dak-*}, saengga kadhapuk tembung andhahan ‘*dakobrolaké*’.

Wuwuhan *simulfiks dak-aké* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*dakobrolaké*’ nggadhahi makna ‘nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Keyakinanku bab urip kuwi ora perlu **dakobrolaké** marang kowe*’ maknanipun nerangaken kula ‘*Lirih Nagari*’ nindakaken pakaryan tembung lingganipun ‘*obrol*’ kangge tiyang sanes. Wondene, ngengingi citra paraga utama ingkang saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha konteks-ipun inggih menika bilih Lirih Nagari minangka wanodya ingkang gadhah sipat *tertutup* utawa mboten kersa bilih keyakinanipun dipuncariyosaken dhateng tiyang sanes. Pramila citranipun paraga utama Lirih Nagari ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih piyambakipun nggadhahi sipat *tertutup* dhateng tiyang sanes.

Wuwuhan *simulfiks dak-aké* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten datanipun ‘*Keyakinanku bab urip kuwi ora perlu **dakobrolaké** marang kowe*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*keyakinanku*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*dakobrolaké*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *dak-aké* wonten tembung andhahan ‘*dakupayakè*’ panci leres nedahaken fungsi

wuwuhan *dak-aké* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

10. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *sa-é* ingkang Nggambaraken

Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *sa-é* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, namung nggadhahi setunggal *alomorf* inggih menika *se-é*. Wuwuhan *simulfiks* wujud *se-é* kanthi makna ‘nedahaken makna wekdal, keusaian’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“Serampungé gawean umbah-umbah iki aku arep resik-resik omahe dhewe”. Jawabane Lirih marang Maniking sing arep menyang Senen. (dt 58: CP/176//P1/K1)

Wuwuhan *se-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*serampungé*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna, umpaminipun tembung ‘*rampungé*’. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*serampungé*’ menika saking tembung lingga ‘*rampung*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*se-*} saha panambang {*-é*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *se-é*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan

‘*serampungé*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil panambang {-é} saged dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*rampung*’ saengga kadhapuk tembung andhahan ‘*rampungé*’ kanthi makna ‘nedahaken makna wekdal (*keusaian*)’. Lajeng tembung ‘*rampungé*’ dipunraketaken ater-ater {*se-*}, saengga kadhapuk tembung andhahan ‘*serampungé*’. Pramila wujudipun wuwuhan *simulfiks* inggih menika *sa-é* kanthi *variasi se-é*.

Wuwuhan *simulfiks se-é* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*serampungé*’ nggadhahi makna ‘nedahaken makna wekdal, keusaian’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Serampungé gawean umbah-ubah iki aku arep resik-resik omahe dhewe*’. Jawabane Lirih marang Maniking sing arep menyang Senen’ maknanipun inggih menika nedahaken makna wekdal mungkasi ‘*gawean umbah-ubah iki*’. Pramila saking makna *simulfiks* saha konteks data-nipun katingal citranipun ingkang kagambar inggih menika saking *aspek psikologis*, bilih Lirih Nagari dipuncitrakaken wanodya ingkang sregep resik-resik (resikan), Awit saking andharan saksampunipun Lirih mungkasi umbah-ubah badhe dipunlajengaken resik-resik dalemipun piyambak.

Wuwuhan *simulfiks se-é* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung kriya *pasif*. Pratanda *verba*-nipun ngewrat subjek ingkang dados sasaran, kados wonten data menika ‘*Serampungé gawean umbah-ubah iki aku arep resik-resik omahe dhewe*’. Awit saking ukara menika katingal bilih ‘*gawean umbah-ubah*’ minangka *subjek* ingkang dados sasaran *predikat verba pasif*-ipun ‘*Serampungé*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih

wuwuhan *se-é* wonten tembung andhahan ‘*Serampungé*’ panci leres nedahaken fungsi wuwuhan *se-é* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung kriya *pasif*.

11. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *pa-an* ingkang Nggambaraken Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

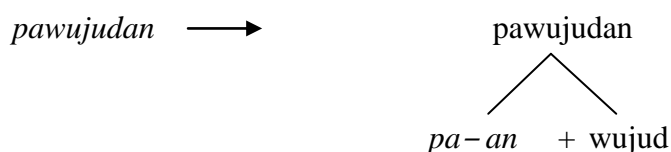
Wuwuhan *simulfiks* wujud *pa-an* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun nggadhahi 2 *alomorf* inggih menika *pa-an*, saha *paN-an*. Variasinipun badhe dipunbabaraken wonten ngandhap.

a. Simulfiks *pa-an* kanthi *variasi pa-an*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *pa-an* kanthi makna ‘nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung *nomina*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

*Luhur ya kepranan atine, wong Lirih Nagari nduwe **pawujudan** rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes.* (dt 32: CP/84//P1/K1)

Wuwuhan *pa-an* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*pawujudan*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*pawujudan*’ menika saking tembung lingga ‘*wujud*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*pa-*} saha panambang {-*an*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *pa-an*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*pawujudan*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*pa-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*wujud*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*pawujud*’ kanthi makna nedahaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun ‘*wujud*’. Lajeng tembung ‘*pawujud*’ dipunraketaken panambang {-*an*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*pawujudan*’.

Wuwuhan *simulfiks pa-an* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*pawujudan*’ nggadhahi makna ‘nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Luhur ya kepranan atine, wong Lirih Nagari nduwe **pawujudan** rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes*’ maknanipun nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun ‘*wujud*’ saking *Lirih Nagari*. Wondene ngengingi citra *Lirih Nagari* ingkang saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun, inggih menika saking *aspek fisiologis* *Lirih Nagari* nggadhahi praupan ayu saha nggadhahi citra *psikologis* luruh, grapyak semanak, wicarane tetes. Data menika nedahaken bilih *Lirih Nagari* wonten cariyosipun dipungambaraken nggadhahi *pawujudan* rupa ingkang *anggun*. Saengga panci leres bilih *Lirih Nagari* kalebet wanodya sulistya. Mboten namung ayu *Lirih nagari* ugi kalebet wanodya ingkang nggadhahi kapribaden luruh, grapyak semanak, saha wicaranipun tetes.

Wuwuhan simulfiks *pa-an* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *nomina* (aran). Pratanda *nomina* inggih menika tembung ingkang ngewrat makna kebendaan asipat konkrit saha abstrak, kados wonten data menika ‘*Lirih Nagari nduwe pawujudan rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes*’. Tembung ‘*pawujudan*’ wonten ukara menika nggadhahi makna jinis benda ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun inggih menika ‘*wujud rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes*’. Lajeng menawi tembung *nomina* ugi saged dipungathukaken kaliyan *adjektiva* kados ‘*kang*’ utawa ‘*sing*’, wonten datanipun bilih tembung ‘*pawujudan*’ dipungathukaken kaliyan tembung ‘*kang*’ utawa ‘*sing*’ tasih nggadhahi makna inggih menika ‘*pawujudan kang*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *pa-an* wonten tembung andhahan ‘*pawujudan*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks pa-an* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *nomina*.

b. Simulfiks *pa-an* kanthi variasi *paN-an*

Wuwuhan *simulfiks* wujud *paN-an* kanthi makna ‘nerangaken babagan ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung kriya *pasif*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

“*Kowe wis ngreti kelantipanku. Yen ana panggawean kantor kaya mengkono aku ajokna, ya. Aku iki saprene rak pengangguran*”. (dt 49: CP/133/P1/K2)

Wuwuhan *paN-an* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*panggawean*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang)

dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*panggawean*’ menika saking tembung lingga ‘*gawe*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*paN-*} saha panambang {*-an*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *pa-an*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*panggawean*’ inggih menika kados *bagan* wonten nginggil panambang {*-an*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*gawe*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*gawean*’ kanthi makna nedahaken wujud utawa jinis ingkang dipunsebat tembung lingganipun ‘*gawean*’. Lajeng tembung ‘*gawean*’ dipunraketati ater-ater {*-paN*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*panggawean*’.

Wuwuhan *simulfiks* *paN-an* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*panggawean*’ nggadhahi makna ‘nerangaken babagan ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Kowe wis ngreti kelantipanku. Yen ana **panggawean** kantor kaya mengkono aku ajokna, ya. Aku iki saprene rak pengangguran*’ maknanipun nerangaken babagan ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun ‘*gawean*’ *babagan kantor*. Wondene ngengingi citra Lirih Nagari ingkang saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun, inggih menika saking *aspek sosiologis* bilih Lirih Nagari dereng nggadhahi pakaryan (*pengangguran*).

Data menika nedahaken bilih Lirih Nagari wonten ngakeni piyambakipun dereng nggadhahi pakaryan, saengga Lirih ngendika dhateng rencangipun supados menawi wonten penggawean kados mekaten Lirih dipunajokaken.

Wuwuhan *simulfiks paN-an* ugi nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *nomina* (aran). Pratanda *nomina* inggih menika tembung ingkang ngewrat makna kebendaan asipat konkrit saha abstrak, kados wonten data menika ‘*Yen ana panggawean kantor kaya mengkono aku ajokna, ya*’. Tembung ‘*panggawean*’ wonten ukara menika nggadhahi makna jinis benda konkrit saha abstrak ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun inggih menika ‘*gawean kantor*’. Lajeng menawi tembung *nomina* ugi saged dipungathukaken kaliyan tembung ingkar ‘*dudu*’. Wonten datanipun bilih tembung ‘*panggawean*’ dipungathukaken kaliyan tembung ‘*dudu*’ andhapuk tembung andhahan ‘*dudu panggawean*’. Tembung menika wonten basa Jawa tasih nggadhahi makna. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *paN-an* wonten tembung andhahan ‘*panggawean*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks paN-an* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *nomina*.

12. Wujud, Makna, saha Fungsi Simulfiks *kami-en* ingkang Nggambaraken

Citra Paraga Utama wonten Novel Cintrong Paju-Pat

Wuwuhan *simulfiks* wujud *kami-en* ingkang nggambaraken citra paraga utamanipun, nggadhahi makna ‘(subjek) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun’, ugi nggadhahi fungsi basanipun inggih menika ndhapuk tembung *adverbia*. Babagan menika saged kapirsani saking data wonten ngandhap.

Lirih kamisesegen. Mbrebes mili ora kena diempet. “Boten Bu. Huh, huh. Kula ngulandara dhateng Jakarta menika pados pagesangan. Kumawantun mriki madosi Dhirektur Anem, ugi margi pados tedha mboten pados bojo. Huh, huh..” (dt 62: CP/195//P1/K12)

Wuwuhan *kami-en* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*kamisesegen*’ kalebet *simulfiks* amargi wuwuhan (ater-ater kalihan panambang) dipunraketaken kanthi cara gentosan (selang-seling). Dados menawi salah satunggaling wuwuhan mboten dipunraketaken, tembung menika tasih nggadhahi makna. Tembung ingkang dipuncithak kandel menawi dipunrimbag kados ngandhap.

Tembung ‘*kamisesegen*’ menika saking tembung lingga ‘*seseg*’ pikantuk wuwuhan ater-ater {*kami-*} saha panambang {*-en*}. Pramila wujud wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *kami-en*. Caranipun ngrimbag tembung andhahan ‘*kamisesegen*’ inggih menika kados *diagram* wonten nginggil ater-ater {*kami-*} dipunraketaken rumiyin dhateng tembung lingga ‘*seseg*’, dados mujudaken tembung andhahan ‘*kamiseseg*’ kanthi makna nedahaken kahanan kados ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun ‘*seseg*’. Lajeng tembung ‘*kamiseseg*’ dipunraketi panambang {*-en*} saengga mujudaken tembung andhahan ‘*kamisesegen*’.

Wuwuhan *simulfiks kami-en* ingkang ngraket wonten tembung andhahan ‘*kamisesegen*’ nggadhahi makna ‘(subjek) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun’. Lajeng bilih makna *simulfiks*-ipun dipungayutaken kaliyan konteks data ‘*Lirih kamisesegen. Mbrebes mili ora kena*

diempet. “Boten Bu. Huh, huh. Kula ngulandara dhateng Jakarta menika pados pagesangan. Kumawantun mriki madosi Dhirektur Anem, ugi margi pados tedha mboten pados bojo. Huh, huh..” maknaipun subjek ‘Lirih’ ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun ‘*sesege*’. Wondene ngengingi citra Lirih Nagari ingkang saged dipuntingali saking makna *simulfiks* saha *konteks*-ipun, inggih menika saking *aspek sosiologis* bilih Lirih Nagari nggadhahi raos trenyuh dhateng kahanan ingkang dipunalami. Data menika nedahaken bilih Lirih Nagari mrebes mili ngalami kahanan ingkang kados konteks datanipun, amargi Lirih tindak wonten Jakarta madosi pakaryan, sanes madosi garwa.

Wuwuhan *simulfiks kami-en* ingkang wonten konteks Lirih ***kamisesegen***. *‘Mbrees mili ora kena diempet. “Boten Bu. Huh, huh. Kula ngulandara dhateng Jakarta menika pados pagesangan. Kumawantun mriki madosi Dhirektur Anem, ugi margi pados tedha mboten pados bojo. Huh, huh..”* menawi dipunpirsani, nggadhahi fungsi ndhapuk tembung *adverbia*. Pratanda *adverbia* ‘*kamisesegen*’ katingal saking datanipun. Dados wonten klausa ‘*Lirih kamisesegen*’ *adverbia* ‘*kamisesegen*’ nyukani katrangan dhateng subjek ‘*Lirih*’. Adhedhasar saking pratandha-pratandha kasebat saged dipunmangertosi bilih wuwuhan *kami-en* wonten tembung andhahan ‘*kamisesegen*’ panci leres nedahaken fungsi *simulfiks kami-en* menawi ngraket wonten tembung lingga andhapuk tembung *Adverbia*.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan babagan wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat, pramila saged dipunpendhet dudutanipun. Dudutanipun kados ing ngandhap menika.

1. Wujudipun wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama Lirih Nagari wonten ing novel Cintrong Paju-Pat, gadhah 12 wujud *simulfiks*. Wujudipun 12 wuwuhan *simulfiks*-ipun inggih menika *N-i*, *N-aké*, *N-a*, *N-é*, *di-i*, *di-aké*, *di-ana*, *dak-i*, *dak-aké*, *sa-é*, *pa-an*, saha *kami-en*. Ananging saking kalih welas wujudipun wuwuhan *simulfiks* menika tasih nuwuhaken *alomorf* piyambak-piyambak, inggih menika *ng-i*, *n-i*, *ny-i*, *n-ni*, *ng-aké*, *ny-aké*, *ng-a*, *ng-é*, *m-é*, *di-ni*, *dak-ni*, *se-é*, saha *paN-an*.
2. Makna-makna wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama Lirih Nagari wonten ing novel Cintrong Paju-Pat, kapanggihaken 18 makna ingkang beda-beda. Makna-maknanipun inggih menika nindakaken pakaryan kados tembung lingga dhateng *objek*-ipun, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara ngambal-ambali, (*objek*) *terkena* pakaryan kados tembung lingganipun kanthi cara mboten disengaja, (*subjek*) dipundadosaken kados tembung lingganipun, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun kangge tiyang sanes, ndhawuhi tiyang sanes supados

nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun, nedahaken papan panggonan, nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun, nedahaken makna cacah, wekdal, (*subjek*) dipundadosaken *sasaran* pakaryan tembung lingganipun, (*subjek*) *dikenai* tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun, nerangakè tumindak kados tembung lingganipun dipunlampahi tiyang sanes, (*subjek*) *diberuntung-kan* saking pakaryan kados wujud lingganipun, umpamanipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi, nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes, nerangaken jinis ingkang dipunsebat ing tembung lingganipun, (*subjek*) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun, saha nerangaken babagan ingkang dipunsebat tembung ing lingganipun.

3. Dudutan salajengipun ngengingi fungsi basa saking wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama Lirih Nagari wonten ing novel Cintrong Paju-Pat. Pramila fungsipun wuwuhan *simulfiks* ingkang dipunpangguhaken wonten ing novel Cintrong Paju-Pat inggih menika andhapuk tembung kriya *pasif*, tembung kriya *aktif transitif*, tembung *nomina*, tembung *adverbia*, saha tembung kriya *repetitif*.

B. Pamrayogi

Wonten panaliten menika, panaliti *mengkaji* babagan wuwuhan *simulfiks* wonten ing novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata, mliginipun wujud, makna, saha fungsi *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utamanipun. Awit saking menika, panaliti nggadhahi pamrayogi supados panaliti

salajengipun ingkang badhe nglajengaken panaliten menika, saged nliti perkawis sanesipun ngengingi wuwuhan *simulfiks* wonten novel kasebat, tuladhanipun nliti *keproduktifan* wuwuhan *simulfiks* wonten novel kangge nggambaraken *citra* saking sedayanipun paraga ingkang langkung jangkep wonten novel kasebat.

C. *Implikasi*

Panaliten menika ngrembag bab wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken citra paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat. Awit saking menika, *implikasi* saking panaliten dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Panaliten menika saged nyukani *kontribusi* kangge paraga pendidikan, arupi *bahan ajar* wonten ing pamulangan basa Jawa, pramila asiling panaliten menika saged dipundadosaken kangge *referensi* pasinaon babagan tata tembung basa Jawa, mliginipun ngengingi wuwuhan basa Jawa (*afiksasi*).
2. Panaliten menika gadhah manpangat kangge nambahi *perbendaharaan* panaliten bab *morfologi*, mliginipun wujud, makna, saha fungsi wuwuhan *simulfiks* ingkang nggambaraken *citra* paraga utama wonten novel Cintrong Paju-Pat anggitanipun Suparto Brata.
3. Panaliten menika kaangkah ugi saged dados *rujukan* kangge para panaliti salajengipun ingkang ngawontenaken panaliten tumrap *morfologi* basa Jawa.

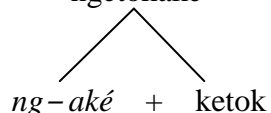
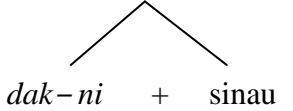
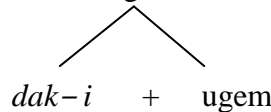
KAPUSTAKAN

- Antunsohono. 1960. *Reringkesaning Paramasastra Djawa I*. Jogjakarta: Hien Hoo Sing.
- Alwi. 2001. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Arifin, E. Zaenal dan Junaiyah H. M. 2009. *Morfologi Bentuk, Makna, dan Fungsi*. Jakarta: PT Grasindo.
- Djajasudarma, Fatimah. 1993. *Metode Linguistik*. Bandung: Eresco.
- Forster, E.M. 1971. *Aspect Of the Novel*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Kridalaksana, Harimurti dkk. 1993. *Kamus Linguistik Edisi Ketiga*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Mulyana. 2007. *Morfologi Bahasa Jawa (Bentuk dan Struktur Bahasa Jawa)*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Moleong, Lexy, J. 1998. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: Rosdakarya.
- Nurhayati, Endang. 2001. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: FBS Universitas Negeri Yogyakarta.
- dan Siti Mulyani. 2006. *Linguistik Bahasa Jawa: Kajian Fonologi, Morfologi, Sintaksis, dan Semantik*. Yogyakarta: BAGASKARA.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2010. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Narbuko, Cholid kaliyan Achmadi, Abu. 2004. *Metodologi Penelitian*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Poedjosoedarmo, Soepomo. 1979. *Morfologi Bahasa Jawa*. Jakarta Pusat: Penelitian dan Pengembangan Bahasa.
- Piliang, Yasraf A. 2002. *Hororgraphy dan Kekerasan Terhadap Perempuan*. Medan: KIPPAS dan Aceh Press Club.
- Ramlan. 1997. *Morfologi: Suatu Tinjauan Deskriptif (Cetakan 11)*. Yogyakarta: CV. Karyono.
- Ramlan. 1987. *Morfologi: Suatu Tinjauan Deskriptif (Cetakan 8)*. Yogyakarta: CV. Karyono.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Paramalingua.
- . 1989. *Paramasastra Gagrag Anyar*. Surabaya: PT Citra Jaya Murti.

- Sudaryanto. 1986. *Metode Linguistik Bagian Pertama : Ke Arah Memahami Metode Linguistik..* Yogyakarta : Gajah Mada University Press.
- . 1993. *Metode dan Teknik Analisis Bahasa, Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik.* Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Samsuri. 1988. *Morfologi dan Pembentukan Kata.* Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Sugihastuti. 2000. *Wanita Dimata Wanita.* Bandung: Nuansa.
- Tim Penyusun Kamus Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa. 1996. *Kamus Besar Bahasa Indonesia.* Jakarta: Balai Pustaka.
- Verhaar, J.W.M. 1992. *Pengantar Linguistik (Cetakan 18).* Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Widayat, Afendy. 2004. *Diktat Pengantar Pengkajian Sastra.* Yogyakarta: Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, FBS UNY.
- Wedhawati, dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir: Edisi Revisi.* Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Wiyatmi. 2009. *Pengantar Kajian Sastra.* Yogyakarta: Kelompok Penerbit Pinus.
- Wellek, Renee, dan Warren, Austin. 1993. *Teori Kesusastraan.* Jakarta: Gramedia.

LAMPIRAN

Tabel Analisis Wujud, Makna, saha Fungsi wuwuhan *Simulfiks* ingkang nggambaraken *Citra* Paraga Utama wonten novel Cintrong Paju-Pat

No	Data	Wujud SIM	Makna SIM	Fungsi SIM	Citra Lirih Nagari	Katrangan
1	Budhal dhewe ngulandara ing Jakarta golek pegawean kuwi rak ngetokake dhuwit. (CP/49//P1/K2)	<i>ng – aké</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun: ngetokake	Ndhapak tembung kriya aktif	<i>Citra psikologis:</i> nekat, peretungan	<div style="text-align: center;"> ngetokaké <i>ng – aké</i> + ketok </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>
2	“Saora-orane ing kana mengko mesthi ana kegiatan penguripan, karibetan, kang nyengkuyung obah musike wong ayu kuwi, sing aku during wanuh. Bisa dakdeleng lan daksinaoni ”. (CP/49//P3/K3)	<i>dak – ni</i>	(<i>subjek</i>) dipundados-aken <i>sasaran</i> pakaryan tembung lingganipun: daksinaoni	Ndhapak tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> sregep	<div style="text-align: center;"> daksinaoni <i>dak – ni</i> + sinau </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>dak-</i>} saha panambang {<i>-ni</i>}</p>
3	“Aku ya ora niat ngono. Mung yen ana unen-unen becik, sanajan munine saka wong pidak pajarakan, ning yen aku katrem ing ati, dakugemi , daklakoni, rasane ngaurip ya kepenak kok”. (CP/51//P1/K2)	<i>dak – i</i>	(<i>subjek</i>) dipundadosaken kados tembung lingganipun: dakugemi	Ndhapak tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian, percaya diri	<div style="text-align: center;"> dakugemi <i>dak – i</i> + ugem </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>dak-</i>} saha panambang {<i>-i</i>}</p>

Tabel salajengipun

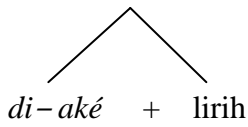
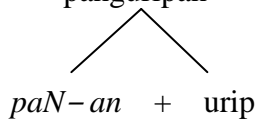
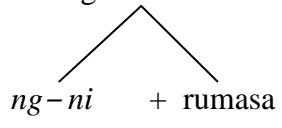
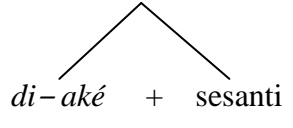
4	“Aji drajat luhure ngaurip kuwi kuwi dinulu saka tingkah polahe wong anggone dhemen weweh, dhemen tetulung marang liyan sing mbutuhake”. Kuwi sing dakantepi ing laku uripku”. (CP/51/P1/K4)	<i>dak-i</i>	(subjek) dipundadosaken kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: dakantepi	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> peduli, dhemen tetulung, percaya diri	<div style="text-align: center;"> dakantepi dak-i + antep </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>dak-</i>} saha panambang {-i}</p>
5	“Sanajan saka wong cilik ongak-angkik, utawa presiden, yen bisa ngububi semangat uripku ya, dakgugu, daklakoni ”. (CP/51/P1/K5)	<i>dak-ni</i>	<i>berulang-ulang (repetitif) dikenai</i> tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun: daklakoni	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian, optimis	<div style="text-align: center;"> daklakoni dak-ni + laku </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-ni}</p>
6	“Aku golek penggawean, ora mung angger oleh kasugihan, nanging uga kudu sumbang surung urun kabisan ngudhari karuwetane liyan”. (CP/51/P3/K3)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘ngudhari’ dhateng objek	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> seneng tetulung	<div style="text-align: center;"> ngudhari ng-i + udhar </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>ng-</i>} saha panambang {-i}</p>
7	“Pola pikirku aku urip iki tansah weweh, ora nyadhong, lan akeh tetulung tinimbang njaluki tulung”. (CP/51/P5/K3)	<i>n-i</i>	nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘njaluki’ kanthi cara ngambal-ambali	Ndhapuk tembung kriya repetitif	<i>Citra psikologis:</i> seneng tetulung	<div style="text-align: center;"> njaluki n-i + jaluk </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>n-</i>}</p>

Tabel salajengipun

8	“Ora sah ndadak dakesuwun, aku pancen mung nglakoni amanah kersane allah”. (CP/52//P1/K5)	<i>ng – ni</i>	Nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: nglakoni	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> pasrah, taqwa	<p style="text-align: center;">nglakoni</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>ng – ni</i> + laku</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-ni}</p>
9	“Keyakinanku bab urip kuwi ora perlu dakobrolake marang kowe”. (CP/52//P1/K8)	<i>dak – aké</i>	Nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun kangge tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> tertutup dhateng tiyang sanes	<p style="text-align: center;">dakobrolaké</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>dak – aké</i> + obrol</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>
10	“Ya kudu daktaker dhisik, sumbut ora katiyasanku karo pametu sing dakasilake ”. (CP/53//P1/K3)	<i>dak – aké</i>	Nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun ‘dakasilaké’ kangge tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> wicaksana	<p style="text-align: center;">dakasilaké</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>dak – aké</i> + kasil</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>
11	Lirih rumangsa dipitepungke karo tuwan rumah, maju ngacungke tangan. (CP/56//P1/K1)	<i>ng – ké</i>	Nedahaken ndadosaken kados wujud dhasaripun (<i>kausatif aktif</i>): ngacungké	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> hormat	<p style="text-align: center;">ngacungké</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>ng – ké</i> + acung</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>

Tabel salajengipun

12	“Ya negarane ben dadi lirih ta, Mbak. Ora udreg brangasan ngene iki wae terus. Rak ya kesel, bangsane dhewe iki anggone diguncang teror merga bodhone dhewe lan panasten atine. Mula Panas ati kuwi lho mbak, bangsa kita sing kudu diempet, dilirihakè ”. (CP/57//P3/K4)	<i>di-aké</i>	nerangakè tumindak kados tembung lingganipun ‘dilirihakè’ dipunlampahi tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian	<p>dilirihaké</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>
13	“Ing madyaning panguripan alas gedhe gung liwang-liwung negaraku kene dedegku ya mung sakthukulan suket”. (CP/57//P5/K2)	<i>paN-an</i>	Panggongan wontenipun menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingga: panguripan	ndhapuk tembung <i>nomina</i>	<i>Citra psikologis:</i> Rendah diri	<p>panguripan</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {paN-}</p>
14	“Sing dadi suket ya kudu ngrumasani dadi suket, ning uga urip subur”. (CP/57//P5/K6)	<i>ng-ni</i>	Nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: ngrumasani	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian, berpikiran maju	<p>ngrumasani</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>
15	“Yen saben wong tuwa njenengake putrane ngiras pantes dadi sesantine bangsa kaya jenengku, mesthi bangsa lan negara iki sidane klakon	<i>di-aké</i>	(<i>subjek</i>) diberuntungan saking pakaryan kados wujud lingganipun: disesantikaké	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian, berpikiran maju	<p>disesantikaké</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin:</p>

Tabel salajengipun

	kaya sing disesantikaké kuwi mau” (CP/58//P1/K3)					ater-ater {di-}
16	“Simbokku wis hebat, randha anak telu bisa dirampung i kabeh sekolahe nganti SMA”. (CP/59//P1/K1)	<i>di-i</i>	(<i>subjek</i>) dipundadosaken <i>sasaran</i> saking pakaryan kados wujud lingganipun: dirampung	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra sosiologis:</i> lulusan SMA	<div style="text-align: center;"> dirampung $\swarrow \quad \searrow$ <i>di-i</i> + rampung </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {di-} saha panambang {-i}</p>
17	“Tambah kursus computer. Aku nguwasani Ms word, excel, email, databis, lotus, lan program aplikasi liyane”. Lirih mamerake kaluwihan kaprigelane tinimbang mung ijasah SMA. (CP/59//P5/K2)	<i>ng-ni</i>	Ndadosaken <i>lebih</i> saking menapa ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: nguwasani	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra sosiologis:</i> lulusan SMA saha kursus komputer	<div style="text-align: center;"> nguwasani $\swarrow \quad \searrow$ <i>ng-ni</i> + kuwasa </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>
18	“Aku lan akalku paringane allah, dadi aku mesthi bakal urip kanthi kepenak, marga saking kersane allah, kuwi sangu sing dakgondheli kenceng dhidhikane guruku”. (CP/60//P3/K4)	<i>dak-i</i>	<i>berulang-ulang</i> (<i>repetitif</i>) <i>dikenai</i> tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun: dakgondheli	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> beriman, optimis	<div style="text-align: center;"> dakgondheli $\swarrow \quad \searrow$ <i>dak-i</i> + gondhel </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {dak-} saha panambang {-i}</p>

19	Lirih angas nulungi nggawa barang gawane Srinawang. (CP/62//P3/K1)	<i>n-i</i>	Nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: nulungi	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> gupuh, sregep	<div style="text-align: center;"> nulungi $\swarrow \quad \searrow$ <i>n-i</i> + tulung </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>n-</i>}</p>
20	“Wah, mobil gedhe bisa isi pitu, ditumpaki wong papat ya tetep sesek”, cluluke lirih sawise melu nata barang gawan ing mobil.. (CP/62//P4/K1)	<i>di-i</i>	Nerangaken (<i>subjek</i>) minangka panggonan pakaryan ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun: ditumpaki	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> criwis	<div style="text-align: center;"> ditumpaki $\swarrow \quad \searrow$ <i>di-i</i> + tumpak </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>
21	“Walah, aku diwenehi sing abot!” sanajan ngresula lirih manut wae. (CP/66//P3/K1)	<i>di-i</i>	nedahaken <i>dikenai</i> tindakan kados wujud lingganipun: diwenehi	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> ndresula	<div style="text-align: center;"> diwenehi $\swarrow \quad \searrow$ <i>di-i</i> + weneh </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>
22	“Iki aku mung ngewangi ”. (CP/66//P5/K2)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: ngewangi	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> peduli, dhemen tetulung	<div style="text-align: center;"> ngewangi $\swarrow \quad \searrow$ <i>ng-i</i> + ewang </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>

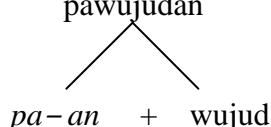
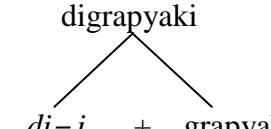
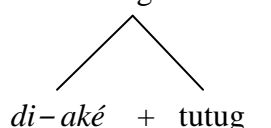
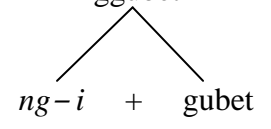
Tabel salajengipun

23	“Tenan mbak. Omonganmu jan pedhes! Ning ya daksabari , pangeran sing bakal mbales”. (CP/68//P6/K1)	<i>dak-i</i>	<i>dibuat menjadi</i> kados ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun: daksabari	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> sabar, beriman	<div style="text-align: center;"> daksabari <i>dak-i</i> + sabar </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>
24	Lirih rak wis seminggu saben dina midering rat ngubengi Jakarta golek penggawean. (CP/71//P1/K4)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘ngubengi’ dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> pantang menyerah, sabar	<div style="text-align: center;"> ngubengi <i>ng-i</i> + mubeng </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>
25	Lirih ora sungkan-sungkan, ora ikrak-ikrik, langsung wae nyekel lengene wong lanang kuwi, setengah dirangkul ditangekake , supaya ora tiba kelumah tutuge. (CP/79//P1/K2)	<i>di-aké</i>	nerangakè tumindak kados tembung lingganipun ‘ditangekake’ dipunlampahi tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> perhatian	<div style="text-align: center;"> ditangekake <i>di-aké</i> + tangi </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>
26	Dicekeli wong wadon sripanggung sinetron, Luhur seneng banget. Ora mung dicekeli dening Lirih, prasat dirangkul, rangkulane lengen alus! (CP/79//P2/K2)	<i>di-i</i>	(subjek) <i>dikenai</i> tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun: dicekeli	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra fisiologis:</i> wadon enom, lengene alus	<div style="text-align: center;"> dicekeli <i>di-i</i> + cekel </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {di-}</p>

Tabel salajengipun

27	Luhur cepet milih panggonan sing lara ngendi sing supaya lengen wadon enom kuwi ngrangkule saya kenceng. (CP/79//P2/K3)	<i>ng-é</i>	Nedahaken ndadosaken kados wujud dhasaripun (<i>kausatif aktif</i>): ngrangkule	ndhapuk tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra fisiologis</i> : wadon enom	<p style="text-align: center;">ngrangkulé</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>
28	Luhur: Embusan hawa ambegane sripanggung kuwi nyebuli gulune, (CP/79//P4/K2)	<i>ny-i</i>	(<i>objek terkena</i>) pakaryan kados tembung lingganipun 'nyebuli' kanthi cara mboten disengaja	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra fisiologis</i> : ambegane kaya Sripanggung	<p style="text-align: center;">nyebuli</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ny-</i>}</p>
29	,sentak-sentik dhadha wadon enom sing manglung genah banget katon ing ngarepe Luhur. (CP/79//P4/K3)	<i>ng-é</i>	Nedahaken papan panggonan 'ngarepe'	Ndhapuk tembung Adverbia	<i>Citra fisiologis</i> : dhadha utawa payudara mangling, wadon enom	<p style="text-align: center;">ngarepé</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>
30	Saktenane, Lirih wis krasa yen wong lanang kuwi wis wiwit mau niat nyedhaki dheweke. (CP/83//P6/K3)	<i>ny-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga 'nyedhaki' dhateng objekipun	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis</i> : perasa	<p style="text-align: center;">nyedhaki</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ny-</i>}</p>

Tabel salajengipun

31	Luhur ya kepranan atine, wong Lirih Nagari nduwe pawujudan rupa ayu, luruh, grapyak semanak, wicarane tetes. (CP/84//P1/K1)	<i>pa – an</i>	Nerangaken jinis ingkang dipunsebat wonten tembung lingganipun: pawujudan	ndhapuk tembung <i>nomina</i>	<i>Citra fisiologis:</i> praupan ayu <i>Citra psikologis:</i> luruh, grapyak semanak, wicarane tetes	<p style="text-align: center;">pawujudan</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>pa-</i>}</p>
32	Sing ditrima digrapyaki dudu jeneng, nanging pribadine luhur apa katone saiki! Akrabe Lirih tanpa pamrih golek untung liwat jeneng. (CP/84//P1/K7)	<i>di – i</i>	Nerangaken (<i>subjek</i>) dipunadosaken <i>sasaran</i> saking pakaryan kados wujud lingganipun: digrapyaki	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> sederhana, nrima (ikhlas)	<p style="text-align: center;">digrapyaki</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>di-</i>}</p>
33	“Wis..wis..wis Luhur, Aja ditutugake dorane! Gojeg ya gojeg, guyon ya guyon, sembrana ya kena nanging aja kliwat wates”. (CP/89//P1/K1)	<i>di – aké</i>	nerangakè tumindak kados tembung lingganipun ‘ditutugake’ dipunlampahi tiyang sanes	Ndhapuk tembung kriya pasif	<i>Citra psikologis:</i> tegas	<p style="text-align: center;">ditutugaké</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-akè</i>}</p>
34	“Aja nggubeti jantung ati seret-seret nganti digawa mulih!” (CP/89//P1/K5)	<i>ng – i</i>	Nindakakèn pakaryan ingkang <i>dinyatakan pada</i> <i>bentuk dasar</i> ‘nggubeti’ <i>pada</i> <i>objek</i>	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> gadha wibawa, wicaksana	<p style="text-align: center;">nggubeti</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>

Tabel salajengipun

35	“Ambane mung samono we, aku bisa nglumpati kali kuwi! Alas neng caruban ya akeh kali kaya ngono aku bisa kok mlumpat”. (CP/93//P3/K2)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘nglumpati’ dhateng objek	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> percaya diri	<p style="text-align: center;">nglumpati</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>ng-i</i> + lumpat</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>ng-</i>} saha panambang {-<i>i</i>}</p>
36	Mlumpat, pencolotan, penekan, njegur blumbang, ngrogohi rong yuyu, bengok-bengok, ngguyu cekakakan, mbayangke yen dheweke kuwi <i>superwoman</i> , wedok sing kuwate kaya wong lanang. (CP/94//P0/K1)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘ngrogohi’ dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> kekanak-kanakan	<p style="text-align: center;">ngrogohi</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>ng-i</i> + rogoh</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>
37	Atine isih ora trima, mulane lirih nduweni pikiran ora apa-	<i>n-ni</i>	(<i>subjek</i>) dipundadosaken kados tembung lingganipun: nduweni	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> pendendam, ndhugal	<p style="text-align: center;">nduweni</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>n-ni</i> + duwe</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>n-</i>}</p>
38	apa ndhugali luhur, wonge ya bregas, sandhangane nduduhake martabate yen wong kuwi berkualitas. (CP/94//P1/K6)	<i>n-i</i>	Nindakaken pakaryan kados ingkang dipunsebut wonten wujud lingganipun: ndhugali	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif		<p style="text-align: center;">ndhugali</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"><i>n-i</i> + dhugal</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>n-</i>}</p>

Tabel salajengipun

39	Luhur: “Ya sakarepmu. Pendheke dimunasikani wong ayu ki kepenak!” (CP/95//P5/K2)	<i>di – ni</i>	(subjek) <i>dikenai</i> tindakan ingkang dipunsebat wonten lingganipun: dimunasikani	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra fisiologis:</i> praupan ayu	<div style="text-align: center;"> dimunasikani </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>di-</i>}</p>
40	Sing wadon sing digendhong mburi, roke abang! Lir-ilir! Edan tenan cah kuwi!! Abrit dadi ndongong kamitenggengen . (CP/96//P2/K3)	<i>kami – en</i>	(subjek) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun: kamitenggengen	Ndhapuk tembung adverbial	<i>Citra psikologis:</i> sembrono, ndhugal	<div style="text-align: center;"> kamitenggengen </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>kami-</i>} saha panambang {<i>-en</i>}</p>
41	Saiki piwalese! Mung saklerapan ! Waton mbales wae. (CP/98//P1/K5)	<i>sa – an</i>	<i>Jumlah, waktu</i> utawa cacahipun	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> pendendam, ora gelem kalah	<div style="text-align: center;"> saklerapan </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>sa-</i>}</p>
42	Wis cukup dienggo cekikikan, lega! Bukti, yen Lirih ya bisa ngapusi Luhur. (CP/98//P1/K9)	<i>ng – i</i>	Nindakakèn pakaryan ingkang <i>dinyatakan pada bentuk dasar</i> ‘ngapusi’ <i>pada objek</i>	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> humoris	<div style="text-align: center;"> ngapusi </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-i</i>}</p>

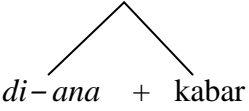
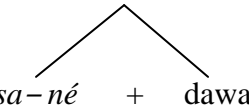
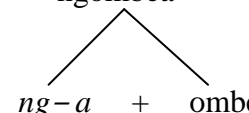
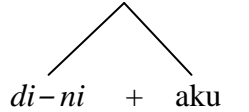
Tabel salajengipun

43	“ Mbalesi akal bulusmu sing wiwitan ketemu mau”. (CP/99//P3/K2)	<i>m-i</i>	Nindakakèn pakaryan ingkang <i>dinyatakan pada bentuk dasar pada objek</i>	Ndhapuk tembung kriya aktif transitif	<i>Citra psikologis:</i> pendendam	<p style="text-align: center;">mbalesi</p> <p style="text-align: center;">m-i + bales</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>m-</i>} saha panambang {-i}</p>
44	Luhur: Rumangsa ora rugi! Lirih, wanita lantip, merak ati, seneng gojeg, rada ndhugal ning pangerten , panglipur ati lanang! (CP/100//P2/K7)	<i>paN-an</i>	nerangaken jinis ingkang dipunsebut wonten wujud lingga: pangerten	ndhapuk tembung <i>nomina</i>	<i>Citra psikologis:</i> wanita lantip, merak ati, pandai bergaul, rada ndhugal, pangerten	<p style="text-align: center;">pangerten</p> <p style="text-align: center;">paN-an + reti</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>paN-</i>} saha panambang {-an}</p>
45	Marsidik: “Dhik Lirih iki, ora sah diomongi Dhik Trengginas, wis bisa nggolèki klirune”. (CP/104//P2/K5)	<i>ng-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘nggolèki’ dhateng objekipun	Ndhapuk tembung kriya <i>aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> lantip	<p style="text-align: center;">nggolèki</p> <p style="text-align: center;">ng-i + golék</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>ng-</i>} saha panambang {-i}</p>
46	Nutugake laku, lengene Lirih sesisih digujengi Trengginas. (CP/128//P2/K1)	<i>di-i</i>	nedahaken <i>dikenai</i> tindakan kados wujud lingganipun: digujengi	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> pasrah, manutan	<p style="text-align: center;">digujengi</p> <p style="text-align: center;">di-i + gujeng</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>di-</i>} saha panambang {-i}</p>

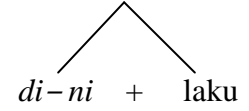
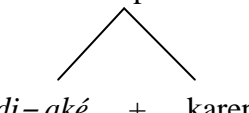
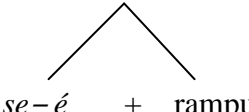
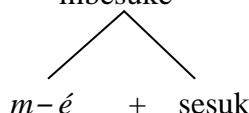
Tabel salajengipun

47	“Terus dakwaone, saiki wis dudu jamane tentara kuwasa. Pangkat-pangkate ora perlu dicatheti dadi tetimbangane ati social, ngono kuwi rak padha karo jaman reformasi”. (CP/130//P4/K4)	<i>di-i</i>	Nerangaken (<i>subjek</i>) dipundadosaken <i>sasaran</i> saking pakaryan kados tembung lingganipun: dicatheti	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> wicaksana	<div style="text-align: center;"> dicatheti <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">di-i</div> <div style="text-align: center;">+</div> <div style="text-align: center;">cathet</div> </div> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>di-</i>} saha panambang {-i}</p>
48	“Kowe wis ngreti kelantipanku. Yen ana panggawean kantor kaya mengkono aku ajokna, ya. Aku iki saprene rak pengangguran”. (CP/133//P1/K2)	<i>paN-an</i>	Nerangaken babagan ingkang dipunsebat tembung lingganipun: panggawean	ndhapuk tembung <i>nomina</i>	<i>Citra sosiologis:</i> pengangguran	<div style="text-align: center;"> panggawean <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">paN-an</div> <div style="text-align: center;">+</div> <div style="text-align: center;">gawe</div> </div> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-an}</p>
49	‘Laku urip kuwi diwiwitana saka keyakinan. Yakin bisa urip makmur, ya urip makmur tenan’. Ngendikane Lirih Nagari nalika nggegem dhuwit pametune sepisanan. (CP/134//P1/K7)	<i>di-ana</i>	Umpaman-ipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga dipunlampahi	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> optimis	<div style="text-align: center;"> diwiwitana <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">di-ana</div> <div style="text-align: center;">+</div> <div style="text-align: center;">wiwit</div> </div> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-ana}</p>
50	Trengginas kanthi jatmika ngeterake tekan omahe ing Duren Sawit. “matur nuwun banget, ya, mas!” Sepisan maneh Lirih ngaturaké maturnuwun. (CP/137//P2/K1)	<i>ng-aké</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun ‘ngaturaké’ kangge tiyang sanes	ndhapuk tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> merak ati	<div style="text-align: center;"> ngaturaké <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;">ng-aké</div> <div style="text-align: center;">+</div> <div style="text-align: center;">atur</div> </div> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>

Tabel salajengipun

51	“kowe rak wis ngreti omahku mas, yen ana penggawean kang kaya mau, aku dikabarana ya?” (CP/137//P3/K5)	<i>di-ana</i>	Umpaman-ipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga ‘dikabarana’ dipunlampahi	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> pengangguran	<div style="text-align: center;">dikabarana</div> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> $di-ana + kabar$ </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-ana}</p>
52	“Mengko akhir-akhire ya kesiksa neng kubur, matine ya kesiksa maneh! Mengkono, sakdawane lakon sinetron ya mung kekejaman kuwi thok sing ditontonake marang publik. (CP/139//P2/K4)	<i>sa-né</i>	Nedahaken makna <i>paling</i>	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> perhatian	<div style="text-align: center;">sadawané</div> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> $sa-né + dawa$ </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-nè}</p>
53	“Sing sabar ta Dhimas. Ngombea sing akeh ben klelegen kadhalmu keglontor! Utawa utawa sinaua nyekel urusan marketing, ngenali para relasi, ben judhegmu keplawur!”. (CP/150//P7/K2)	<i>ng-a</i>	ndhawuhi tiyang sanes supados nindakaken pakaryan kados tembung lingganipun (<i>imperatif</i>): ngombèa	ndhapuk tembung kriya	<i>Citra psikologis:</i> perhatian	<div style="text-align: center;">ngombéa</div> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> $ng-a + ombe$ </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>
54	Pancen diakoni , wingi kae Lirih keladuk anggone ugal-ugalan. (CP/157//P2/K1)	<i>di-ni</i>	(<i>subjek</i>) dipundadosaken <i>sasaran</i> saking pakaryan kados wujud lingganipun	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> jujur	<div style="text-align: center;">diakoni</div> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> $di-ni + aku$ </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {di-}</p>

Tabel salajengipun

55	Nanging kuwi kabeh dilakoni kanthi insting indrawining wanita Lirih Nagari. (CP/157//P2/K4)	<i>di – ni</i>	(<i>subjek</i>) dipundadosaken <i>sasaran</i> saking pakaryan kados wujud lingganipun	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra fisiologis:</i> wanita	<p>dilakoni</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-ni</i>}</p>
56	Durung tutug Maniking ngandhan-andhani, Lirih wis wiwit ngetiki surat sing dikarepake . (CP/161//P5/K2)	<i>di – aké</i>	(<i>subjek</i>) diberuntungkan saking pakaryan kados wujud lingganipun: dikarepaké	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> lantip, sregep	<p>dikarepaké</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-akè</i>}</p>
57	“ Serampungè gawean umbah-ubah iki aku arep resik-resik omahe dhewe”. Jawabane Lirih marang Maniking sing arep menyang Senen. (CP/176//P1/K1)	<i>se – é</i>	Nedahaken makna wekdal, keusaian	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> resikan	<p>serampungé</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-è</i>}</p>
58	Lirih luwih somah. Ora papa, bayarane cukup, isih enom, legan. Golek pasangan kanggo urip jaman mbesukè mesthi wae tetep diangkah. (CP/177//P2/K4)	<i>m – é</i>	Nedahaken makna cacah, wekdal	tembung <i>adverbia</i>	<i>Citra sosiologis:</i> esih legan utawa single <i>Citra fisiologis:</i> isih enom	<p>mbesuké</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>m-</i>} saha panambang {<i>-è</i>}</p>

Tabel salajengipun

59	Langit maspadake. Ngunandhika, Lirih iki jan mumpuni, Nggarapè cepet, meh ora tau ana salahe. (CP/182//P5/K3)	<i>ng – é</i>	nyebabaken kados wujud dhasaripun (<i>kausatif aktif</i>)	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> lantip, tlti	<p style="text-align: center;">Nggarapé</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {<i>ng-</i>}</p>
60	Langit: “ Daksadhari , dheweke wong lanang, kowe wong ayu, isih padha legan, lumrah yen padha ketarike”. (CP/195//P1/K4)	<i>dak – i</i>	<i>dibuat menjadi</i> kados ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra sosiologis:</i> tasih single	<p style="text-align: center;">daksadhari</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {<i>-i</i>}</p>
61	Lirih kamisesegen . Mbreses mili ora kena diempet. “Boten Bu. Huh, huh. Kula ngulandara dhateng Jakarta menika pados pagesangan. Kumawantun mriki madosi Dhirektur Anem, ugi margi pados tedha mboten pados bojo. Huh, huh..” (CP/195//P1/K12)	<i>kami – en</i>	(<i>subjek</i>) ngalami kahanan kados ingkang dipunsebataken wonten wujud lingganipun: kamisesegen	Ndhapuk tembung adverbial	<i>Citra psikologis:</i> trenyuh	<p style="text-align: center;">kamisesegen</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>kami-</i>} saha panambang {<i>-èn</i>}</p>
62	“Kepriye solahmu. Anggere aja gawe geger! Kowe dakbelani , cah ayu, aja kuwatir!” Muni mengkono, Langit kanthi ngambungi pipine Lirih. (CP/197//P1/K7)	<i>dak – ni</i>	nerangaken (<i>subjek</i>) menika <i>dikenai</i> tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingga: dakbelani	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra fisiologis:</i> praupan ayu	<p style="text-align: center;">dakbelani</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun antawisipun ater-ater {<i>dak-</i>} saha panambang {<i>-ni</i>}</p>

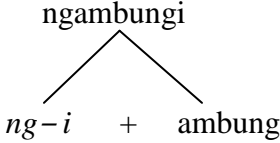
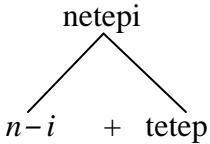
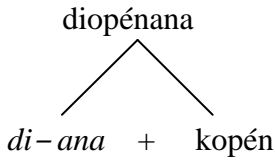
Tabel salajengipun

63	Langit: “Prekara komputer iki wae, dheweke wis nylametake dhuwit prusahakan rong atus seket yuta!” (CP/237//P1/K3)	<i>ny – aké</i>	nindakaken pakaryan kados tembung dhasaripun ‘nylametaké’ kangge tiyang sanes (<i>benefaktif aktif</i>)	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> lantip	<p>nylametaké</p> <p><i>ny – aké</i> + slamet</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-akè}</p>
64	“Siapa takut! Ayo, gek siram kana dakenteni ”. (CP/203//P2/K2)	<i>dak – i</i>	nerangaken (<i>subjek</i>) menika <i>dikenai</i> tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> pemberani, sabar	<p>dakenteni</p> <p><i>dak – i</i> + entèn</p> <p>ingkang ngraket rumiyin: panambang {-i}</p>
65	“Allah SWT wis nyiptakaké sakathahe manungsa, ora tau ana sing padha. Ya rupane, atine, klompoke, kepercayaan. (CP/205//P2/K6)	<i>ny – aké</i>	nindakaken pakaryan kados tembung dhasaripun ‘nyiptakaké’ kangge tiyang sanes (<i>benefaktif aktif</i>)	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> beriman	<p>nyiptakaké</p> <p><i>ny – aké</i> + cipta</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ny-}</p>
66	“Aja ngrusuhi kampung mung prekara cintrong! (CP/208//P6/K5)	<i>ng – i</i>	Nindakakèn pakaryan ingkang <i>dinyatakan pada bentuk dasar pada objek</i>	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> tegas	<p>ngrusuhi</p> <p><i>ng – i</i> + rusuh</p> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>

67	“Yen ngono orderane dakupayake bisa gul”. (CP/228//P2/K3)	<i>dak – aké</i>	Nerangaken kula nindakaken pakaryan tembung lingganipun ‘dakupayaké’ kangge tiyang sanes	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> pekerja keras	<div style="text-align: center;"> dakupayaké dak – aké + upaya </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {dak-}</p>
68	Lirih ora sida bareng-bareng Ndaru lan Maniking metu, nanging ngleksanani prentahe pangarsa seksine. (CP/243//P6/K1)	<i>ng – ni</i>	Nindakakèn pakaryan ingkang <i>dinyatakan pada bentuk dasar pada objek</i>	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> hormat, pasrah	<div style="text-align: center;"> ngleksanani ng – ni + laksana </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>
69	njongkengake wong ayu kuwi ngadoh saka Trengginas sing ngadeg ing mburine. (CP/255//P8/K2)	<i>n – aké</i>	nyebabaken kados wujud dhasaripun (<i>kausatif aktif</i>)	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> cemburu	<div style="text-align: center;"> njongkengaké n – aké + jongkeng </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {n-}</p>
70	“Nanging Abrit, wooo, yen ora daktandhingi ngono mau, aku sida ngaplo!” (CP/258//P3/K4)	<i>dak – i</i>	nerangaken (<i>subjek</i>) menika <i>dikenai</i> tumindak ingkang dipunsebat wonten wujud lingganipun: daktandhingi	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> emosian	<div style="text-align: center;"> daktandhingi dak – i + tandhing </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: saged kekalihipun</p>

Tabel salajengipun

71	Langit ngrangkul lan ngambungi Lirih karo tawan tangis “sampun ta, Bu, sampun kula tampi kalihan eklasing manah kok”, ature Lirih, tetep teteg ora ketularan nangis. (CP/265//P4/K7)	<i>ng-i</i>	nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘ngambungi’ kanthi cara ngambal-ambali	tembung <i>verba aktif repetitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> teteg	<div style="text-align: center;"> <p>ngambungi ng-i + ambung</p> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {ng-}</p>
72	“Kaet biyen aku rak wis sepata. Wis sumpah. Wis brejanji ing ngarepe bu Langit lan ibumu. Ora bakal srawung karo kowe. Ya aku kudu netepi janji, ta”. (CP/272//P10/K6)	<i>n-i</i>	Nindakaken pakaryan kados tembung lingga ‘netepi’ dhateng objekipun	tembung <i>verba aktif transitif</i>	<i>Citra psikologis:</i> menepati janji	<div style="text-align: center;"> <p>netepi n-i + tetep</p> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: ater-ater {n-}</p>
73	“Dhirektur Anom! Aja nglalu layung kaya mengkono. Kowe isih duwe mbak Abrit sing ayu, sugih, misuwur! Becike muliha wae, diopénana mbak Abrit! aku wis ana sing ngopeni!” (CP/273//P2/K3)	<i>di-ana</i>	Umpaman-ipun menapa ingkang dipunsebat wonten tembung lingga ‘diopénana’ dipunlampahi	ndhapuk tembung <i>verba pasif</i>	<i>Citra psikologis:</i> wicaksana	<div style="text-align: center;"> <p>diopénana di-ana + kopén</p> </div> <p>Wuwuhan ingkang ngraket rumiyin: panambang {-ana}</p>